

MICHAHAMD HUSSAIN JALALI
1945 Ottawa Dr., #5
Toledo, OH 43606

کنج و کنجینہ

دربرسی و معرفی کتابخانہ موقوفہ عسومی مرجع عالیقدر
حضرت آیت اللہ العظمیٰ ابوالمعالی
سید شہاب الدین المرعشی النجفی دامت بركاتہ

زیر نظر:

سید محسود مرعشی

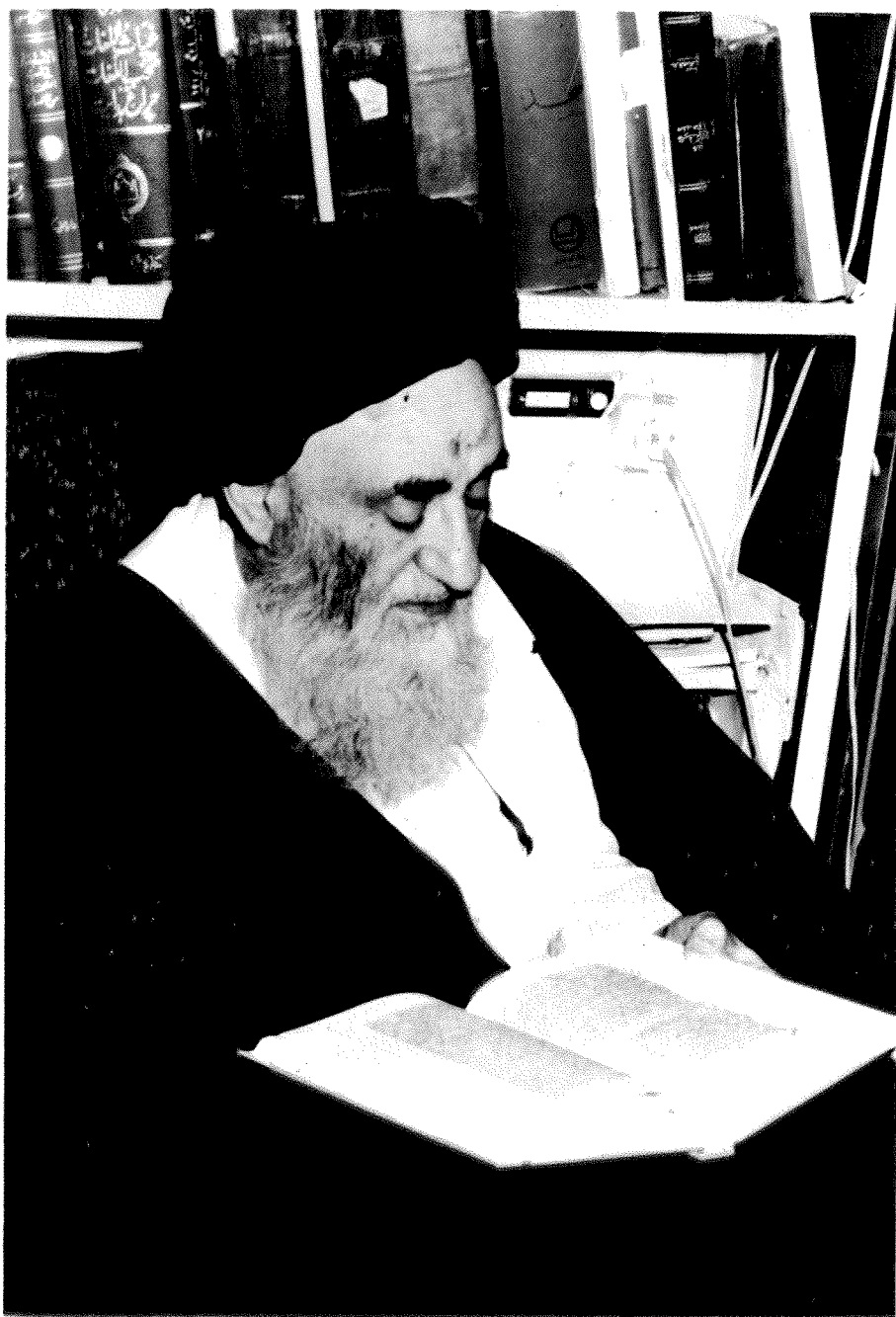
تحقیق از:

دکتر علی اکبر خانمختہ

از نشریات دفتر روابط عمومی کتابخانہ

شہر پور ماہ سال ۱۴۰۰

- ☐ نشر این کتاب: گنج و گنجینه
- ☐ بقلم دکتر علی اکبر خان محمدی
- ☐ زیر نظر سید محمود مرعشی
- ☐ از نشریات و سرمایه دفتر روابط عمومی کتابخانه
- ☐ با همکاری مؤسسه انتشارات قراہانی
- ☐ اسفندماه یکهزار و سیصد و شصت
- ☐ تعداد نشر ۵۰۰۰ نسخه
- ☐ حروفچینی از چاپخانه نوری
- ☐ مونتاژ و تنظیم صفحات کتاب از آقایان حاج علی نوراللهی و شمس قراہانی
- ☐ فیلم وزینگ و چاپ افست از مؤسسه خدمات چاپی



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خواننده محترم

از آنجاکه بعثت پاره‌ای مشکلات نشر این مجموعه میبایست در نیمه اول سال ۶۰ انجام گیرد وبا تأخیر نزدیک به یکسال و نیم اینک بحمدالله در دسترس دانش پژوهان قرار میگیرد لازم میداند موارد ذیل را قبل از مطالعه باطلاع برساند:

الف - کتابخانه همانگونه که از بدء تأسیس تاکنون نشان داده با سرعت فوق‌العاده روبه‌گسترش است و ضریب توسعه آن بطوری است که از اوائل سال ۶۰ تا تاریخ ذیل در کتب چاپی چیزی نزدیک به سی درصد و کتب خطی تا حدودی پنجاه درصد افزایش داشته‌است. ب - از نظر گسترش محل و ساختمان نیز کتابخانه تفسیرات عمده‌ای یافته و بزودی با پایان گرفتن عملیات ساختمانی بر وسعت سالن‌های عمومی مطالعه و نیز مخازن کتب و انبارها و سایر متعلقات آن افزوده میگردد و از این جهت تا حدودی جوابگوی نیازهای روزافزون کتابخانه خواهد بود.

ج - در این فاصله دفتر نشر شهاب که وابسته بکتابخانه و در جنب مدخل ورودی کتابخانه قرار دارد گشایش یافته و کتابهای ارزشمند مذهبی و علمی را جهت فروش به علاقمندان عرضه مینماید.

د - همچنین چاپخانه کتابخانه آماده و آغاز به کار نموده و انشاءالله بزودی شاهد کتب علمی و مذهبی چاپ شده در این چاپخانه خواهیم بود.

امیدوار است همچنان بابر خورداری از برکات خداوند سبحان و توجّهات ائمه اطهار علیهم السلام بتوانیم روز بروز امکانات بیشتری جهت طالبان علم و مذهب فراهم آوریم.

مدیریت کتابخانه

دی ماه ۱۳۶۱

مشمول بر:

دیباچه بقلم: آیت الله زاده جناب حجة الاسلام حاج سید محمود
مرعشی نجفی مقام محترم تولیت و سرپرستی کتابخانه.
- پیشگفتار
- مقدمه

وسه فصل مجزا

الف: تاریخچه و کیفیت عمومی کتابخانه
ب: خصوصیات فنی کتابداری کتابخانه
ج: بررسی و معرفی مجموعه نفیس خطی این کتابخانه و ملاحقات
و نوادر آن

- فهرست عناوین و موضوعات

دیباچه

بقلم جناب آية الله زاده حجة الاسلام حاج سید محمود
مرعشی نجفی مقام تولیت و سرپرستی کتابخانه

بسم الله الرحمن الرحيم

سپاس فراوان خداوند بزرگ را که درهای دانش را بروی
ما گشود تا علوم اسلامی را پی ریزی کنیم، و درود و رحمت بر بهترین
مخلوقات و برترین آفریدگان، حضرت محمد صلی الله علیه و آله سرور
پیامبران، که شریعت حق را بنیان نهاد، و با شریفترین کتب آسمانی
برانگیخته گشت، و گذشته بدو ختم شد، و آینده بدان آغاز گردید،
همچنین بر اهل بیت بزرگوارانش که کلیدهای علوم اسلامند، و نیز
درود بر روان پاک شهدای بزرگ اسلام بویژه شهدای تاریخ ساز
انقلاب اسلامی ایران.

از نخستین روزهای بازگشائی این کتابخانه که بهمت عالی و
نظارت وافی والد بزرگوار مرجع عالیقدر حضرت آیت الله العظمی
آقای سید شهاب الدین مرعشی نجفی مد ظله العالی، و با زحمات
توانفرسا و پی گیر اینجانب و مساعدت افراد نیکوکار و معارف پرور
تأسیس، و کتب آن از محل قدیم کتابخانه واقع در مدرسه مرعشیه
خیابان ارم شهرستان مذهبی قم بمحل فعلی منتقل گردید، نظر
دوستان و علاقمندان باینگونه مراکز عظیم علمی و مذهبی
و فرهنگی بر این بود که معرفی نامه ای ولو بطور اجمال در باب کم

و کیف آن تهیه و در اختیار عموم قرار گیرد.

انجام این مهم که از وظائف اولیه تولیت کتابخانه و در جهت معرفی چنین مجموعه عظیمی جهت مشتاقان آن نهایت لزوم را داشت، همیشه مورد توجه بوده و در رأس مسائل قرار داشته است. لیکن نخست بعادت اشتغالات فراوان در امر ثبت و ضبط کتب که تعداد آنان از بدو تأسیس محل جدید وسعت فوق العاده ای یافته بود، و دیگر بعادت سیاست منحط رژیم پیشین در عدم توجه و حتی ممانعت از معرفی و تبلیغ اینگونه مؤسسات عام المنفعه بویژه که تأسیس روحانیت بوده باشد، و هم در خدمت ایشان و دیگر اهل تحقیق و علم، مانع از اقدام و بر آوردن چنین خواستی بود.

اینجانب در طی سالهایی که تولیت این مؤسسه عام المنفعه را از جانب والد معظم و تأیید معارف اهل کتاب بعهدہ داشته ام، بر این حقیقت آگاهی یافته ام، که شهرت و اعتبار این کتابخانه در خارج از مرزهای ایران بخصوص نزد مستشرقین و محققین بیگانه بمراتب افزونتر است تا در نزد کتابدوستان ایرانی، و گواه این مدعا همانا توجه و مراجعه مکرر این صاحب نظران از سراسر جهان باین گنجینه عظیم معارف بشری بوده است، چه آنگاه که در منزل والد مکرّم قرار داشته و چه زمانی که برای نخستین بار با عنوان کتابخانه موقوفه عام در مدرسه مرعشیه سابق الذکر تأسیس یافت. و بالاخره اینک که بحمدالله در محل جدید با تمام وسائل و خدمات آماده بر آوردن نیازهای جامعه اهل کتاب است، از آن جمله اند: اسلام شناس و محقق نامدار فرانسوی مسیوهنری کربن.

در عظمت این مؤسسه همین بس که دانسته شود، با نزدیک به شانزده هزار مجلد کتاب خطی نفیس منحصراً بفرد، و رقمی در حدود یکصد هزار مجلد کتاب چاپی معتبر فارسی و عربی باضافه کتبی بزبانهای خارجی در علوم و فنون مختلف اسلامی و غیر اسلامی، و در جوار این همه خدمات جنبی کتابخانه چون امکانات فیلمبرداری کتاب، تهیه میکروفیلم و میکروفیش، دستگاههای فیلم خوانی، فتوکپی، زیراکس، و از جانب دیگر صحافی و بازسازی کتاب، که شرح بعضی آنان در متن کتاب حاضر آمده. در شهر عالم پرور قم از معدود مراجع تحقیقی، مطالعاتی و آموزشی حوزه مقدسه علمیه و فضلا و محققین است.

این عدم توجه و سائل ارتباط جمعی و گمنامی ظاهری و تصنعی در رژیم پیشین ادامه داشت، تا سرانجام انقلاب شکوهمند اسلامی ملت ایران بر هبری قاطعانه بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت آیه الله العظمی امام خمینی مدظله العالی به ثمر رسید، و از نخستین نشانه‌های حیات بخش آن توجه و احیاء آثار دین و مذهب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، و بالطبع همت در بررسی و معرفی مؤسساتی که ناقل اینگونه آثار مذهبی و علمی میباشند بوده و هست.

در جهت این سیاست قریب به یکسال پیش گروه ادب و هنر سیمای جمهوری اسلامی ایران پیشنهادی مبنی بر بررسی و معرفی این کتابخانه در رسانه‌های گروهی بویژه تلویزیون ارائه داد، که خود میتواند سر لوحه‌ای باشد در تحقیق و تتبع اینگونه موسسات و مراکز اسلامی و مذهبی، که خوشبختانه تعداد آنان در ایران کم نیست. کتابخانه به مقتضای وظیفه دینی و اجتماعی خود و بنا بخواسته‌دیرین

کتابدوستان و مراجعین، این پیشنهاد را بقال نیک گرفت، و متعهد همکاری با سیمای جمهوری اسلامی که بانی این امر خیر گردیده بود شد. ولذا از جانب گروه تحقیق تلویزیون برادر گرانقدر، دانشمند محترم: آقای دکتر علی اکبر خانمحمدی زید توفیقۀ مأمور انجام این مهم گردید، و الحق بیش از آنچه متصور بود از عهده انجام آن بخوبی بر آمده، و هر آنچه که در باب این مؤسسه قابل بیان بوده با توجه به شیوه سنتی کتابداری در اینگونه کتابخانه‌ها و تلفیق آن با سیستم‌های جدید کتابداری در جهان، در این کتاب گرد آورده‌اند.

سپس بنا بر تقاضای اینجانب نظارت بر امور چاپ و تنظیم کتاب را هم ایشان عهده‌دار گردیدند، و در این مرحله نیز متحمل زحماتی شده‌اند، که جا دارد در این محل نخست از زحمات ایشان، و آنگاه از مسئولین صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، و نهایتاً همه کسانی که در فراهم آوردن این مجموعه متحمل زحماتی گردیده‌اند، بویژه از برادر عزیزم آقای حاج شمس‌فراهانی مدیر محترم انتشارات فراهانی نهایت تشکر را بعمل آورم، و امیدوارم که این کار نخستین سنگ بنا باشد برای معرفی دیگر ابعاد و خصوصیات کتابخانه، تا در این رهگذر نسبت بوظیفه شرعی و عرفی در قبال کتابخانه و کتابدوستان کوتاهی نکرده باشیم، انشاءالله.

والسلام علی من اتبع الهدی

قم - شهریور ماه ۱۳۶۰ برابر ذی‌قعدة الحرام ۱۴۰۱

متولی و سرپرست کتابخانه و موقوفات تابعه

سید محمود مرعشی

پیشگفتار محقق:

بنام خدا

زمانیکه انجام این تحقیق را بعهدہ گرفتم، تصور میکردم که نمونه‌های فراوانی از این نوع تحقیقات بعنوان الگو و سرمشق در اختیارم خواهد بود. اما آنگاه که درصدد یافتن آنان برآمدم، چه در کتابخانه‌های معتبر و مختلف و حتی در مرکز خدمات کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران، باکمال تأسف دریافتم که تاکنون آنچنان تحقیق و تتبع جامع و کاملی پیرامون کتابخانه‌های سنتی و حتی مدرن انجام نشده و آنچه که هست تنها بخش و یا بعد خاصی - آنهم از کتابخانه‌های جدید - میباشند و در مورد کتابخانه‌های سنتی و جزو لاینفک آنان مجموعه‌های کتب خطی ابداً کاری به آن صورت که درخور توجه و سرمشق باشد یافت نمیشود. لذا نگارنده تحقیق حاضر را بخاطر همه جانبگی آن و نیز اینکه در عین بررسی موارد و اصول کتابداری سنتی، موازین مدرن کتابداری را نیز در مد نظر داشته، در شمار نخستین‌ها میدانم و امیدوار است که این نوع بررسی‌ها در سطح دیگر کتابخانه‌های کشور - اعم از سنتی یا مدرن - گسترش یابد و از جانب دیگر باعث عطف توجه جامعه کتابداران و کتابشناسان ایران بر تشویق و انجام این نوع تحقیقات، بویژه در باب کتابخانه‌های سنتی گردد.

بدیهی است که نگارنده بعزت دارا نبودن مطالعات خاص کتابداری در این تحقیق از کمک و همراهی اساتید فن و دوستان صاحب نظر ناگزیر بوده ام که در همین جالازم میدانم نخست از راهنمایی های اساتید عظام استاد علامه محیط طباطبائی، آقای دکتر مهدی محقق و آقای حائری سرپرست محترم کتابخانه مجلس، و سپس از کمکهای بیدریغ دوست ارجمندم آقای مسعود حقیقی - فوق لیسانس کتابداری - تشکر و امتنان خود را اظهار نمایم.

همچنین بر خود فرض میدانم که در ابتدای سخن از کسانی که امکان این تحقیق را جهت نگارنده فراهم نمودند سپاسگزاری و قدردانی نمایم. در رأس و بیش از همه حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی و سپس آیت الله زاده حجت الاسلام حاج آقا محمد مرعشی نجفی تولیت محترم کتابخانه قرار دارند. آنگاه و بهمین ترتیب اعضاء و کارکنان محترم کتابخانه که در طی انجام تحقیق نهایت لطف و همکاری را ابراز نمودند. بویژه همکار و محقق فاضل کتابخانه جناب حجت الاسلام سید احمد حسینی اشکوری که بخش کتب خطی را مدیون راهنمایی های ایشان هستم در جانب دیگر و همینطور از کارگزاران محترم سیمای جمهوری اسلامی ایران بویژه گروه ادب. در خاتمه و بیش از همه از جناب آقای فراهانی، مدیر محترم انتشارات فراهانی که امکان ارتباط و تماس مکرر اینجانب را با شخص حضرت آیه الله العظمی و اولیاء محترم کتابخانه فراهم نموده اند. باشد که همگی در انجام این خدمت موفق بوده باشیم.

والسلام

دکتر علی اکبر خانمحمدی

فروردین ۱۳۶۰

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين

- دراهمیت و ارزش کتاب و کتابخانه نزد مسلمین و بویژه شیعیان و علمای تشیع -

حمد بی پایان سزاوار پروردگاری است که از میان مردمان پیامبران را برگزید و پس از ایشان ائمه طاهرين عليهم السلام و سپس علما را که وارث آنان معرفی نمود.
و درود نامحدود بر روان پاک انبیاء و بویژه بر عقل اولین و خاتم رسل پیامبر اسلام محمد بن عبدالله (ص) باد و سلام بی پایان بر ائمه معصومین و امامان طاهرين از سلاله پاک پیامبر که راهنمایان بشرند براه راست.

اما بعد، تاریخ قدمت کتاب همان تاریخ تمدن بشر است، عبارت دیگر تاریخ مستند از زمانی آغاز میگردد که مکتوب و تدوین گردیده است و لذا بی مورد نیست که در تاریخ جهان قدیم «سومریها»^۱ را از

۱) حفاریها و تحقیقات باستان شناسی نشان داده است که اقوام سومری از نخستین اقوامی در تاریخ بوده اند که محل خاصی بنام کتابخانه داشته اند و این محل در شهر نیپور (حدود صدمایلی جنوب بغداد حالیه) واقع بوده و طبق برآوردهای باستان شناسان قدمت آن هزاره سوم قبل از میلاد را نشان میدهد.

اخیراً يك کتابخانه کامل سومری با شصت هزار لوحه گلی در این ←

سایرین متمدن تر میدانیم، چرا که صاحب کتابت بر الواح گلی بوده‌اند و سپس «بابلی‌ها» هستند که کتابخانه الواح گلی «آشور بانیپال»^۱ هنوز همچون معدن کشف نشده‌ای از تاریخ و تمدن بشر در دست مطالعه است. در اهمیت کتاب نزد مسلمین نخست کتاب وحی مقدس ما قرآن مجید قرار داد که در مجموع بیش از سیصدوسی و یکبار از کتاب و سایر اشتقاقات و متفرعات آن نام برده^۲ علاوه بر آن در چند مورد کلام مقدس آن با لفظ خواندن آغاز میشود:

– اقرأ باسم ربك الذی خلق (آیه ۱ سوره علق)

– و اقرأ وربك الاکرم (آیه ۴ سوره علق)

و در جایی قلم را که وسیله کتابت است آنچنان ارج نهاده که مورد قسم قرار میدهد.

ن والقلم وما یسطرون (آیه ۱ سوره و القلم).

و نیز این وصیت مولی امیرالمومنین (ع) خطاب به فرزند

→ شهر کشف گردیده است که دانشمندان مشغول مطالعه آنان هستند. (بنقل از صفحات ۴۷، ۴۸ و ۶۱ کتاب زیر بنای تمدن و علوم اسلامی از آقای عقیقی بخشایشی).

(۱) پس از سومریها در امر تأسیس کتابخانه به ترتیب مصریان، بابلیان و یونانیان قرار دارند. گرچه از کتابخانه آشور بانیپال بعنوان قدیمترین کتابخانه در جهان متمدن قدیم یاد شده لکن کتابخانه سومریان دارای قدمت بیشتری است. این کتابخانه منسوب است به آشور بانیپال پادشاه معروف آشور که در حوالی سنه ۵۶۰ قبل از میلاد در شهر نینوا (نزدیک بغداد فعلی) ایجاد نموده است (بنقل از صفحه ۶۰ زیر بنای تمدن و علوم اسلامی).

(۲) ص ۴۰ همان مأخذ بنقل از معجم المفهرس.

ارجمندشان قابل ذکر است که «... مطالعه آثار و اخبار پیشینیان و سیر در اوضاع و احوال گذشتگان بمنزله آنست که انسان در تمام مراحل زندگانی با آنان همسفر بوده و بدینوسیله میتواند نتیجه تمام تجربیات و محصول همه تحولات چندین هزارساله آنان را برایگان بدست آورد»^۱.

و نیز از کلمات قصار آن سرور متقیان (ع) است که فرمود:
الکتاب بسا تین العلماء^۲ (کتابها بمنزله تفرجگاه دانشمندان هستند)
اما زمانی این کتاب ارزش و نقش واقعی خویش را میتواند ایفا نماید که در کنار سایر کتب قرار گیرد و تشکیل مجموعه‌ای از معارف بشری را بدهد و این تنها در کتابخانه‌ها ممکن است، مکانی که در عین منتج بودن از تمدن و فرهنگ و علوم ملل و اقوام مختلف خود منشأ و معدن این همه در طی تاریخ و در سراسر جهان بوده و هست و دقیقاً بهمین دلیل واضح است که همیشه دانشمندان و بزرگان هر قوم و ملت سعی در گردآوری کتاب و تشکیل کتابخانه‌ها داشته‌اند تا بدینوسیله در صدور هدایت جامعه خویش و برقراری ارتباط میان گذشتگان، حال و آیندگان باشند.

(۱) و اعرض علیه اخبار الماضیین و ذکره بما اصاب من کان قبلك من الاولین و سرفی دیارهم و آثارهم... بل کانی بما انتها الی من امورهم قد عمرت من اولهم الی آخرهم... (بنقل از مقدمه فهرست کتابخانه مبارکه مدرسه فیضیه قم تألیف حاج آقا مجتبی عراقی).

(۲) ص ۶۹ زیر بنای تمدن و علوم اسلامی بنقل از الذریعه مرحوم حاج آقا بزرگ تهرانی.

نکته مهم دیگر آنکه کتاب در تعداد زیاد همچون کالای گرانبهایی است که تهیه آن برای همگان و بویژه طالبان علم که اکثراً دستشان از سرماییه‌های مادی تهی است میسر نیست. از جانب دیگر پر واضح است که برای هر تحقیق و تتبع علمی - ولو در مختصرترین حد - احتیاج به کتب متعدد است که جز در سالن کتابخانه‌ها و قرائت‌خانه‌های عمومی امکان دسترسی به‌همه آنها نیست.

از آنجا که ترغیب و تشویق پیامبر اسلام (ص) و جانشینان گرامیشان در فرا گرفتن علم و حکمت و ثبت و ضبط آن بیش از دیگر پیامبران و ادیان بوده است، لذا موضوع کتاب و کتابداری نیز نزد مسلمین از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و هر طبقه و مذهب از مسلمانان سعی بر آن داشته‌اند تا در حدود توانائی به تشکیل کتابخانه و مخزن کتاب اقدام نمایند.

خلفا و حکمرانان نیز از این قاعده مستثنی نبوده و به تقلید از رهبران دینی سعی در گردآوری کتاب نموده‌اند از آن جمله روایت کنند که در کاخ سلطنتی «العزيز بالله» خلیفه فاطمی یکصد و بیست هزار مجلد کتاب بوده است، و یا هلاکو خان فاتح مغول جهت خواجه نصیرالدین طوسی وزیر دانشمند ایرانی خویش در مراغه کتابخانه‌ای با بیش از چهار صد هزار مجلد کتاب فراهم آورده بود^۱.

ابن خلدون در شمارش کتابهای کتابخانه «الحاکم بالله» (حاکم دوم المستنصر بالله از امرای اندلس) و بنقل از «ابن حزم» چنین گوید که تعداد فهرستهایی که تنها اسامی کتابها در آنان درج بوده چهل و چهار مجلد

افزون بوده و در هر مجلد آن ۲۰ ورق بوده و تازه در آن فقط اسامی دیوانها ثبت بوده. برخی تعداد کتب این کتابخانه را چهارصد هزار بر آورده اند و در عظمت آن همین بس که انتقال آن شش ماه طول می کشیده. «دکتر گوستا لوبون» اسلام شناس فرانسوی تعداد کتب آن را ششصد هزار جلد کتاب خطی و علمی بر آورد کرده و مقایسه می نماید که چهارصد سال پس از آن در پاریس کتابخانه ای فقط با نهصد مجلد کتاب وسیله شارل امپراتور آن کشور تأسیس یافته که آن نیز ثلث کتابهایش مذهبی بوده.^۱

تعداد کتب موجود در کتابخانه های مسلمین نیز اعجاب انگیز می نماید، همچون نمونه های فوق و یا همچنین شماره کتب یکی از کتابخانه های طرابلس شام که سه میلیون!! ضبط شده است^۲ و در همین شمار است کتابخانه «بیت الحکمة» بغداد که بنقل جرجی زیدان مورخ مسیحی شماره کتب آن چهار میلیون!! بوده است و تا حمله تاتار دایر بوده.

همین مورخ در تاریخ تمدن اسلام خود برخی آمارها از کتابخانه های مسلمین ارائه میدهد که با در نظر گرفتن مسائلی چون کمبود کاغذ و یا وسایل تحریر و سایر جهات فنی نگارش در اعصار گذشته ارقام آن اعجاب انگیز می باشد. او می گوید که در کتابخانه سلطنتی قاهره ۱/۰۰۰/۰۰۰ جلد، در کتابخانه «بیت الحکمة» بغداد

(۱) ص ۱۲۶ زیر بنای تمدن و علوم... بنقل از ابن خلدون در مقدمه و ص ۴۱

همان مأخذ بنقل از «تاریخ تمدن اسلام و عرب» گوستا لوبون.

(۲) همان مأخذ.

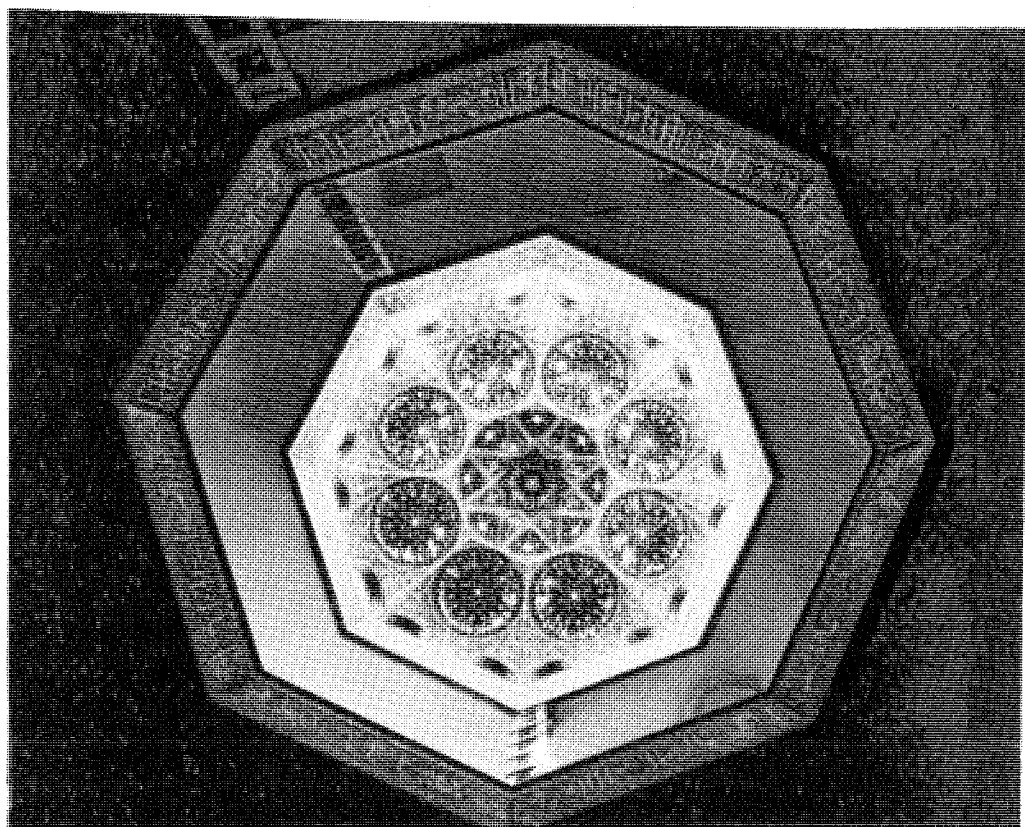
۴۰۰/۰۰۰ جلد ۴، کتابخانه «دارالحکمة» قرطبه اندلس ۴۰۰/۰۰۰
جلد، کتابخانه طرابلس ۳۰۰/۰۰۰ جلد و بالاخره در کتابخانه رصد
خانه مراغه در ایران ۴۰۰/۰۰۰ جلد کتاب وجود داشته^۱.

اصولا موضوع کتابخانه‌ها در جهان اسلام از جمله اموری است
که مورخین مسلمان و غیرمسلمان با عظمت و تأکید تمام از آن یاد
کرده‌اند و تکمیل و توسعه آن را منتسب و همراه با تمدن اسلام
دانسته‌اند. در این راه علاقه و توجه مسلمین به کتاب و کتابخانه در
پاره‌موارد عجیب و بلکه شگفت‌آور بوده. در تواریخ اسلامی آمده
است که مسلمین در مسافرت‌ها نیز از کتابخانه غافل نبوده‌اند و در
کاروانسراها کتابخانه‌هایی تعبیه نموده بودند تا رفع نیازشان را
بنمایند^۲ و یا گویند که کتابخانه صاحب بن عباد بار چهارصد شتر بوده
است و بقول صاحب وفيات الاعیان هر بار در مسافرتهایك بارسی شتر از
کتب ادبی مورد نیازش را همراه می‌برده تا اینکه کتاب «الآغانی»
ابوالفرج اصفهانی بدستش رسید و از آن پس در سفر بهمان اکتفا نمود^۳.
اما افتخاری که در این باب نصیب مسلمین است آنکه برای
نخستین بار کتابخانه عمومی بمفهوم رایج آن در نزد ایشان پدید آمد
و این نبود مگر با همت علما و بزرگان این دیانت جهان شمول و در
پناه مسجد، مدارس و بقاع متبرکه.

از نمونه کتابخانه‌های وابسته و درجوار مساجد در تاریخ اسلام
می‌توان از کتابخانه‌های مسجد جامع دمشق و مدینه و مسجد جامع الازهر

(۱) ص ۴۱ زیر بنای تمدن و... بنقل از تاریخ تمدن جرجی زیدان.

(۲-۳) همان مأخذ بنقل از وفيات الاعیان ابن خلکان.



نمایی از زیر گنبد کتابخانه

نام برد، یا همینطور مسجد جامع بغداد، مساجد اندلس، و مساجد جامع در ایران همچون گوه‌ر شاد، آستان قدس. مسجد جامع مرو، مسجد جامع ابن طولون در مصر، مسجد جامع حلب و سایر مساجد کشورهای اسلامی در سراسر نقاط جهان در سده‌های گذشته و معاصر یاد کرد.^۱

از نخستین مدارس عالیّه که در مجاورت آن کتابخانه‌ای کامل و مجهز تشکیل گردیده بود مدرسه نظامیه بغداد از تأسیسات دانشمند و وزیر گرانقدر ایرانی خواجه نظام الملک طوسی بود. سرپرستی کتابخانه همیشه با علماء عالیقدر و مدرسین آنجا بوده و تعداد کتب آن بنا بر نقل «ابن جوزی» (متوفی ۵۹۷) شش هزار مجلد بوده که دائم رو به‌تزايد داشته.^۲

دیگر در مدرسه مستنصریه بغداد و از معدود مدارس معتبر آن شهر کتابخانه‌ای ترتیب یافته بود که نام آن را «خزانة الكتب» ضبط کرده‌اند و در برخی تواریخ تعداد کتب آن را هشتاد هزار مجلد نفیس و گرابنها ذکر کرده‌اند.^۳

عنصر اصلی این نوع کتابخانه‌ها نخست کتاب مقدس قرآن، سپس تفاسیر، احادیث، اعتقادات، کلام، فقه و موضوعات مشابه بوده است. ما در فصل اول تحقیق حاضر و در رابطه میان سه قطب مسجد - مدرسه - کتابخانه اشاره‌ای مفصل‌تر به این مبحث خواهیم داشت.

نکته قابل ذکر آنکه این کتابخانه‌های عمومی دوازده مسلمان

(۱) ۱۲۱ ماخذ سابق الذکر.

(۲) ص ۱۳۰ همان ماخذ.

(۳) ص ۱۳۱ همان ماخذ.

بمعنی واقعی کلمه عمومی و عام‌المنفعه بوده است و همه کس در آنان حق مطالعه و استفاده و استنساخ داشته است و حتی در مواردی قلم و دوات و کاغذ نیز در اختیار مطالعه کنندگان نهاده می‌شد تا آنچه می‌خواهند یادداشت کنند!^۱

ذکر پیدایش و تأسیس این کتابخانه‌های عمومی خود مقوله‌ایست مفصل که ذکر خلاصه‌ای از آن در این محل مناسب می‌نماید:

اجمال مطلب آنکه در اکثر موارد این کتابخانه‌های شخصی علما و بزرگان بوده است که اهداء به مساجد و یا مشاهد متبرکه شده و باعث برپدید آمدن اینگونه کتابخانه‌های عمومی گردیده، بدین معنی که دانشمندان و فضلا بجهت امر تحقیق و تتبع و نهایتاً هدایت جامعه ناگزیر به فرآهم آوردن کتب در نزد خویش بوده‌اند که پس از اندک زمانی کتابخانه‌ای میگردیده. این امر بویژه در نزد علمای دین و مذاهب مختلف رواج تام داشته و در تاریخ اسلام ابتدائاً از این گونه کتابخانه‌های خصوصی کم نیست از جمله کتابخانه جاحظ، کتابخانه فتح بن خاقان (خزانة الحکمة) کتابخانه الکندی فیلسوف بزرگ عرب (معروف به الکندیه) و بالاخره کتابخانه ابن عمید وزیر آل بویه.^۲

هم‌چنین سلاطین و حکام یا صدور و معاریف نیز اقدام به تأسیس کتابخانه‌های خصوصی می‌نمودند که نمونه‌هایی از آنان ذکر شد. اما نکته‌ای که در این هر دو قابل توجه است اینکه بشهادت تاریخ هیچگاه این کتابخانه‌ها آنچنان شخصی و خصوصی نبوده‌اند بلکه در

(۱) ص ۱۲۷ مذکور در قبل.

(۲) ص ۱۲۲ همان ماخذ.

وحله اول مقریین و اطرافیان صاحبانشان نیز حق استفاده داشته‌اند و سپس دانشمندان و فضلاى معتبر که درب همه کتابخانه‌های خصوصی بررویشان باز بوده و لذا به تعبیر نگارنده اینگونه کتابخانه‌ها نیمه عمومی بوده‌اند.

آنگاه زمانی می‌رسید که شخص صاحب کتابخانه بدلایلی اقدام به وقف کتابخانه می‌نمود.

نخست و بیش از همه جنبه خیرخواهی و خدمت به جهان اسلام و مسلمین بوده. آنگاه ارادت بر یکی از ائمه و بزرگان دین. دیگر دلایلی چون خدمت به فضلا و دانشمندان، تبلیغ و ترویج مذهب و مسلکی خاص، اشتها به فضل و دانش، و بالاخره در مواردی قلیل عدم تأمین کتابخانه از بابت امور مادی و یا مصون نگهداشتن از غارت و دستبرد که اینهمه انگیزه وقف و یا عام المنفعه نمودن کتابخانه میگردید. گاهی علاقه به شهر و مردم شهری نیز باعث وقف میگردیده، بطور مثال در این باب از کتابخانه صاحب بن عباد وزیر دانشمند ایرانی نام برده‌اند که پس از منظم شدن کتابخانه «ذوالکفایتین» بدان شهرتی عظیم یافت و تعداد کتب آن بر سیصد هزار! بالغ گردید و سرانجام «صاحب» آن را وقف مردم ری و کتابخانه عمومی اعلام کرد و همین کتابخانه است که بعدها بنام «دارالکتب ری» شهرت یافته^۱.

از نمونه کتابخانه‌های موقوفه مشاهد و بقاع متبرکه در این اواخر کتابخانه مرحوم ملک را میتوان نام برد که وقف آستان مقدس

(۱) بنقل از پایان نامه فوق لیسانس آقای سعید دامادی - نسخه تایپ شده در کتابخانه مرکز خدمات کتابداری - دانشگاه تهران.

حضرت ثامن الائمه امام رضا (ع) میباشد.

در ذکر دلایل وقف کتابخانه‌ها بویژه در این محل دلیل دیگری نیز باید افزود که در مورد کتابخانه مورد مطالعه ما و شخص بانی معظم آن مصداق دارد و آن چنین است که چون حضرت ایشان از دوران جوانی و ابتدای تحصیلات عالیه و آنگاه که طلبه جوان با مشاغل اندکی بوده‌اند با چشم پوشی از نیازهای اولیه حتی، چون خوراك و لباس، اقدام به تهیه و جمع آوری کتب به موازات مطالعات عالیه‌شان نمودند. و از جانب دیگر چون ایشان بنابر ملکات روحانی همیشگی بر طرد تعلقات دنیائی داشته‌اند و این گردآوری کتاب - و فقط کتاب بخاطر توجه همه جانبه ایشان به کسب فضل و دانش در جهات مختلف - باعث بر مستطیع شدن ایشان میگردید بدون آنکه واقعاً و از جنبه‌های دیگر این امر مصداق داشته باشد. لذا بر طبق گفته حضرتشان از همان ابتدا و از نخستین کتابها اقدام به وقف کتب نموده‌اند تا امر و زکة چنین مجموعه عظیم و خیرت آوری با همت و کوشش توانفرسای ایشان آماده و در اختیار عموم طالبان علم و معرفت قرار گرفته، به اضافه کتابخانه عظیم و مجهز موضوع این نگارش که در صفحات آینده شرح مفصل آن خواهد آمد و اینهمه اینک در اختیار و متعلق به عموم است.

در میان مذاهب و فرق مسلمین به تحقیق مشهود است اینکه شیعه امامیه بیش از سایرین به گردآوری کتاب و تأسیس کتابخانه عنایت داشته و از این باب باستناد اخبار و روایات متواتر و متقن در عام المنفعه نمودن کتابخانه‌هایشان دارای فضل تقدم نیز بوده‌اند. چنانکه در تاریخ زندگی بعضی از علماء بزرگ شیعه همچون مرحوم علامه بزرگ

«علم الهدی سید مرتضی» رضوان الله علیه می خوانیم بعد از وفات ، ایشان هشتاد هزار جلد کتاب و یابنا بر گفته رافعی یکصد و چهارده هزار جلد کتاب از خود بیادگار نهاده اند^۱.

بهمین ترتیب است سایر بزرگان و فقهاء و علماء شیعه اثنی عشریه که هر کدام بنوبه خود کتب قابل توجهی در کتابخانه های شخصی خود - که اکثراً بعد از ایشان عام المنفعه گردیده - داشته اند.

تا این اواخر که عراق عرب و بویژه شهر مقدس نجف اشرف مرکز استقرار علماء، فقهاء و مجتهدین شیعه بوده این کتابخانه ها نیز در آنجا دایر و مورد استفاده دانش پژوهان و طلاب علوم دینیه بوده است که هنوز هم آثار و بقایای آنان در نجف اشرف و دیگر بلاد مقدس آن دیار چون کربلا یا کاظمین به چشم می خورد. لکن آنگاه که در حوالی سال ۱۳۴۰ هجری قمری مرکزیت تشیع به ایران و شهر قم منتقل گردید جای بسی خوشبختی است که این کتابخانه ها نیز نه تنها در شهر قم، بلکه در اکثر نقاط ایران و مقدم بر همه شهرهای مشاهد متبر که بتدریج تأسیس و قوام یافته، و نیاز طالبان کتاب را برآورده می نمایند. در شهر مقدس قم اگر نگوییم از جمله اولین ها، ولی از جهت کمیت و کیفیت از بزرگترین ها، همین کتابخانه موقوفه آیت اله العظمی مرعشی نجفی است که ما در این تحقیق قصد بررسی و معرفی آن را داریم.

روش تحقیق در اینجا دارای سیری از اعم به اخص میباشد بدین ترتیب که کل تحقیق مرکب از سه بخش مجزا و در عین حال وابسته و دارای تقدم و تاخر زمینه ای می باشد، عبارت دیگر هر بخش در عین آنکه

(۱) مقدمه جلد اول فهرست «کتابخانه مبارکه فیضیه قم».

میتواند زمینه و مقدمه‌ای باشد بر فصل بعدی، خود نیز مستقلاً کامل و درخور مطالعه است.

این سه بخش عبارتند از نخست کلیاتی پیرامون کتابخانه، تاریخچه آن و هر آنچه که در این مقوله گفتنی است. آنگاه بخشی است در رابطه با امور فنی کتابداری و کتابخانه‌ها و نتیجتاً تلفیق و مقایسه آنان با مورد کتابخانه حاضر و سرانجام در بخش سوم آنچه را که می‌توان انگیزه نهائی و عمده وجودی این تحقیق شمرد، یعنی بررسی و معرفی کتب معتبر و نفیس خطی این کتابخانه و دیگر متعلقات آن، قرارداد.

نکته دیگر آنکه چون این تحقیق احتمالاً نخستین از این نوع است که در دسترس کتاب دوستان و اهل کتابخانه‌ها قرار داده میشود، لذا سعی بر آن بوده که حتی المقدور دارای شمول و کلیت عام باشد و قابل تعمیم و مقایسه با دیگر کتابخانه‌های مشابه گردد. لذا و بالطبع از ذکر موارد و مسائل جزئی و اختصاصی صرف‌نظر گردیده تا خواننده مشتاق این رساله قادر باشد ملاک و ضابطه‌ای کلی و اصولی از کتابخانه‌های سنتی و مجموعه‌های خطی بویژه داشته باشد.

ماخذ و اسناد این تحقیق - جز آنچه که در پارقی‌ها ذکر گردید - از بیانات اولیاء محترم کتابخانه و بویژه از شرح مختصری پیرامون کتابخانه و خصوصیات آن نگاشته آیت‌اله زاده مقام تولیت کتابخانه اخذ گردیده و بدیهی است با خلوص و ایمانی که در تک‌تک آقایان وجود دارد هر آنچه که روایت گردیده سند معتبر است و قابل استناد. خداوند همه ما را از لغزشهای احتمالی برکنار دارد.

در پایان این مقدمه جهت سهولت کار خواننده لازم می‌راند که

اهداف و ثمرات این تحقیق را با تفکیک بیان نمایم تا شاید صاحب ذوقی و اهل تحقیقی گوشه‌ای از آنچه را که اینجانب نتوانسته‌ام تحقق بخشم دنبال نماید و به نتیجه‌ای به مراتب درخشانتر برسد.

۱- آشنائی با کتابخانه درکل، سپس با کتابخانه‌های سنتی و نهایتاً با کتب خطی و...

۲- بازبینی کلی از سیستمهای کتابداری، بویژه سنتی، فهرست نویسی کتب خطی و اهمیت آن ...

۳- بررسی ساختمانی کتابخانه‌ها و اینکه رعایت اصولی چون نور، تهویه، رنگ آمیزی داخلی، فضای سالن مطالعه، تجهیزات خدماتی و جنبی تا چه حد در بازدهی کتابخانه دخیل است.

۴- ارائه برخی آموزشها در رابطه با کتاب، طرز نگهداری و استفاده از آن، رعایت امانت و بیطرفی ...

۵- بیان اینکه کتاب خطی چیست؟ چه خصوصیتی دارد؟ دلایل نفاست هر يك کدامست؟

۶- و سرانجام این رساله بتواند راهگشا و مقدمه‌ای بر تحقیقات و تتبعات بعدی و همچون فتح البابی گردد بر شناخت و بررسی مجموعه‌های نفیس و گرانبهای دیگر کتابخانه‌ها و اصولاً کتب خطی در ایران.

بنابر اظهار اکثریت متفکرین و علمای مغربزمین این فقط مسلمانان هستند که بیشترین و گرانبها ترین مجموعه‌های خطی در علوم، ادیان، ادبیات و هنر را در اختیار دارند. اما افسوس که در سطوح کلی هنوز آنگونه که باید به شناخت آنان موفق نشده‌ایم تا در مقام بهره‌برداری همه جانبه از آنان بر آئیم. نگارنده امیدوار است اینگونه

تحقیقات مدخلی گردد بر شناخت این گنجینه‌های عظیم معارف بشری در نزد مسلمین و بدو از طریق معرفی و بررسی مکان‌هایی که این گنجینه‌ها را در خود محفوظ نگهداشته. و در جوار آن معرفی مختصری از بانیان عالیقدر اینگونه اماکن. باشد که صاحب ذوقی و اهل تحقیقی از این گذرگاه به محتوی غنی و سرشار آنان وارد گردیده و خدمتی بنماید.

فصل اول

تاریخچه و کیفیت عمومی کتابخانه





نمای خارجی جدید کتابخانه

در خیابان «ارم» شهر قم و در فاصله یکصد قدمی جنوب شرقی صحن مطهر حضرت معصومه علیها السلام بنای نسبتاً بلندی با سبک معماری خاص و نمای چشمگیر متأثر از نوعی معماری سنتی اسلامی و کاشیکاری تزئینی ویژه قرار دارد که فرد فرد اهالی شهر قم و دیگر کتابدوستان سراسر ایران و جهان با نام آن و بانی عالیقدرش آشنائی نزدیک دارند. اینجا «کتابخانه موقوفه آیت الله العظمی مرعشی نجفی معروف به کتابخانه آقا نجفی» میباشد.

در شهر مذهبی قم کتابخانه‌های دیگر خصوصی و عمومی نیز وجود دارد. اما این کتابخانه بخاطر خصوصیات منحصر بفرد و تجهیزات عظیم و گسترده خدمت دهیش و مهمتر از این همه بخاطر مقام معنوی و دینی بانی محترم و معظم آن حضرت آیت الله العظمی مرعشی نجفی بیش از بقیه اقبال عام دارد و مطمح نظر دانش دوستان در شهر عالم‌پروور قم و دیگر عالمان سراسر جهان میباشد. این عظمت و عظیم‌النظیر بودن بیشتر مربوط و راجع میگردد به مجموعه عظیم و نفیس خطی این کتابخانه و ملاحظاتی که در مجموع و به اعتباری نه تنها در ایران بلکه در مشرق زمین بی نظیر است.

بنا به اظهار استاد ارجمند علامه محیط طباطبائی در ایران سه کتابخانه میباشد که از جهت تعدد و کیفیت کتب خطی میتوانند بیش از سایرین محل توجه باشند. نخست کتابخانه آستان قدس مشهد رضا (ع)، دیگر کتابخانه مجلس و سوم کتابخانه ملک، توضیح آنکه کتابخانه ملک بنا بر وصیت مرحوم ملک به انضمام کتابخانه وزیری درازد که آن نیز از نظر کتب خطی محل توجه است متعلق به آستان قدس رضوی میباشد و لذا با کتابخانه آستان قدس مجموعاً بزرگترین و معتبرترین - هم از نظر کیفیت و هم از نظر کمیت - از کتابخانه های خطی در سراسر جهان را تشکیل میدهند و مقام اول را دارا هستند. سپس کتابخانه مجلس است که رقمی حدود کتب خطی کتابخانه مورد نظر ما را دارد اما در مقایسه با آنچه که تاکنون شناخته و معرفی گردیده است و بنا بر اظهارات اولیاء محترم آن، کتابخانه آقای نجفی از بابت کیفیت و تنوع کتب خطی علمی و نه تزینی ارجح میباشد. کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران نیز بنا بر اظهار مسئولین نزدیک به همین مقدار با احتساب کتب خطی موجود در دانشکده ها و سایر کتب و مجموعه های اهدائی کتاب دارد. اما همچنان قابل مقایسه با این کتابخانه نیست. بنظر نگارنده آنچه که این کتابخانه را در مقام اولین از برخی جهات قرار داده است نخست تنوع و جامعیت آن بر علوم و فنون دینی و مذاهب است که طبعاً مورد نظر بانی محترم بوده است و الحق در این طریق جامع المضافین و دارای بیشترین غنا و نفاست میباشد، دیگر بجهت مباحثات آن از نمونه های اجازات، نمونه های خطوط از سلاطین و رجال یا خوشنویسان، قدمت برخی کتب و دیگر خصوصیات منحصر

بفرد میباید. اما اینهمه باعث نشود که دایره موضوعات کتب خطی و چاپی این کتابخانه را محدود فرض کنیم، بلکه در آن میتوان انواع کتب در بیشتر زمینه‌های دینی، علمی، اجتماعی، و... یافت که علاوه بر حکایتشان از سعه صدر و عدم تعصب بانی محترم، حاکی از ابعاد وسیع کتابخانه‌های سنتی اسلامی در کل میباشند. در اینجا از کتب معنون علوم تجربی یا ریاضیات و غیر آن گرفته یافت میشود تا شرح انواع بازی. با توجه به تمام این خصوصیات و آن دیگران که بعلاوه ضیق فرصت و عدم توانائی نگارنده قادر به توصیفشان نیست، میتوان چنین نتیجه گرفت که از بسیاری جهات این کتابخانه نه تنها در شهر قم و در ایران که شاید در شرق بی نظیر باشد و لذا در جهان تحقیق و مطالعه همچون ستاره درخشانی پر توافشان و شناخته شده است. در بخش سوم این تحقیق بررسی نسبتاً مفصلی از این مجموعه خطی گرانبها و دلایل نفاست آنان خواهیم داشت.

در کتاب معظم «گنجینه دانشمندان»^۱ وزیر عنوان «کتابخانه آیت الله العظمی نجفی مرعشی» چنین آمده است:

«این کتابخانه که در خیابان ارم (قم) در مقابل مدرسه علمیه معظم له واقع است دارای بناء مجلل چهار طبقه میباشد و بیش از پنجاه هزار جلد کتاب مختلف^۲، در هر رشته و علوم و فنون دارد که سی و پنج هزار

(۱) گنجینه دانشمندان از محمد شریف رازی - جلد اول.

(۲) طبق آخرین برآورد تعداد کتب چاپی این کتابخانه نزدیک به یکصد هزار عدد است که با احتساب بیش از ۱۶ هزار جلد خطی و سایر ضمایم و ملحقات نزدیک به یکصد و شانزده هزار جلد میشود. (نقل از معرفی نامه مقام تولیت کتابخانه.)

(۳۵۰۰۰). آن از کتب شخصی آن جنابست^۱ که وقف عموم نموده اند و بقیه کتابهایست که مردم متدین و علاقمند اهداء و تقدیم به کتابخانه معظم له نموده اند. بالغ بر شانزده هزار کتاب خطی و نفیس دارد که صد ها میلیون ارزش دارد (کذا) در جهت کم و کیف از کتابخانه های کم نظیر ایران و بلکه خاور میانه است...»

سپس مؤلف شرح وافی پیرامون مساحت، تعداد و انواع مخازن، تأسیسات، ادارات، نوع فهرست، سالنهای مطالعه و سرانجام تنوع و کیفیت کتب که بهمت و سعی بلیغ بانی محترم از اقصی نقاط جهان گردآوری شده اند میدهد و در پایان تأکید می نماید که این کتابخانه تا چه حد مورد توجه اسلام شناسان و محققین و مستشرقین جهان میباشد.

در کتاب «زیر بنای تمدن و علوم اسلامی» تألیف آقای عقیقی بخشایشی ذیل عنوان «کتابخانه و قرائتخانه عمومی حضرت آیه الله العظمی آقای نجفی مرعشی» چنین آمده است:

«در استان مرکز و در شهرستان قم خیابان ارم رو بروی مدرسه علمیه معظم له کتابخانه ای در زمینی به مساحت ۱۵۰۰ متر مربع با زیر بنای ۲۵۰۰ متری در چهار طبقه تأسیس شده است که حاوی گنجینه های ارزنده اسلامی است که در نوع خود کم نظیر میباشد^۲».

(۱) طبق آخرین آمار از این مجموعه عظیم فقط... ده هزار مجلد آن اهدائی سایرین و بقیه را شخص آیت الله اهداء کرده اند (نقل از مأخذ سابق التذکره).
(۲) توجه شود که تاریخ تألیف کتاب قدیمتر از ساختمان جدید قسمت پیشین کتابخانه و دیگر تأسیسات آنست.

سپس به شرح برخی جزئیات مثل تعداد کتاب، صندلی، گنجایش فعلی و حقیقی و امکان توسعه آن میپردازد که از این جهت آمار و اطلاعات داده شده بسیار ارزنده است. در ادامه نحوه طبقه بندی کتب، زبانها، تعداد کتب خطی و میکروفیلم، فهرست کتب خطی، تعداد مراجعین و مختصری از مقررات امانت کتابخانه را میآورد آنگاه میپردازد به خدمات و انتشارات این مؤسسه به جهان علم و کتاب، و سرانجام مقام تولیت آن که بعهدہ فرزند ارشد معظم له دانشمند محترم حجة الاسلام جناب آقای حاج سید محمود مرعشی می باشد. و نیز مکاتبات عدیده بویژه از خارج از کشور، مخارج و بودجه و... در پایان می افزاید:

در بدو امر تصور میرفت که این کتابخانه شاید بآن تعداد مورد استفاده قرار نگیرد لیکن هم اکنون مشاهده میشود در اثر کثرت مراجعین لازم است که سالنهای مطالعهی آن را توسعه داد، چون روزانه بطور متوسط حدود یک هزار و پانصد نفر برای مطالعه و تحقیق و پژوهش باین کتابخانه مراجعه و از کتابهای موجود بهره برداری می نمایند...^۱ در کتاب «زندگی نامه حضرت معصومه» تألیف آقای محمد محمدی اشتهاردی، در بخش هفتم پیرامون کتابخانه مورد نظر ما چنین آمده است:

«کتابخانه بزرگ و بی نظیر آقای نجفی که سالهاست هنوز ساختمان بزرگ آن تکمیل نشده و میتوان گفت از نظر وسعت و مجلل بودن و شکوه خاصی که دارد در تمام ایران نظیر ندارد... این کتابخانه

باراده حضرت آیه الله العظمی نجفی مرعشی ساخته شده، امید است در حضور معظم له و علماء و بزرگان بزودی افتتاح گردد.

در مجموعه عظیم «الذریعه فی تصانیف الشیعه» که در شرح و محل وجود برخی کتب نادر و منحصر بفرد جای بجای ذکر و یادآوری می نماید که این کتاب یا رساله در مجموعه شخصی آیت الله مرعشی نجفی یافت میشود و ارجاع بدان میدهد. بدیهی است که در زمان مرحوم شیخ آقا بزرگ تهرانی، مؤلف گرانقدر این مجموعه معتبر هنوز کتابخانه آیه الله بصورت امروزی تشکیل و دایر نگردیده بود که اگر چنین می بود حتماً ایشان بدان ارجاع میدادند.

اگر چه کتابخانه در حال حاضر وقف عام است اما پیوستگی و تعاقب معنوی آن بد آیه الله غیر قابل انفصال است و در این مقام همین بس که بگوئیم سیل کتب اهدائی ایشان همچون همیشه بجانب کتابخانه روان است و بواقع هنوز آن را تنها کتابخانه خویش و محل مطمئن نگهداری و ضبط کتابهایشان میدانند. فراموش نمیکنم نقل یکی از استادان را که میگفت شاگردی از شاگردان حضرت استادگاه داشتند از کثرت ارجاع دادن ایشان به کتابخانه شخصی خودشان که اینک تشکیل دهنده کتابخانه عمومی مورد بحث است. شگفت آنکه ایشان تمام کتب خطی و اکثریت کتب چاپی را شخصاً مطالعه نموده اند و بویژه بر کتب حواشی، تعلیقات و یا شروحاتی نوشته اند که در همان کتاب و یا جداگانه ثبت گردیده و ما در مبحث شرح احوالات ایشان

به آنان اشاره خواهیم داشت.

مطلب دیگر در همین رابطه آنکه در طبقه همکف کتابخانه و در قسمت پیشین و تازہ ساز آن حجره قرار دارد که بنا بر اظهار مقام تولیت آیه الله جهت آرامگاه ابدی خویش در نظر گرفته اند و این قبل از هر چیز نشاندهنده اولادتی است که بدین مکان عمومی دارند و ثانیاً جنبه تقدسی که برای آن قائل هستند.

با این تفصیل بدیهی است که بدون شناختن کامل مقام علمی و شخصیت دینی ایشان معرفی و توصیف کتابخانه موقوفه شان ناقص می نماید و از این جهت تبرکاً و تیمناً سخن را با شرح احوال ایشان ابتدا می نهیم.

در کتاب «گنجینه دانشمندان» سابق الذکر بخشی به شرح حال آیه الله العظمی مرعشی نجفی اختصاص دارد که بجهت ایجاز و جامعیتی که دارد است نسبتاً از سایر شروح احوالاتشان در دیگر کتب رجال و انساب کاملتر می نماید و لذا ابتدا را بر آن نهاده و خلاصه از آن را ذکر می نمائیم.^۱

زیر عنوان و سرفصل «حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی مدظله العالی» و ذیل گراور عکس بزرگ آن حضرت گوید:

سید شهاب الدین المرعشی النجفی الحسینی فرزند علامه آیه الله سید محمود المرعشی و از خاندان بزرگ و با قدمت تاریخی مرعشیه میباشند. وی از نوادگان قوام الدین مرعشی (متوفی در ۷۸۰ ه. ق)

(۱) برای اطلاعات بیشتر درباره خاندان واجداد شریفشان به این کتب مراجعه شود: حبیب السیر - آثار الشیعه، تاریخ طبرستان و...

معروف به میر بزرگ و سرسلسله سلاطین مرعشیه در طبرستان (ومازندران) میباشند که هم اکنون آرامگاه آن جناب در سبزه میدان آمل محل مطاف اهالی و از آثار باستانی ایران محسوب میگردد. نسبت قوام الدین با ده واسطه به حضرت امام زین العابدین (ع) میرسد و هم اکنون نسبت شخص آیت الله العظمی با ۳۳ واسطه به آن حضرت میرسد...

از خصوصیات بارز این کتاب آنست که نام و عنوان دیگر کتب قابل ارجاع را بویژه در این مورد ذکر نموده از آن جمله است: حبیب السیر، آثار الشیعه، تاریخ طبرستان سید ظهیر الدین، مجالس المؤمنین شهید قاضی نور الله شوشتری، ریاض العلماء، مجمع التواریخ، وریحانة الادب، معارف الرجال و سایر کتب انساب و غیر آن که بزعم وی از جمله کتبی هستند که جهت آگاهی بر خاندان و احوالات آیه الله قابل ارجاع هستند.

در جای دیگر و بنحوی دقیقتر گوید: ترجمه این بزرگوار زینت بخش کتب رجالی مانند «اعیان الشیعه» و «ریحانة الادب» جلد چهارم ص ۱۲ و «علماء معاصرین» ص ۲۱۸ و «آثار الحجّة» جلد ۲ ص ۴۶ و «معارف الرجال» جلد دوم ص ۲۶۸ و «مشاهیر دانشمندان اسلام جلد چهارم ص ۱۰۸»، «طبقات الشیعه» جزء دوم از قسم اول ص ۸۴۷ و دهها کتاب دیگر مانند زندگی پیشوای اسلام عمادزاده اصفهانی و مقامات معنوی آقای معلم و غیره میباشد.

سپس به ذکر مناقب آن حضرت، تاریخ تولد و مختصری از علو

خاندان ایشان پرداخته و ضمن نقل قول از کتاب علماء معاصرین در ذکر فضایل ایشان می افزاید: در سخاوت و بذل و کرم و سعه صدر نادره زمان و وحید دورانست، مراجع و زعماء مبسوط الید بسیاری دیده ام ولی باین صفات و خصایل کمتر یافته ام.

انصاف میدهم که دلبران و دلبران

بسیار دیده ام ولی نه باین حسن ردلبری

آنگاه می پردازد به بیان قصیده ای که آقای حایری از دانشمندان شمال ایران در مدح ایشان سروده اند و بهمین ترتیب قصیده طولانی عربی که یکی از دانشمندان و ادباء عرب در منقبت مولی الموحدین امیرالمومنین علیه السلام و آن جناب سروده اند.

سپس نوبت عنوان اساتید و مشایخ اجازه معظم له میرسد و با ذکر اکثریتی از آن میپردازد به فهرست آثار علمی و قلمی ایشان که ۳۸ مورد را ذکر می نماید از آن جمله:

۱- تعلیقات بر «احقاق الحق» قاضی نورالله شهید در ۲۶ مجلد که یازده مجلد آن به چاپ رسیده و باقی آماده برای چاپ است. این تعلیقات همچون اصل کتاب در شرح فضایل و ولایت امیرالمومنین و خاندان عصمت و طهارت و ائمه معصومین میباشد که از هزاران کتاب اهل سنت انتخاب و با رعایت اختصار و استدلال نقل گردیده است.

۲- کتاب «مشجرات آل الرسول» که از بزرگترین تصنیفات شیعه و گرانبهاترین کتب در انساب است، در چندین مجلد.

۳- کتاب «المسلسلات فی مشایخ الاجازات» در شرح اجازاتی

که بایشان داده شده درسد مجلد.

۴- رساله در بیان «حقیقه التفسیر» و تنوع آن که همراه با کتاب «در المنثور» چاپ گردیده.

۵- «کشف الظنون» در ترجمه صاحب کتاب «کشف الظنون» (حاجی خلیفه) که در تهران چاپ شده.

صاحب گنجینه در همین شمار میداند آثار بنائی و موقوفات ایشان را که بعد دیگری از خدمات ایشان به جهان اسلام است، از آن جمله اقدام و مساعدتهای مستقیم و غیر مستقیم ایشان در بنا یا تعمیر مساجد، تعمیر دهها قبور و مزارات امامزاده گان در سرتاسر ایران، تأسیس کوی طلاب و اهل علم. تأسیس مدارس دینی متعدد، حسینیه تبلیغی شهر قم، کتابخانه که موضوع این رساله است. طبع و نشر کتب معتبر متعدد مورد نیاز مجامع دینی و علمی از علمای گذشته و حال و بسیاری خدمات عام المنفعه دیگر^۱.

در همین کتاب گنجینه دانشمندان و ذیل عنوان «لجنه احقاق الحق» مطالبی نقل گردیده که لازم میدانم در ادامه بیان احوالات و مناقب حضرت آیه الله العظمی مذکور افتد. در آنجا نوشته است که: مدتی است در منزل حضرت مستطاب استاد علامه آیه الله العظمی آقای سید شهاب الدین مرعشی نجفی دام ظلّه الوارف لجنه ای بنام احقاق الحق منعقد است و در حدود شانزده نفر از فضلا و مدرّسین حوزه مقدسه علمیه قم اعضاء این لجنه کریم را تشکیل میدهند.

سپس به شرح نحوه و مراحل کار این گروه که مستقیماً «تحت نظر معظم له بانجام وظایف محوله و نشر معارف اسلامی اشتغال دارند»

(۱) نقل به تخیل از گنجینه دانشمندان، از محمد رازی چاپ تهران، جلد دوم.

پرداخته و برخی نتایج سودمند آن را بیان می‌دارد که جهت تفصیل مطلب باید به اصل کتاب مراجعه نمود. مؤلف گنجینه سابقه این لجنه را ۱۶ سال میداند (با توجه به تاریخ نگارش کتاب) و اینکه در این مدت با تألیف تعالیق نفیسه بر کتاب مستطاب احقاق الحق خدمات شایانی بعالم اسلام و مخصوصاً جامعه شیعه نموده‌اند. دوره این دائرة المعارف شیعه از بیست جلد متجاوز است که تاکنون پانزده مجلد آن طبع و نشر گردیده و الباقی مهیا برای طبع میباشد. سپس جهت ختم سخن نام و عناوین برخی از اعضاء لجنه را می‌آورد که اکثر اشرح احوالشان در همان کتاب گنجینه هست و مجموعاً ۱۶ تن را می‌شمارد^۱ کتاب معظم دیگری که با تفصیل بیشتر از حضرت آیه‌الله العظمی ذکر کرده «آثار الحجة» از محمد رازی همان مؤلف گنجینه دانشمندان می‌باشد که ذیل عنوان بخش یکم علماء اعلام و اساطیت علمی حوزه علمیه (قم) چنین آورده:

جناب علامه نسابه آقای آقا سید شهاب الدین مرعشی نجفی یکی از مفاخر امروز عالم تشیع معظم له است که حق عظیمی بر حوزه علمیه قم و اسلام و مسلمین دارد و یکی از افتخارات بزرگ شیعه است^۲ سپس شرح نسبتاً مفصلی از والد، تاریخ تولد و خاندان بزرگ ایشان می‌آورد. او نیز قید می‌نماید که با ۳۳ واسطه نسب ایشان به امام زین العابدین (ع) میرسد، و سپس شجره کامل ایشان را می‌نویسد. از جمله در اسم و تاریخ تولدشان گوید:

(۱) البته تاکنون پانزده مجلد آن بطبع رسیده.

(۲) نقل به تخلص از گنجینه دانشمندان، از محمد رازی چاپ تهران، جلد دوم.

(۳) آثار الحجة تألیف محمد رازی - چاپ قم ص ۴۶.

اسم شریفش شهاب‌الدین و کنیه‌اش ابوالمعالی و شهرتش نجفی مرعشی است، او فرزند برومند راهد عابد، صاحب تألیفات آیه الله شمس‌الدین سید محمود مرعشی متوفی ۱۳۳۸ ق. فرزند علامه فقید و طبیب متفطن سید علی شرف‌الدین مشهور به «سید الاطبا»^۱ است. در صبح روز پنجشنبه ۲۰ ماه صفر ۱۳۱۵ در نجف متولد و جامع شرافت حسب و فضیلت نسب می‌باشد.^۲

همو ضمن بر شمردن مرجعیت ایشان بر علمای دیگر ادیان و مذاهب و اینکه چه بسا منتحلین از دین مبین اسلام و عقاید حقه جعفریه که با سعی و همت ایشان به دین اسلام گرائیده‌اند می‌افزاید: این رجل عالیقدر که منظر و سیماش مصداق (وسیما هم من اثر السجود) است از کثرت زهد و ورع پیرامون زخارف دنیویہ نگردیده و علاقه قلبی را بالمره از آنها قطع و فقط بجمع کتب متنوعه علمیه که آن هم محض آخرت و آخرت محض بوده و ربطی بزخارف دنیویہ ندارد میل مفرطی داشته و کتابخانه‌اش مانند نگارخانه ارژنگ‌هاوی گلهای رنگارنگ می‌باشد که هریک از فقیه و اصولی و حکیم و متکلم و منطقی و رجال و محدث و ریاضی و ادیب و طبیب و متخصص علوم غربیه و صنایع عجیبه میتواند از آن گلزار محمدی ویا بوستان علوم موافق دلخواه خود گلی چیده ویا عطری مناسب مشام خود استشمام نمایند.^۳ آنگاه به شرح اساتید ایشان می‌پردازد. و در ادامه رجعت ایشان (از نجف) به حوزه علمیه قم را در سال ۱۳۴۳ ه. ق میداند و اینکه

۱ و ۲ (۳ و ۲۰) کتاب آثار الحجه، ص ۴۶.

* در دیگر ماخذ «سیدالاحکما» ذکر گردیده.

بعد از مرحوم آیة‌اله حائری ایشان اول مدرس سطح حوزه علمیه قم در مکاسب و کفایه و لمعه و درایه و رجال گردیده و از هر درسش صدها طلبه و محصل جدی مهذب استفاده نموده‌اند.

چنانکه ملاحظه شد و میشود در تمام این تراجم احوال ایشان ذکر و تشریح گردیده که: ایشان علاوه بر دیگر علوم و معارف در علم انساب و مشجرات سادات، نسابه و علامه عصر حاضر و بلکه و حید عصر و فرید دهر و تنها کسی است که در این فن شریف (علم انساب) گوی سبقت را از غالب همگنان و مراجع زمان ربوده است و لذا در این علم او را بی نظیر دانسته‌اند و از آخرین ارکان سلسله علمای این فن شریف شمرده‌اند.

سپس مشایخ روایت ایشان از علماء عامه و امامیه و زیدیه و اسماعیلیه را در حدود دو‌یست تن میدانند و با ذکر برخی از آنان و پاره‌ای از اجازات و تصدیقات اجتهاد ایشان از علمای بزرگ طراز اول همچون مرحوم آیة‌اله المؤسس (حوزه علمیه قم) حاج شیخ عبدالکریم حائری و غیره... گوید: «درجه فقاہت و مقام علمی ایشان بدانجا است که از آن حضرت به «علامه مطلق» تعبیر می‌کنند»^۱.

در پایان و در ذکر تألیفات و تصنیفات ایشان می‌افزاید که: تألیفات و تصنیفات نفیسه آن جناب بسیار است زیرا هیچ روز و شبی فارغ نبوده و با کثرت مراجعات از اقصی نقاط عالم و مادون آن و سه نوبت تدریس کردن و سه نوبت به جماعت آمدن و دادن جواب استفتائات و نامه‌ها و

غیره بازار تألیف و تصنیف خودداری نمی نماید^۱. و بالاخره با ذکر ۲۵ مجلد از آثار مشهور ایشان مطلب را ختم می کند.

کتاب «معارف الرجال» از شیخ محمد حرزالدین چاپ نجف در سه مجلد ذیل شماره ۴۰۷ عنوان السید محمود المرعشی (۱۲۶۰ - ۱۳۳۸ ه. ق) ضمن برشمردن اوصاف و الدایشان گوید: وکان عالماً فقیهاً اصولیاً متخصصاً بعلم الرجال و انساب السادة العلویین، مؤرخاً^۲... در پایان ضمن ذکر بازماندگان آن بزرگوار گوید: و اعقب... و العالم الكامل الروایه السید شهاب الدین محمد حسین نزیل قم المشرقه^۳.

کتاب معتبر دیگر در ذکراحوالات ایشان «ریحانة الادب» است که ذیل عنوان سید شهاب الدین ابن سید محمود بن سیدالحکماء، ایشان را فقیه، اصولی، محدث، رجالی مورخ، ریاضی و باکثرت مشایخ و فنون متنوعه ممتاز معرفی می نماید. و با ایراد جملاتی چون: در اخلاق فاضله دارای امتیاز، با انجام وظائف دینیّه متحلی و با فضائل فطریه متجلی و از رذائل نفسانیّه متخلی میباشد...^۴. مقام روحانی و علمی ایشان را می ستاید.

پس از بیان تاریخ ولادت به شرح خاندان جلیل و والد محترمشان میپردازد، سپس شرح اساتید و علوم مکتسبه ایشان را می دهد و نتیجه میگیرد که، بالجمله در ادوار زندگانی خود با فحول رجال و متخصصین هرفنی ملاقات نموده، از هر باغ گلی و از هر خرمنی سنبل چیده و

(۱) کتاب آثار الجعة مذکور در قبل.

(۲ و ۳) معارف الرجال از شیخ محمد حرزالدین - چاپ نجف ص ۲۹۵.

(۴) ریحانة الادب، چاپ دوم، ص ۱۲۹ الی ...

از هر بلبلی نوائی شنیده و بمرام تحصیل مراتب علمیه ریاضات بشمار وزحمات بسیاری را متحمل شده، رنجها کشیده و گنجها برده است.^۱ آنگاه اشاره به مرجعیت ایشان درسؤالات علمای مصر و سوریه و هند و جاوه و افریقا و غیره‌ها می‌نماید و همین‌طور علمای دیگر ادیان همچون نصارا. در ادامه عین عبارات آثار الحجة مذکور در قبل را پیرامون علاقه آن جناب به جمع‌آوری کتب و ترتیب کتابخانه می‌دهد. درمبحث تألیفات ایشان گوید که بسیار است و ۳۴ عدد آن را ذکر می‌نماید.

آنچه که این شرح حال و این مرجع را ممتاز می‌نماید اشاره آن به مناصب عالیه دینی و روحانی آیه الله العظمی است آنگونه که گوید: صاحب ترجمه علاوه بر مراتب علمیه و عملیه، در نجف و کربلا و کاظمین و قم و مشهد دارای مناصب عالیه میباشند چنانکه در آستان رضوی نسابه، در حرم حسینی محدث و مدرس، در آستان حضرت ابوالفضل (ع) نسابه و مورخ، در کاظمین مورخ، در قم نیز مدرس مورخ و نسابه بوده و برای همه این مناصب فرمانی از متولی وقت صادر و مفتخر بفرمان خدمت میباشند. مطلب دیگر آنکه صاحب ریحانة الادب با ۲۹ واسطه ایشان را موصول به امام سجاد (ع) میداند.^۲

کتاب علماء معاصرین از مرحوم خیابانی عین عبارات کتاب ریحانة الادب با ذکر مرجع و اندک تخیلص آورده است. از دیگر کتب رجال مزین به شرح حالات و مقامات آیه الله العظمی مرعشی نجفی «گنجینه دانشوران» است از محمد رحیمی که ذیل عنوان «آیه الله مرعشی» و گراور عکس ایشان آورده است. که: آیه الله آقای سید

شهاب‌الدین مرعشی مشهور به نجفی عالمی است ربانی و فاضلی است بلاثانی، از آیات الهیه و حجج اسلامیه، متخلق باخلاق حمیده و متأدب به آداب مرضیه، جامع معقول و منقول^۱. آنگاه ذکر تولد و تحصیلات ایشان را آورده و نجبی از اساتید آن جناب را بیان میدارد. صاحب کتاب تألیفات ایشان را عیدیده میداند در نحو و منطق و معانی بیان و حاشیه بر شرح لمعه و کتاب مزارات در تعیین قبور امام زادگان و بزرگان و کتاب «مشجرات آل الرسول» در چهار مجلد و کتاب کشکول در سه مجلد و کتاب حاشیه بر «درر الاصول» آیت‌الله حائری یزدی و کتاب طبقات النسائین و کتاب رجال و تعلیقه نفیسی بر کتاب «احقاق الحق» در هشت مجلد و رسائلی چند در عدم حرمت عکس و در لباس مشکوک و نماز جمعه و مناسک حج و غیر آن نیز دارند که هیچیک به طبع نرسیده است و معظم‌له را تألیفات بسیار میباشد^۲.

کتاب «تذکره القبور» از مرحوم آخوند جزی اصفهانی تحت شماره ۳ گوید دانشمند بزرگوار و علامه عالیقدر حضرت آیه‌الله آقا سید شهاب‌الدین ابوالمعالی مشهور به آقا نجفی تبریزی* از مفاخر رجال علمی و ادبی زمان ما بشمار میروند^۳.

سپس گوید شرح احوال و فهرست تألیفات ایشان که بالغ بر چهل مجلد میشود در کتاب تاریخ علماء معاصر تألیف مرحوم حاجی ملاعلی خیابانی و ریحانة الادب تألیف آقا محمد علی مدرس تبریزی

۱ (۲۰) گنجینه دانشوران - محمد رحیمی - چاپ قم.

۳ (تذکره القبور از آخوند جزی اصفهانی، ص (ید) و (یه))

(*) بعثت اشتهار مرحوم «سید اطباء» به تبریزی، بجهت اقامت موقت آن بزرگوار در تبریز، لذا در برخی ماخذ بغلط حضرت آیه‌الله نیز تبریزی معرفی گردیده.

و در آخر کتاب زندگی پیشوای اسلام تألیف آقای عماد زاده سابق الذکر و کتاب مقامات معنوی تألیف آقای معلم و دیگر مواضع بطور تفصیل نگارش یافته^۱.

آنگاه شرح مقام والد معظم ایشان، خاندان بزرگ و اینکه نسب ایشان بعلامه العلماء، خلیفه السلطان سید علاء الدین حسین عالم معروف منتهی است راداده و گوید: آن جناب از بزرگان علما و مفاخر سادات مرعشیه زمان صفویه بوده اند و در خاتمه شرح مختصری از پاره‌ای از تألیفات آیة الله العظمی را بیان میدارد.

کتاب «گنجینه آثار قم» تألیف آقای عباس فیض ذیل عنوان «فصل پنجم در توصیف مدرسه مؤمنیه قم» (مرعشیه کنونی) ذکر کرده از جزئی از خدمات آیة الله العظمی و ضمن بیان تاریخ جامع این مدرسه گوید: در سال ۱۳۸۳ ه. ق آیة الله سید شهاب الدین مرعشی نجفی یکی از مراجع بزرگ قم محوطه مزبور (محل سابق مدرسه مؤمنیه) را از اداره اوقاف بمدت سی سال به مال الاجاره سالی هزار تومان که آن را هم بمصرف آب و برق مدرسه برساند اجاره کرد و به تجدید بنای آن همت گماشت...^۲

کتاب «اختران تابناک» تألیف حاج شیخ ذبیح الله محلاتی نیز تحت شماره «۱۴۰» سید شهاب الدین مرعشی با گراور عکس ایشان گوید: این سید دانشمند و معظم فرزندان آقا سید محمود بن سید الحکمای تبریزی است. این سید بزرگوار در عصر حاضر در شهر قم یکی از مراجع

(۱) تذکرة القبور از آخوند جزى اصفهانی . ص (ید) و (یه)

(۲) گنجینه آثار قم - تألیف عباس فیض.

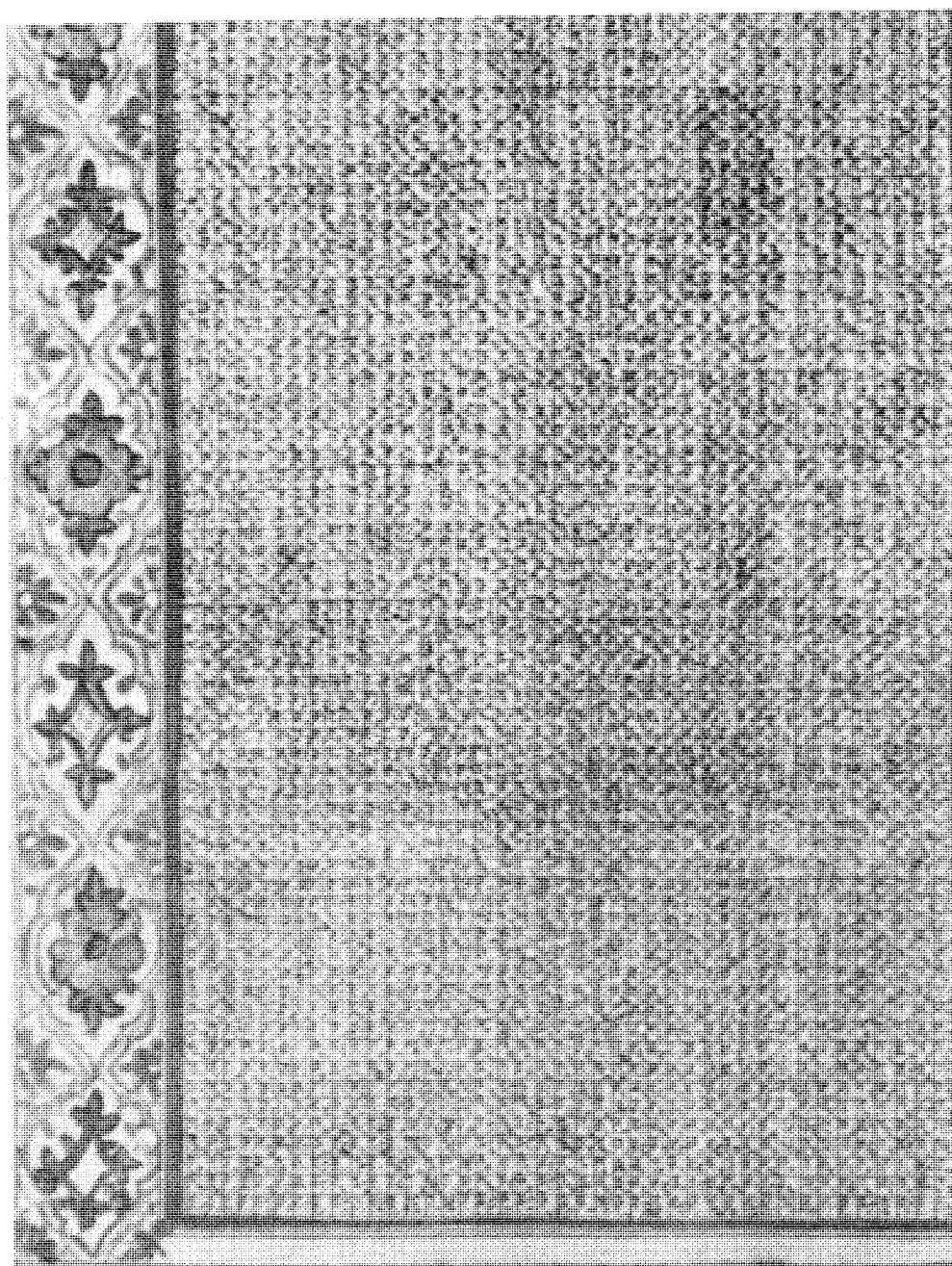
عالیقدر شیعه بشمار میرود و دارای رساله عملیه میباشد^۱. سپس بنقل از کتاب ریحانة الادب مختصری از ولادت و حسب و نسبت شریف ایشان را ذکر میکند.

در مجله جهان پزشکی سال سیزدهم به مدیریت آقای دکتر محمود نجم آبادی ضمن مقاله مفصلی پیرامون «مقام علمی، طبی و خدمات برجسته مرحوم میر سید علی مرعشی ملقب به سیدالحکماء جد مولانا آیت الله شهاب الدین مرعشی معروف به آقا نجفی (که اکنون در قم اقامت دارند)» در هفت صفحه، در پایان و در تحت عنوان اولاد و بازماندگان آن مرحوم گوید... رسید شمس الدین محمود الحسینی مرعشی والد حضرت آیه الله آقای سید شهاب الدین مرعشی (آقای آقا نجفی) میباشند... و کمی پائینتر با گراور عکس آیه الله العظمی می افزایند: فرزند ایشان مولانا آیه الله سید شهاب الدین مرعشی ابوالعالی از مراجع تقلید میباشند که سال ۱۳۱۵ هجری قمری در نجف اشرف متولد گردیده و اکنون در قم به افاضات علمی و دینی مشغول میباشند و بدون مجامله چراغی بسیار نورانی میباشند که از وجودشان، حاصلین و طلاب مقیم قم منتهای استفاده را مینمایند^۲.

و سرانجام کتاب «آیند دانشوران» است که در ضمن بیان فهرست علمائی که نام ایشان در اصل کتاب مذکور است این نامهای آشنا را در جمله بسیاری دیگر از نامهای علما و بزرگان بیان میدارد: سید شهاب الدین نجفی - سید روح الله خمینی - سید محمد رضا گلپایگانی - سید

(۱) اختران تابناک از حاج شیخ ذبیح الله محلاتی - چاپ تهران.

(۲) مجله جهان پزشکی سال سیزدهم، خرداد و تیرماه ۱۳۳۸.



مكتبة الميراث في دار الكتب والخطوط العامة
لأورشليم المقدسة

کاظم تبریزی^۱.

بدیهی است که این همه مختصری است از آنچه که پیرامون شخصیت علمی و دینی ایشان در اکثر کتب تاریخ و رجال مذکور است. در کمتر کتابی از این نوع می باشد که اگر تألیف گذشته باشد ذکر خاندان جلیل مرعشی و اگر معاصر باشد ذکر شخص ایشان و دیگر اعظام این سلسله عالیّه موجود نباشد لکن به علت ضیق مجال فرصت پرداختن به همه آنان نیست و این شرح احوال را ختم می کنیم با اشاره به شرح احوالات و آثار ایشان در ۵۸ برگ که بهمت فرزند ارشد ارجمندشان آیه الله زاده حاج آقا محمود مرعشی نجفی تولیت کتابخانه نگاشته شده. نخست و تحت عنوان بیوگرافی در ۱۴ شماره کلیه خصوصیات تحصیلی، اساتید رسالات علمیّه، آثار خیریه، فرزندان و مشابه آن از ایشان را آورده است. آنگاه پرداخته بد ذکر نسب نامه، استادان معروف ایشان در کلیه علوم و فنون، تألیف و تصانیف و آثار علمی و سفر نامه های ایشان در یازده بخش و علم و فن مختلف که مجموعاً ۸۳ کتاب و رساله مختلف متفاوت را پدید آورده، هر یک در یک یا چند مجلد، و بالاخره ذکر مشایخ روایت ایشان که ۱۳۰ تن از شیعه، ۳ تن از اهل سنت و ۴ تن از علماء زیدیه را بعنوان نمونه ذکر کرده اند.

در پایان نگاشته اند که سجایای اخلاقی و احاطه و تسلط ایشان بر علوم و فنون بسیار و ریاضت ها و مجاهدات ایشان بیرون از شمار است. در ادوار زندگی ملاقات های مهمی با ارباب فضل و دانش و بزرگان دینی چه اسلامی و چه غیر اسلامی داشته و پیوسته مرجع مراجعه

آقایان دانشگاهیان و دانشمندان از دیر باز بوده و هستند... بعنوان نمونه ملاقات مهم ایشان با «تاگور» شاعر و فیلسوف بزرگ هند، علامه رشید رضا مصری صاحب تفسیر «المنار» و شیخ طنطاوی جوهری مصری صاحب تفسیر معروف، و خواجه زهرون رئیس طائفه صائبه ساکن عراق و پرفسور کر بن فرانسوی و کشیش بزرگ «انستانس کرملی» و غیر آن از مستشرقین و علماست.

در اینجا لازم به تذکر است که نگارنده این سطور با همکاری و معاضدت جناب آیه الله زاده و دیگر علما اعلام مرتبط با حضرت آیه الله العظمی مشغول به نگارش زندگینامه ایشان هستیم که آن خود کتابی عظیم خواهد بود مشتمل بر پنج فصل و یک مقدمه و یک تکمله و فهارس که در آن سعی خواهد شد جهات و جنبه های مختلف زندگی ایشان نگاشته و در اختیار دوستداران و مقلدین حضرتشان در سراسر جهان و ایران قرار گیرد.

گذشته از مقام والای علمی و دینی آیت الله فرزندان آن جناب نیز صاحبان فضل و علم میباشند. از جمله فرزندان ارجمند ارشدشان حجت الاسلام حاج سید محمود مرعشی نجفی که علاوه بر دارا بودن درجات فضل و دانش در علوم و فنون اسلامی اینک مقام تولیت کتابخانه موقوفه پدر ارجمندشان را بعهدہ دارند که نکته پیداست با آن عظمت و وسعتی که کتابخانه دارد چه مایه مهارت و وقوف بر کتابداری و کتابشناسی لازمه این امر خطیر است که بالتمام در ایشان وجود دارد. فرزندان دیگرشان آقا جواد است که دارای تألیفات و ترجمه های متعدد میباشند. همچنین آقا امیر حسین و آقا محمد کاظم.

پس از ذکر احوال و مقامات بانی معظم کتابخانه و قبل از ورود بمطلب اصلی که همان تاریخچه و کیفیت عمومی کتابخانه باشد لازم میدانیم شرحی مختصر و مقدمه وار پیرامون رابطه این سه قطب : مدرسه، مسجد، کتابخانه که فی الواقع مبنای شناخت کتابخانه های سنتی از این نوع است بیان نمایم.

از ملحقات اولیه مدارس و حوزه های دینی در تمام طول تاریخ این نوع مراکز علم، نخست مسجدی جهت انجام فرایض دینی طلاب و سپس ترتیب کتابخانه ای - ولو بسیار مختصر - در جوار کلاسهای درس و جهت مراجعه و مطالعه طلاب بوده است. علمای بزرگ نیز چنین وابستگی بمسجد و کتابخانه داشته اند بدین معنی که مجاور مساجد مقیم میشده اند و کتابخانه شخصی تشکیل میداده اند. لذا وابستگی این سه نوع مرکز و قطب آموزشی در تاریخ اسلام از دور ترین ایام مشهود است. زمانی رسید که مساجد بزرگ بدست سلاطین و بزرگان بنا گردیدند و لذا از آن پس مدارس علوم دینی جزوی از آنان گردید، اما همچنان کتابخانه ها جزء لاینفک این دو بوده و باقی ماند. طبیعی است که عام المنفعه بودن این کتابخانه ها چیزی بوده در حد عام المنفعه بودن مسجد، یا مدرسه. به اظهار نظری در این باب توجه کنیم:

«... مساجد در اسلام هسته اصلی مراکز تعلیم و تربیت بشمار میروند و از این رو این نوع کتابخانه ها (در جوار مساجد) از نخستین کتابخانه های عمومی در جهان اسلام بشمار میروند... کتابخانه های موجود در مساجد اکثراً وقف عام بوده و استفاده از مجموعه آنها برای

عموم آزاد بوده است...

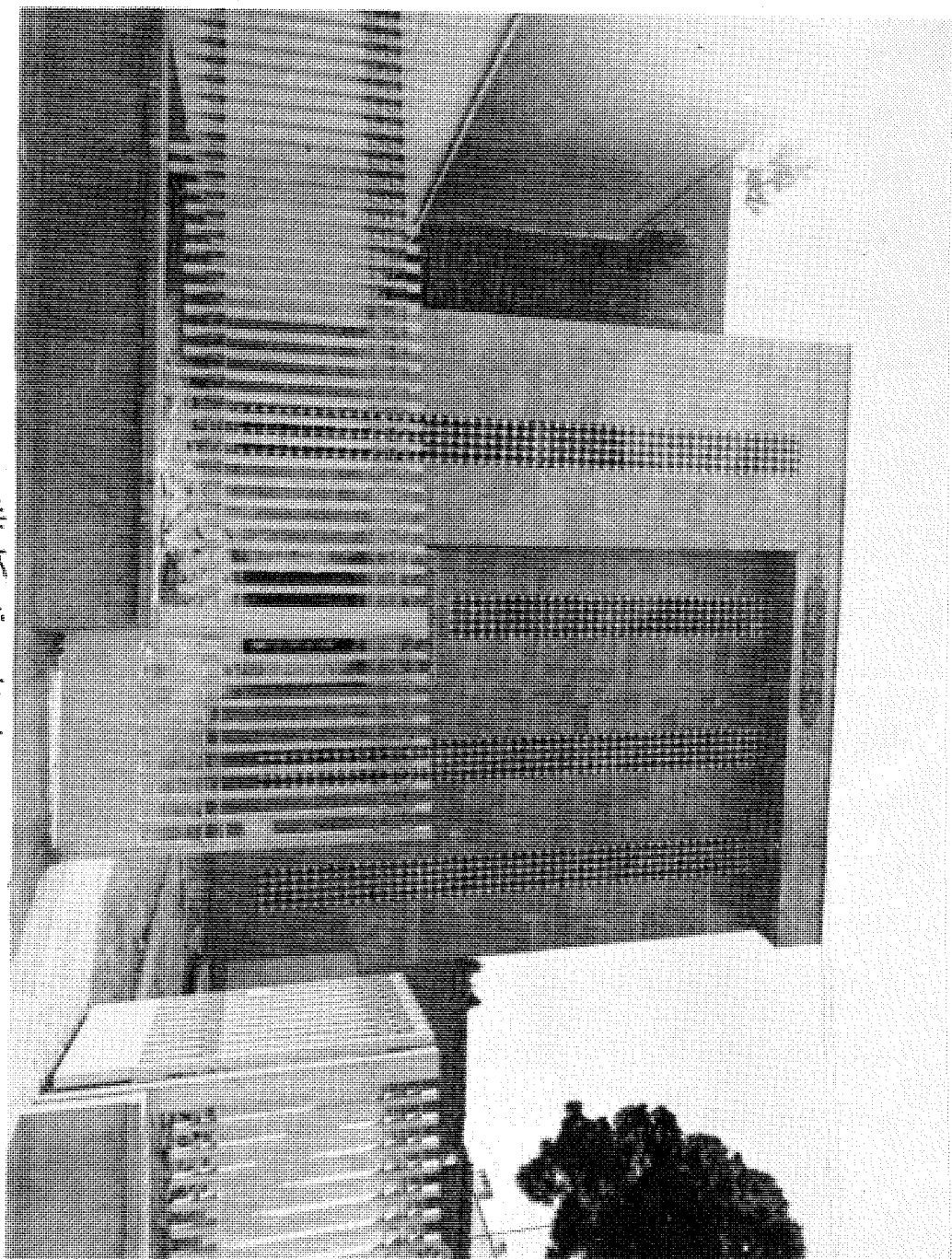
با گذشت زمان و رواج کتاب بویژه بعد از شیوع صنعت چاپ کتابخانه‌های وابسته به مساجد و بنا علما و بزرگان وسعت و اهمیت تازه‌ای یافته و بیشتر در مورد مساجد می‌بینیم که مستقلاً محل مراجعه طالبان کتاب و علم گردیدند و بالطبع در همین رابطه تنوع و تعمیم بیشتری نیز یافتند. از این پس شاهد تأسیس کتابخانه‌های موقوفه در جوار مساجد، مدارس و یا با همت اهل علم هستیم. این کتابخانه‌ها بر مصلحت خاص دینی و نیز مراجعین و نوع استفاده از آنها بشیوه سنتی و با سلیقه خاص هر کتابخانه تأسیس و اداره میگردیدند. مثل کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری در تهران و یا همین کتابخانه آقاجفی در قم که اگر نگوییم از اولین‌ها لکن از مهمترین‌ها در این شمار بحساب می‌آید. در مورد کتابخانه‌های متصل و موقوفه شاهد متبرکده و مزارات مقدس نیز اوضاع به همین منوال است و در عمل دیده میشود که این کتابخانه‌ها در اکثر موارد و در جوار این امکانه مقدس مستقلاً عمل می‌نمایند.

تاریخچه بنائی کتابخانه مورد نظر ما بدینقرار است که ابتدای تأسیس آن در مدرسه مرعشیه مقابل ساختمان فعلی کتابخانه بوده است در چند اطاق و جهت استفاده طلاب این مدرسه. اما بتدریج که دیگر کتب اهدائی آیه الله به این کتابخانه منتقل گردید تنگی جا و فضای محدود آن آشکار گردید بطوریکه استفاده از آن مشکل و گاه ناممکن می‌نمود. لذا تصمیم به ایجاد کتابخانه‌ای مستقل گرفته شد. زمین

(۱) نقل از پایان نامه فوق لیسانس آقای سعید دامادی در دانشکده علوم

تربیتی دانشگاه تهران - نسخه تایپ شده. آذر ۱۳۵۹.

نمای خارجی قدیم کتابخانه



روبروی مدرسه بدین کار اختصاص یافت و با همت و مساعدت شخص آیه الله و دیگر افراد خیر و معارف دوست کار ساختمان آن بصورت فعلی و مناسب بانیازها و خدمات گوناگون کتابخانه آغاز گردید. اقبال و اشتراك مردم در این امر عام المنفعه بسیار چشمگیر بود و هر کس به هر نحو که میتواند در آن اشتراك می جست تا اینکه بسال ۱۳۹۴ هجری قمری برابر با ۱۳۵۳ هجری شمسی بنای جدید کتابخانه رسماً تحت عنوان «کتابخانه موقوفه آیه الله العظمی مرعشی نجفی» یا آنگونه که نزد توده مردم و از باب تلخیص و ارادت به بانی محترم آن «کتابخانه آقا نجفی» نامیده میشود آغاز بکار نمود. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران قسمت جلوی کتابخانه که محوطه باز بود بدان منظم گردید و ساختمان حالیه در قسمت پیشین کتابخانه با معماری ظاهری خاص آن که بیان گردید، در آن احداث گردید و مجموعاً کتابخانه بصورت امروزی درآمد.

گرچه تأسیس رسمی کتابخانه و با تشکیلات فعلی آن بسال ۱۳۵۳ باز میگردد اما در واقع پایه و بنای آن با عنوان کتابخانه شخصی آیه الله از پیش از هفتاد سال پیش و شاید بسیاری قبل از آن نهاده شده است، از همانگاه که ایشان نخستین کتاب را تهیه نمودند و شروع به تهیه و ضبط کتب کردند. مجاهدات و زحمات ایشان در طی این زمان طولانی و در راه گردآوری چنین گنجینه عظیمی فوق تصور و بیان میباشد. حکایت آنچه که در این طریق برایشان گذشته است از زبان خودشان بسیار شنیدنی است که نگارنده از نقل تمام آن معذور است اما بجهت نمونه چند مورد واجب الذکر است از آن جمله از شخص

ایشان شنیدم که یکبار هنگامیکه ایشان طلبه ساده‌ای بودند در شهر نجف و مشاهره مختصری داشته‌اند، بارها اتفاق می‌افتاد که ترجیح میدادند با این مبلغ مختصر کتاب بخرند تا صرف مخارج روزمره و خورد و خوراک نمایند. تا در روزی که پس از تحمل گرسنگی چند روزه همچنان با پول ناچیزشان کتابی خریده بودند و در زیر بغل داشته‌اند طاقت نیاورده از شدت گرسنگی دچار ضعف گردیده و با حالت غشوه بزمین می‌افتند لکن همچنان کتاب را به زیر بغل می‌فشرده‌اند. مواقعی بوده که با گرو گذاشتن عبا و یا دیگر لباس‌هایشان کتاب تهیه کرده‌اند. این مثال‌ها تنها و تنها مبین اشتیاق فوق‌العاده آن جناب به تهیه و مطالعه کتب و سپس بیادگار گذاشتن جهت دیگر طالبان معرفت می‌باشد.

مجاهدات دیگر ایشان که همچنان نیز ادامه دارد خواست ایشان در عدم خروج کتب خطی نفیس - این گنجینه‌های فرهنگ و تمدن اسلامی - از شرق و انتقال آنان به موزه‌ها و کتابخانه‌های مغرب‌زمین توسط افراد سودجو می‌باشد که در این طریق نیز همیشه با صدماتی مواجه بوده‌اند. بویژه حکایت میکنند هنگامیکه در شهر نجف بوده‌اند و استعمار انگلیس و کارگزارانش بر عراق عرب مسلط و صاحب اختیار بر جان و مال مردم، طبعاً مزدوران انگلیس تحمل مجاهدات ایشان در راه حفظ میراث فرهنگی اسلامی را نداشته و چون خود بدنبال نوادر و نفایس آن دیار جهت ضبط و نمایش در موزه‌های خویش بوده‌اند. لذا ایشان را می‌آزرندند و مانع راهشان می‌شدند. از آن جمله یکبار با یکی از کارگزاران حکومت انگلیس بر سر خرید نسخه‌ای از یکی از مجلدات کتاب عظیم «ریاض العلماء» رقابت داشته‌اند که سرانجام ایشان

موفق به تملك آن گردیده‌اند، اما بهمین جرم از طرف حاکم انگلیسی آن شهر توقیف و شبی را نیز در زندان گذرانده‌اند. از این قبیل وقایع در تاریخچه کتابخانه و در زندگی پربار آیه‌الہ کم نیست که ذکر همه آنان در طی این حداقل هفتاد سال تاریخچه اولیه آن نیاز به مجلدات متعدد از کتابی عظیم دارد.

شاید برخلاف دیگر کتابخانه‌ها، این کتابخانه يك تاریخچه سیاسی نیز دارد که بویژه توجیه نگارش رساله حاضر است در معرفی هر چه گسترده‌تر این کتابخانه. این مؤسسه عظیم با آنچنان ابعادی که ذکر خواهد گردید عملاً و بنا بر خواست بانی و اولیاء محترم آن در نوعی انزوا و گمنامی - البته از جهت تبلیغات - در رژیم گذشته بسر می‌برد و جز کتاب دوستان قم و برخی محققین آگاه داخلی و خارجی از وجود آن خبر نداشتند، با توجه به مکاتبات و تماسهای گسترده این کتابخانه در آن ایام با کتابخانه‌ها و افراد محقق در خارج از کشور، این شبهه را پدید می‌آورد که در خارج کشور بیشتر شناخته شده بوده تا در داخل ایران، دلایل این تحذرو تجنب از شهرت و هیاهو بسیار واضح و مستدل می‌بوده و در رأس آنان بر کناری از شائبه ارتباط با رژیم و هیأت حاکم و نیز مجامع علمی و ادبی رسمی آنچنانی، بخصوص که تضاد میان حوزه و رژیم مسئله شایعی بود و طبعاً کتابخانه جانب فضا و طلاب را رعایت می‌نموده و لذا از حیثه جنجال رسانه‌های گروهی برکنار مانده. دیگر در رابطه با تلاشی بوده که برای دست نخوردگی و حفظ کتب و اسناد موجود در کتابخانه انجام می‌گرفته چرا که بودند اسناد و کتبی که می‌بایست از دید حکام وقت و عمالشان مخفی ماند تا بدست گوهر شناسان

واقعی که از اهمیت و اعتبار آنان با خبر بودند برسد و این جز با
انزوای طلبی ممکن نبود.

بعد از انقلاب اسلامی ایران کتابخانه شرایط عادی خویش را
بازیافته و تحت تأثیر وقایع موجود جامعه حتی کیفیت متحرک‌تری
پیدا نموده و بالطبع تعدد و تنوع کتب موجود در آن نیز ابعاد گسترده
تری یافته است. لذا می‌توان گفت فضای باز سیاسی و اجتماعی در این
کتابخانه تأثیر ویژه‌ای داشته و انعکاس آن را می‌توان در بحث و جدل
آزادانه طلاب علوم دینی در سالنهای مطالعه و در جوار کتب این
کتابخانه دریافت.

مطلب دیگر که در همین رابطه بسیار قابل توجه است اقبال
عمومی مردم شهر قم - چه در رژیم گذشته و چه در زمان حاضر - به این
کتابخانه است که از نظر نگارنده ناشی از نیت خیر خواهانه در بنای آن
و شخصیت والای بانی معظم آن می‌باشد و از همه بالاتر غنای معنوی
کتابخانه است که نظر همه را جالب نموده، کمتر کسی را در شهر قم می‌توان
یافت که کتابخانه آقا نجفی را نشناسد و محل آنرا نداند. طلاب و اهل
علم که دیگر جای خود دارند و آنچنان توجه و تراجعی به کتابخانه
دارند که نگارنده خود شاهد بودم اغلب جا برای نشستن و مطالعه
در هر دو سالن عظیم مطالعه آن نبوده و کسانی ایستاده به مطالعه مشغول
بوده‌اند.

اما پیرامون شأن وجود این کتابخانه در شهر قم، با آنچنان
خصوصیاتی که میدانیم، خود مقوله مفصلی است که همچنان از حوصله
آن این مقال مختصر خارج است. اما اجمالاً و از باب معرفی شهر قم

که این کتابخانه در آن واقع است و طبعاً نقش آن در این شهر پایگاه تشیع جهان اسلام لازم می نماید مطالبی ولو باختصار بیان نمائیم: در کتاب معتبر و قدیمی «تاریخ قم» پیرامون اهمیت تاریخی و جغرافیائی این شهر مطالب فراوانی عنوان شده و آنگاه که به پایگاه دینی و معنوی این شهر اشاره می نماید چنین بیان میدارد:

«... وایضاً باسائید از ابی عبدالله الصادق علیه السلام روایتست که او فرموده که شهر قم شهر ما و شهر شیعه ما است. شهر است پاکیزه و مقدسه و مطهره و ولایت دوستی ما و اهل بیت ما... بعد از آن فرمود که اهل قم انصار و یاران قائم ما علیه السلام اند و رعایت کنندگان حقوق ما...»^۱

در فرهنگ دائرة المعارف دهخدا ذیل نام قم چنین آمده است: «... در زمان خلافت عباسی که بیشتر اوقات آل علی را تعقیب میکردند بسیاری از سادات بقم پناه آوردند و از همین موقع عقاید شیعه در اذهان ساکنان قم رسوخ پیدا کرد و بتدریج یک شهر شیعه نشین شناخته شد... از قرن اول هجری تا کنون شهر قم مرکز طلاب علوم دینی بوده است. عده بسیاری از علماء و محدثین نامی از این شهر برخاسته اند... از سال ۱۳۴۰ ه. ق به بعد و درود علما و دانشمندانی همچون مرحوم حاجی شیخ عبدالکریم حایری بدین شهر آغاز شد و باهمت این عالمان شهرستان قم حوزه روحانیت فعلی گردید، و بدست بزرگانی

(۱) تاریخ قم: تألیف حسن بن محمد بن حسن قمی در زبان عربی بسال ۳۷۸ ق ترجمه حسن بن علی بن حسن بن عبدالملک قمی بفارسی در سال ۸۰۵-۸۰۶ ق تصحیح و تحشیۀ سید جلال الدین طهرانی - کتابخانه تهران - ۱۳۱۳.

چون آیه الله فیض، حجت، خوانساری حفظ و نگهداری گردید. در سال ۱۳۶۴ ق مرحوم حاج آقا حسین بروجردی بقم دعوت شدند که با ورودشان حوزه علمیه وسعت گرفت و روز بروز شمار طلاب افزوده می گشت چنانکه به پنج تا هفت هزار تن بالغ گردید* ...^۱

لازم می نماید که در اینجا تعبیر و تعریف شخص آیه الله راهم از شهر قم ذکر نمایم، ایشان شهر قم را بمنزله «واتیکان» جهان اسلام میدانند، یعنی دارای همان نقشی که واتیکان در جهان مسیحیت و در مذهب کاتولیک ایفا میکند، در جهان اسلام و مذهب تشیع میباشد. عبارت دیگر شهر قم بر سر چهارسوی تمدن و فرهنگ اسلامی و تشیع واقع شده است و از این بابت دارای اعتبار و نقش بسیار عظیم و ارزنده است. بدیهی است که در چنین شهر عالم پوری کتاب و کتابخانه کم نیست بویژه که محل تعلیم و تعلم دروس و علوم دینی است، لکن کتابخانه آقا نجفی با کمیت و کیفیت عظیم و تأسیسات خدمت دهش و بویژه تعداد کثیر کتاب که اولین در شهر قم میباشد و گذشته از آن همه مجموعه بی نظیر کتب خطیش که چشم هر بیننده معارف دوستی راهم از نظر تعداد و هم تنوع و کیفیت خیره می نماید جلوه و نمای خاصی در میان دیگران دارد. بی مناسبت نیست از جهت مقایسه و آشنائی با دیگر کتابخانه های شهر قم فهرستی از آنان مأخوذ از کتاب «زیر بنای تمدن و علوم اسلامی» تألیف آقای عقیقی بخشایشی که در سال ۱۳۵۳ شمسی فراهم گردیده

(* بدیهی است که این تاریخ قدیمی و مربوط به زمان یادداشت های مرحوم دهخدا است و امروزه تعداد طلاب بمراتب بیش از این است.

بیاوریم، ایشان ذیل عنوان کتابخانه‌های قم به ترتیب اهمیت و قدمت آن‌ها را چنین معرفی کرده‌اند.

۱ - کتابخانه عمومی فیضیه که بیش از پنجاه سال سابقه دارد (یعنی ده سال بعد از تأسیس حوزه ایجاد شده) و در مجموع بیست هزار جلد کتاب دارد که از آن میان ۲۴۰۰ مجلد آن خطی است. مؤسس اولیه آن بنیانگذار حوزه علمیه مرحوم آیة الله العظمی حاج شیخ عبدالکریم حائری (قدس سره) بودند و در زمان زعامت مرحوم حضرت آیة الله العظمی بروجردی وسعت و تغییرات اساسی یافته. در شبانه روز بیش از هزار نفر از فضلا و طلاب حوزه از آن استفاده می نمایند و بسیاری از علمای معاصر و گذشته از آن بهره علمی برده‌اند.

۲ - کتابخانه مسجد اعظم: در جوار مسجد اعظم زعیم فقید شیعیان جهان مرحوم آیة الله العظمی بروجردی اعلى الله مقامه الشریف قرار دارد. بیش از بیست سال سابقه و بیش از پنجاه و یک هزار جلد کتاب دارد که سه هزار آن خطی است. تعداد واردین برای مطالعه در صبح و عصر بیش از شصت نفر میباشند که بطور متوسط در هر ماه به دوازده هزار نفر بالغ می شود.

۳ - کتابخانه عمومی دارالتبلیغ: سابقه تأسیس آن زیاد نیست لکن فعالیت آن چشمگیر و درخور توجه است. باهمت مؤسس عالیقدر دارالتبلیغ حضرت آیة الله العظمی آقای شریعتمداری مد ظله العالی آغاز و انجام یافته و دارای تأسیسات مجهز و مدرن کتابداری و خدماتی میباشد. این کتابخانه دارای چهل هزار کتاب میباشد که هفتصد عدد آن خطی میباشد. آمار مراجعین آن در ششماه دوم سال ۱۳۵۲ شمسی

که حدوداً اوایل تأسیس کتابخانه بوده است نزدیک به یکصد و هشتاد هزار نفر و کتابهای مورد استفاده بیش از سیصد و سی هزار مورد بوده است.

۴ - کتابخانه آیة الله العظمیٰ مرعشی نجفی که موضوع این تحقیق است.

۵ - کتابخانه حجتیه: دارای سی سال سابقه تأسیس است. کتب آن حدود ده هزار مجلد و مؤسس آن مرحوم آیة الله العظمیٰ آقای حجت (قدس سره) میباشد که در گوشه از مدرسه حجتیه از دیگر تأسیسات آن جناب دایر گردیده.

۶ - کتابخانه آستانه مقدسه حضرت معصومه علیها السلام: که آن نیز دارای نزدیک به سی سال سابقه تأسیس و بیش از دوازده هزار مجلد کتاب متنوع است با بسیاری کتب خطی.

بدین ترتیب ملاحظه می شود که کتابخانه موقوفه و عمومی حضرت آیة الله العظمیٰ سید شهاب الدین مرعشی نجفی با بیش از یکصد هزار مجلد کتاب چاپی به اکثر السنه چون فارسی، عربی، لاتین، عبری و... و بیش از شانزده هزار مجلد کتاب خطی که اکثریت آنان جزو نوادر و نفایس کتب خطی هستند. و این همه در ساختمانی وسیع و مدرن مجهز به اکثریت امکانات رفاهی و خدماتی در بهترین نقطه شهر مقدس قم مقام اول را داراست.

همانگونه که در نقشه ضمیمه ملاحظه میشود کتابخانه از نظر موقعیت و مکان در مجموعه و بافت شهر قم از موقعیت ممتازی برخوردار است. نزدیکترین مدرسه بدان همان مدرسه مرعشیه در مقابل آنست و برخی مدارس دیگر در حوزه خدمت دهی آن واقع هستند روی

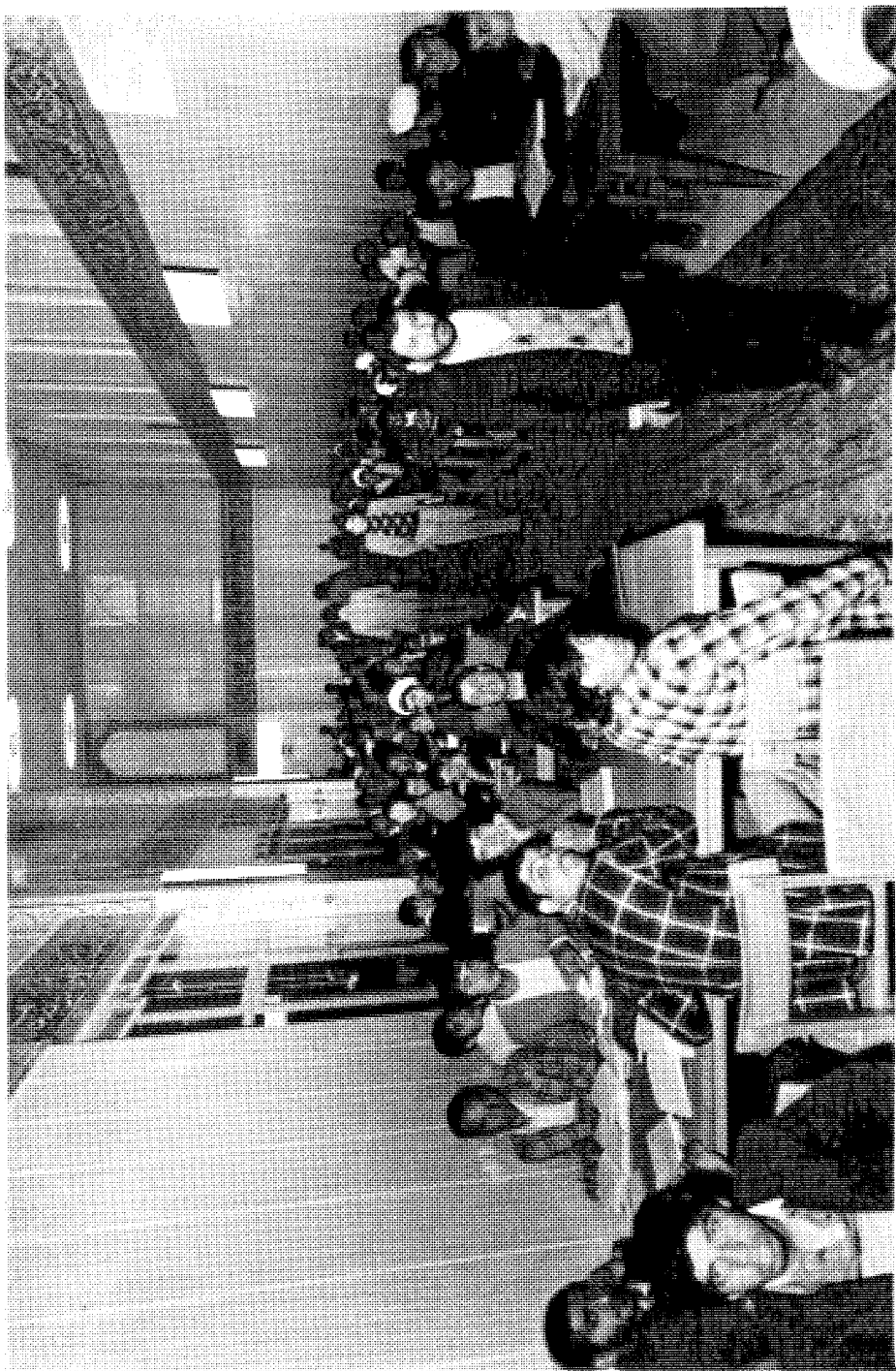
نقشه مشخص گردیده‌اند. علاوه بر آن سر راه دبیرستانها و دیگر حوزه های دینی شهر واقع شده و بیشتر مراجعات طلاب حوزه علمیه و دیگر مدارس دینی بدانجا است. از جانب دیگر بخاطر نزدیکی با حرم مطهر حضرت معصومه سلام الله علیها محل مراجعه و استفاده زوار آن بارگاه است. در اطراف کتابخانه و به یمن وجود آن کتابفروشی های متعددی تأسیس گردیده که بالاتفاق این نقطه از شهر را تبدیل به مرکز کتاب و کتابخانه نموده‌اند. بنا به اظهار مقام تولیت، کتابخانه خود نیز در صدد است که جهت کمک به توزیع نشریات و انتشاراتش در قسمت خارجی کتابخانه اقدام به تأسیس کتابفروشی بنماید.

معماری ظاهری کتابخانه نوعی معماری سنتی اسلامی است با کاشیکاریهای مخصوص، طاقنماهای مقرنس و متعدد که از خصوصیات این نوع معماری است، در عین رعایت سنت در نما سازی، تجدد و رفاه معماری جدید نیز بنحو اکمل در قسمت های درونی رعایت گردیده. و این کمابیش همان شیوه معماری است که در دیگر بناهای موقوفه و عام المنفعه آیه الله العظمی در شهر قم مرعی می باشد. (مراجعه به عکس نمای بیرونی کتابخانه در ابتدای فصل). مساحت کل زیر بنای کتابخانه ۱۵۰۰ متر مربع و در مجموع طبقات ۳۵۰۰ متر مربع می باشد. ساختمان آن مجموعاً از چهار طبقه تشکیل گردیده، سه طبقه همکف و فوقانی و یک طبقه زیر زمین. بنا دارای دو قسمت شرقی و غربی است (قسمت غربی بخش نوسازتر است) که در قسمت شرقی و به نسبت دزد و ورودی، در قسمت انتهای ساختمان سالنهای مطالعه در همکف و مخازن در طبقات فوقانی قرار دارند و در قسمت غربی ادارات و اتاقهای متصدیان

کتابخانه و دایره تحقیق و آماده سازی کتاب، همینطور دفتر کار تولیت واقع شده‌اند.

طبقه همکف کتابخانه بیشتر محل مراجعات و خدمات کتابخانه است که از آن جمله مشتمل است بر دو سالن مطالعه وسیع جهت مراجعین و در همینجا است که یکی دیگر از ویژگیهای کتابخانه منظور گردیده بدین ترتیب که اینجا دارای دو نوع سالن مطالعه میباشد، یکی آنچه که می‌توان شیوه مسجدی نامید، یعنی مراجعین که اکثراً طلاب هستند بر روی زمین که با فرشهای قالی مناسب مفروش گردیده بصورت جمع یا مفرد نشسته و مطالعه می‌نمایند. دوم و در مقابل آن در جهت دیگر، سالن مطالعه بامیز و صندلی وجود دارد که همچون سایر کتابخانه‌ها مراجعین از آنان برای نشستن و مطالعه استفاده میکنند. مشکل میتوان گفت چنین تجربه‌ای و باتوجه به مراجعین آن تأثیری در کیفیت کتابخانه نداشته است.

در همین صحن عمومی کتابخانه، در مقابل درب ورودی بخش مرجع کتابخانه قرار دارد و مسئول مربوطه آن که قادر است نیازهای متفرقه در رابطه با کتاب مراجعین را تأمین نماید. توضیح آنکه کتابخانه در بخش مرجع مقدار زیادی کتب درسی جهت طلاب مراجعه کننده دارد که از این بابت نیز نیازهای مطالعاتی آنان را برآورده می‌نماید و حداکثر خدمت دهی را بجا می‌آورد. در همین رابطه لازم به تذکر است که کتابخانه دارای دو نوع مرجع میباشد، مرجع عام که در صحن عمومی واقع است و علاوه بر کتب درسی فوق‌الذکر دیگر کتب کثیر المراجع را همچون دائرة المعارف‌ها، فرهنگها، پاره‌ای مجموعه‌ها



سالن مطالعه کتابخانه - مجهز به میز و صندلی



سالن دیگر مطالعه - فروش

و هر آنچه در این شمار است را شامل میگرد و راهنمای مربوطه آن نیز در کار خود تخصص کامل دارد. دیگر مرجع تخصصی که بیشتر مورد مراجعه اعضاء کتابخانه و گروه محققین میباشد و شامل فهرست کتابخانه های داخل و خارج کشور و مشابه آن است محل این مرجع خاص در طبقه دوم و در اطاق فهرست نویسی کتب کتابخانه واقع شده.

طبقه اول و صحن عمومی همچنین شامل بر میز اطلاعات و کنترل مجاور درب ورودی و محل مخصوص نگاهداری کارت کتب (کاردکس) و دیگر تأسیسات عمومی کتابخانه میباشد.

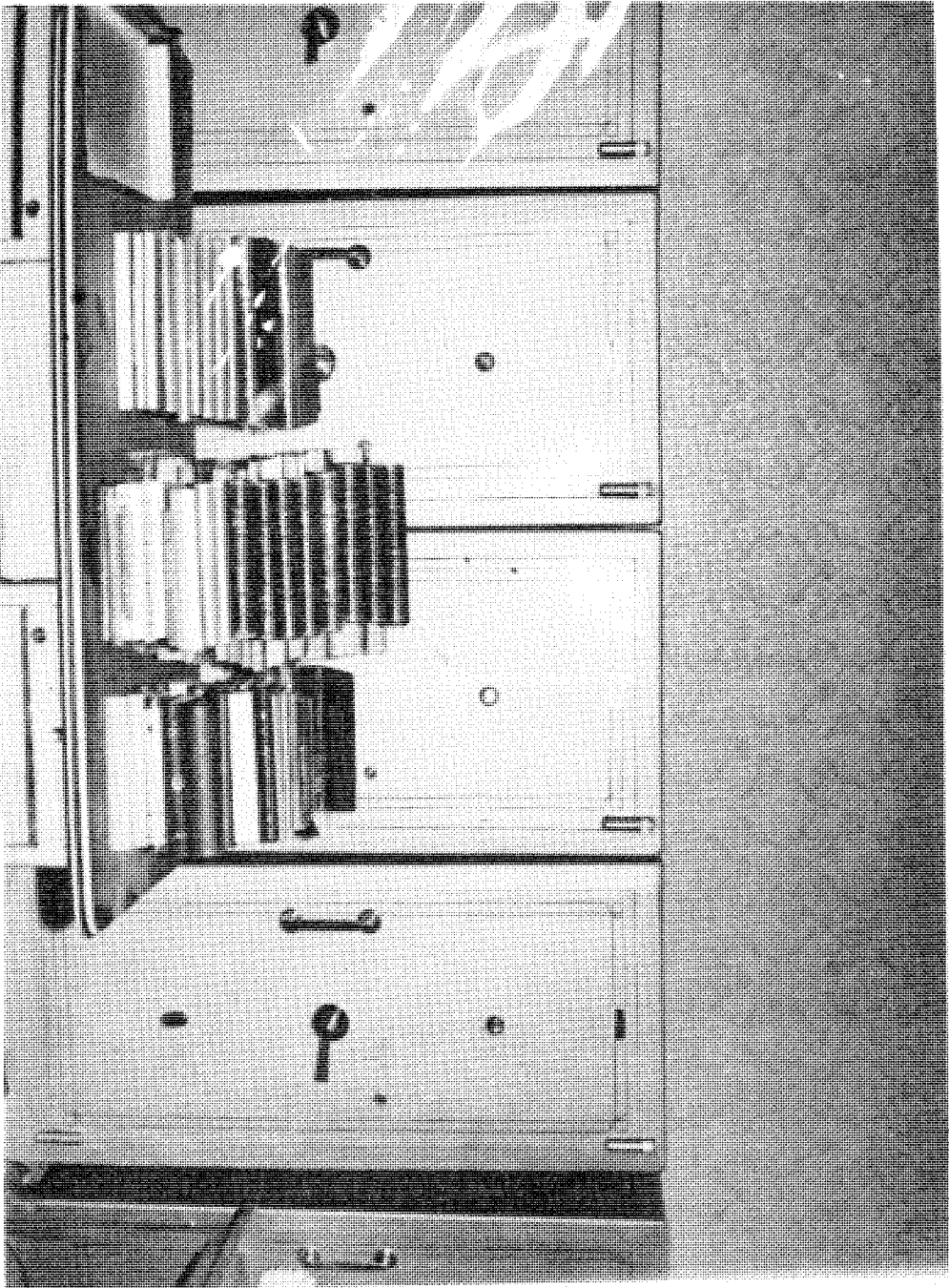
نکته پیداست که بجهت نوساز بودن نسبی ساختمان کتابخانه تمام خصوصیات مدرن و رفاهی در آن مراعات گردیده از آن جمله نور طبیعی و کافی که بهمه قسمت ها، از مخازن گرفته تا سالنهای مطالعه میرسد و از بابت اینچنین مختصات کتابخانه در شرائط عالی میباشد چرا که بقول صاحب نظران فن کتابداری تسهیلات ساختمانی کتابخانه به میزان زیادی در مفید بودن آن تأثیر دارد. در ساختمانی که برای کتابخانه در نظر گرفته میشود باید از لحاظ نور، تهویه، رنگ آمیزی داخلی فضای سالن مطالعه پیش بینی های لازم بعمل آید که خوشبختانه در این کتابخانه کاملاً بعمل آمده. همچنین کتابخانه مجهز به سیستم صوتی جهت اخطار و امثال آن میباشد. سیستم اطفاء حریق در آن بسیار مجهز و گسترده است و جالب آنکه بویژه در مخازن و بجهت خسارت ندیدن کتب در هنگام وقوع حادثه از آتش خاموش کنهای پودری استفاده میشود تا آب صدمه بیشتری وارد نکند. در همین طبقه همکف و در جوار بخش مرجع دو نوع آسانسور وجود دارد یکی

مخصوص حمل و نقل کتاب از طبقات فوقانی که مخازن واقع شده‌اند و دیگر آسانسور حمل کارکنان و اولیاء کتابخانه. ضمناً تمام طبقات از طریق پلکان وسیع یکدیگر مرتبط هستند.

در طبقات اول و دوم مخازن کتب خطی و چاپی واقع شده‌اند با تمام تجهیزات ممکن و قفسه بندی بسیار مناسب و درخور اینچنین کتابخانه‌ای (عکس ضمیمه از یکی از سالنهای مخزن چاپی است) که بویژه نظام و ترتیب قفسات و طرز چیدن کتب در آنان نهایت سهولت جهت مراجعه و یافتن کتاب را فراهم نموده. فواصل میان آنان کافی و دارای حداکثر طبقات ممکن جهت جا دادن هر چه بیشتر کتاب است. اطاق مخزن کتب خطی جدا است و مجهز به وسائل ایمنی اولیه میباشد.

مطلب دیگر که باز از ویژگیهای خاص این کتابخانه است وجود بانك کتاب در آنست. بدین ترتیب که در طبقه همکف اطاق ویژه‌ای قرار دارد با ۶ عدد گاو صندوق بسیار عظیم که محل تعیین شده برای نگهداری و حفاظت کتب بسیار نادر و نفیس میباشد. نگارنده در کمتر کتابخانه‌ای اینچنین بانکی را سراغ دارد و بجاست که سر مشق دیگر کتابخانه‌های سنتی از این شمار و جهت حفظ گنجینه‌های سرشار کتب خطی از دستبرد و صدمه‌های احتمالی گردد.

در زیر زمین تأسیسات جنبی و خدماتی کتابخانه نظیر اطاق صحافی و یا دستگاههای فیلم برداری، تکثیر و مانند آن قرار داد که شرح هر يك خواهد آمد. انبار کتب توزیعی کتابخانه و نیز تأسیسات شوفاژ و تهویه گرم کتابخانه در همین طبقه واقع شده است. در بخش دوم این مطالعه خواهیم دید که کتابخانه تا چه حد قابلیت توسعه دارد و



محل صندوقهای نسوز

اولیاء محترم آن چگونه درصدد توسعه و تکمیل هر چه بیشتر آن میباشند.

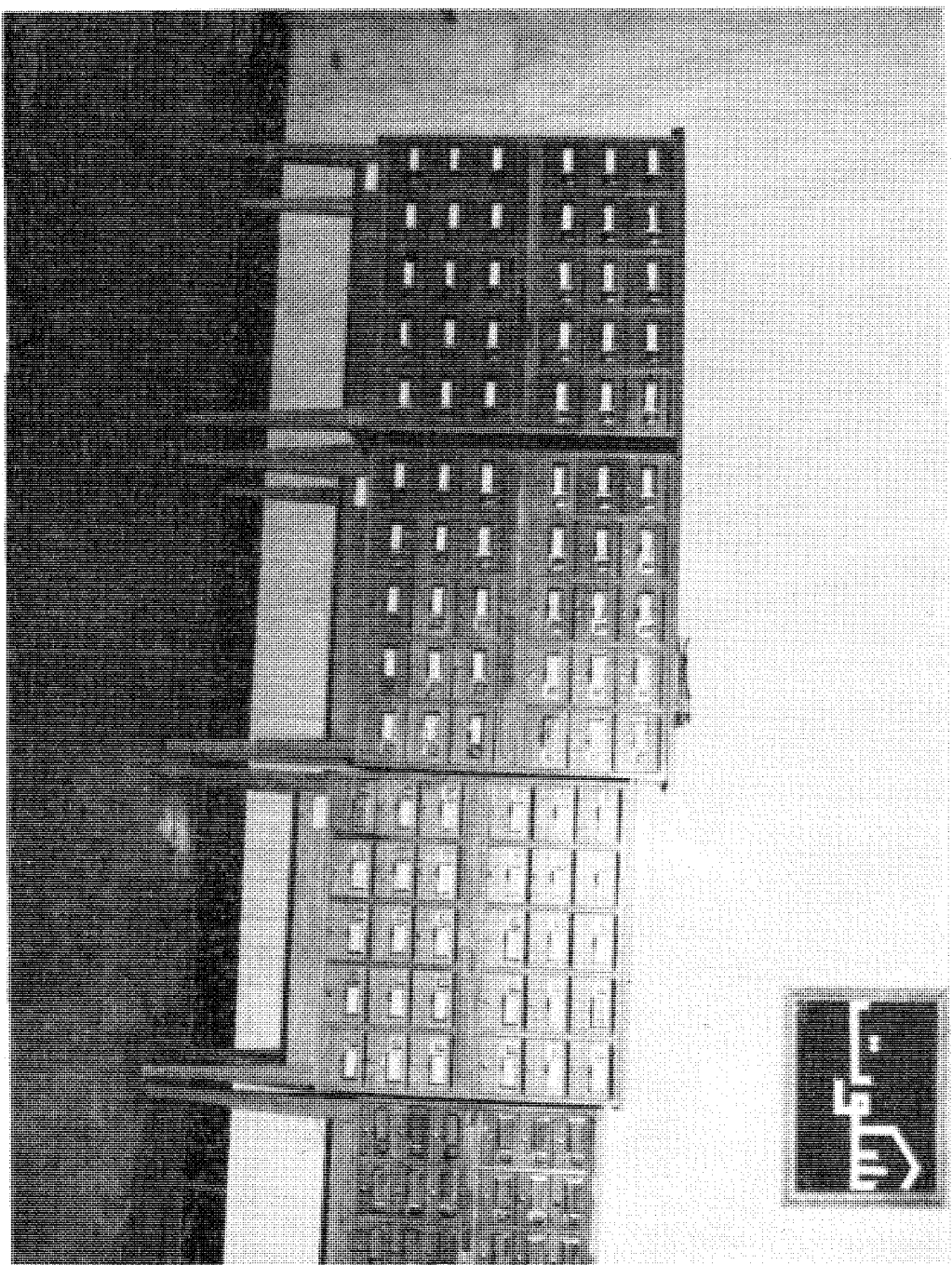
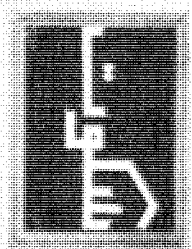
اما بخش های خدماتی کتابخانه را در مجموع میتوان بدو قسمت تقسیم نمود. نخست خدمات متعارف که در هر کتابخانه دیگری هم انجام میشود از قبیل کارت کتب، مرجع، سالن مطالعه ... و دیگر خدمات جنبی و الحاقی کتابخانه است که با توجه به وسعت و کیفیت آن میتوان خدمات فوق العاده کتابخانه نامید که در کمتر کتابخانه ای با این ابعاد و تنوع میتوان دید. از آن جمله است تهیه فیلم و میکروفلم، میکروفیش، عکسبرداری، زیراکس و فتوکپی و تنوع خدمات دیگری وجود دارد که مختص به کتابخانه است مثل کارگاه صحافی و یکنوع دیگر که در خدمات متعارف کتابخانه ها منظور نشده و آن بخش توزیع کتابخانه است و خدمات در رابطه با آن که شرح و جمل همه بیاید.

مراجع از درب که وارد میشود پس از گذشتن از مقابل میز کنترل نخست بخش مرجع را در مقابل خویش می بیند که متصدی آن در صورت نیاز میتواند راهنمایی های مربوطه را بنماید، در صورت رفع نیاز از طریق بخش مرجع شخص میتواند در مقابل نهادن کارت عضویت کتاب را تحویل و در سالنهای مطالعه به استفاده از آن پردازد، در غیر آن رجوع به کمد مخصوص نگهدای کارت کتب (کاردکس) داده میشود تا از طریق الفبائی نام مؤلف و نام کتاب آن را بیابد و شماره اش را بردارد.

در بخش دوم این تحقیق مفصلاً توضیح خواهیم داد که سیستم کارت یافیش کتب در اینجا بشیوه سنتی است و از این قرار که معمولاً

هر کتاب سه کارت معرفی دارد، یکی موضوعی که در ضمن کارت مادر نیز می باشد، دیگر کارت نام مؤلف و بالاخره کارت نام کتب (نمونه ضمیمه است). بدیهی است که در صورت نیاز هر کتاب بمقتضای مؤلفین یا مترجمین و موضوعات میتواند کارتهای متعدد داشته باشد. کارتهای موضوعی در قسمت اداری کتابخانه و جهت مراجعه اولیاء و محققین و متخصصین کتابخانه قرار دارد، اما دو نوع کارت دیگر به ترتیب الفباء (هجی) در محفظه مخصوص و در صحن عمومی کتابخانه واقع است. رده بندی و شماره دهی کتب نیز خاص کتابخانه و سنتی است و به ترتیب قرار گرفتن کتب در قفسه های کتابخانه مسلسل عمومی و خصوصی می باشد.

پس از انتخاب کتاب توسط مراجع شماره آن در روی برگ مخصوص کتابخانه (برگ نمونه ضمیمه) ثبت میشود و پس از ارائه به مسئول بخش مرجع و خدمات، ایشان از طریق آسانسور مخصوص حمل کتاب به طبقات فوقانی مخزن می فرستد و از همان طریق کتاب دریافت میشود و همچنان در مقابل دریافت کارت عضویت در اختیار مراجع قرار داده میشود. مطالعه فقط در سالنهای عمومی قرائت خانه آزاد است و کتاب بهیچ عنوان برای خارج از کتابخانه امانت داده نمیشود. کتابخانه مجهز به سیستم ثبت عضویت و صدور کارت عضویت است. اعضاء ثابت کتابخانه در حال حاضر بیش از سه هزار نفر می باشند که بدون پرداخت هیچگونه حق عضویتی و تنها با داشتن کارت میتوانند از همه نوع خدمات کتابخانه استفاده نمایند. البته افراد بصورت آزاد نیز میتوانند از کتابخانه استفاده نمایند و طبق آخرین برآوردی که



نمایی از جنبه‌های فیش کتب چاپی مخصوص مطالعه کنندگان

کتابخانه عمومی حضرت امام خمینی (ره) قم

نام
فایمل
شماره
تاریخ
کتاب و استغنی

مسل : نام کتاب
..... مؤلف
..... موضوع
..... چاپ
..... ملاحظات
..... شماره
..... ردیف
..... قفسه

شماره ۲۶۹۴۰۰

کتاب
مؤلف
مسل
ردیف
شماره
آقای
تاریخ

این کتاب بامشخصات مربوطه در سالن مطالعه کتابخانه عمومی
آیت ا... ا مرعشی نجفی

نزد اینجانب
امانت است
و حق خروج آنرا از سالن ندارم
تاریخ

امضاء

شماره ۲۶۹۴۰

نام کتاب
مؤلف
چاپ
مسل
قفسه
ردیف
شماره

انجام شده روزانه بیش از یک هزار و پانصد نفر ۱۵۰۰ و در سال مجموعاً ۵۴۰/۰۰۰ نفر مراجع و استفاده کننده از این کتابخانه وجود دارد که در نظر است با تکمیل و توسعه سالنه‌های مطالعه و دیگر خدمات تعداد را به بیش از این برسانند.

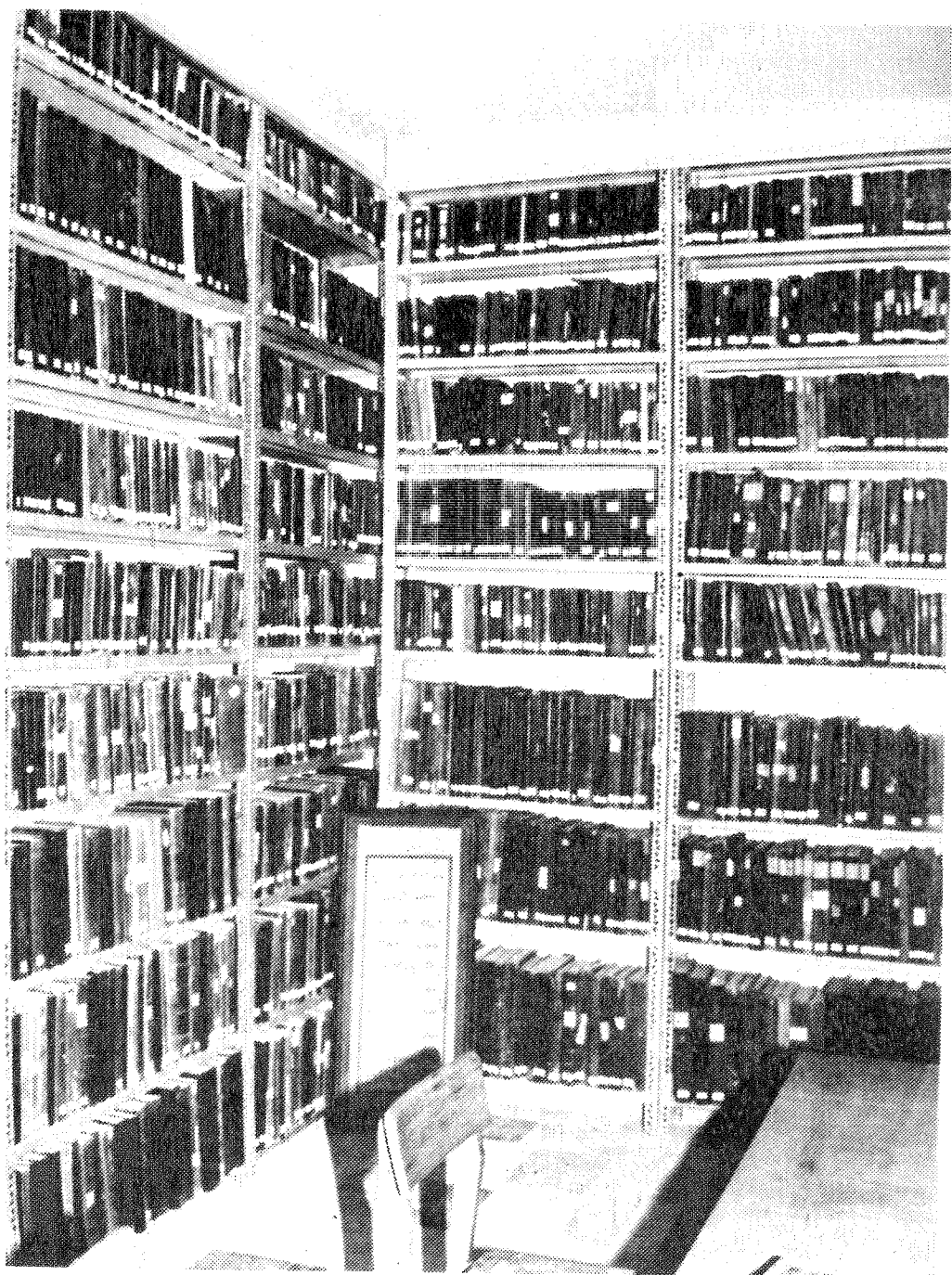
نحوه دریافت کتاب بسیار ساده است و هر نوع کتاب و تحت هر شرایط در اختیار مراجعه کننده گذاشته میشود و فقط در مورد کتب خطی بجهت نفاس آنان و حفظ هر چه بیشتر شان شناخت دقیقتر و عمیقتر کتابدار ارزشمندی را مراجع شرط است و طبیعی است در این باب این ساده ترین کاری است که می توان انجام داد.

آمار کلی کتب موجود در این کتابخانه - آنچه که در بخش دوم مفصلتر و با ذکر جزئیات بدان خواهیم پرداخت - بر طبق نگارش تولیت محترم آن از این قرار است :

کتب چاپی حدود یکصد هزار (۱۰۰/۰۰۰) مجلد تا این تاریخ است، به زبانهای فارسی، انگلیسی، فرانسه، آلمانی، روسی، اردو، ترکی و غیر آن. از این تعداد بیش از شصت هزار (۶۰/۰۰۰) مجلد آن با همت و مسئولیت جناب حجت الاسلام آقای حاج شیخ حسن نوری فهرست و تفکیک گردیده و ایشان با زحمات مداوم الحق از عهده این مهم بخوبی برآمده اند، و الباقی در دست فهرست شدن است و تنهائیک قلم از آنچه باقی مانده بود پنجهزار (۵۰۰۰) مجلد به زبانهای لاتین بوده که اخیراً با همت نگارنده این تحقیق ثبت. تفکیک و فیش گردید و هم اینک در بخش کتب خارجی کتابخانه در اختیار مراجعین است. لازم به توضیح است که با اعتقاد نگارنده اینجا تنها کتابخانه

در این شهر مقدس مذهبی است که دارای این تعداد کتاب لاتین و مشابه آن با کیفیت و ارزش بالا و آنهم داین و در دسترس مراجعین میباشد. کتب خطی در حدود بیش از شانزده هزار مجلد میباشد و تعداد ۳۰۰ عدد میکروفیلم نیز از کتب خطی معتبر سایر کتابخانه‌ها جزو این مجموعه است. این مجموعه عظیم که عمده اعتبار کتابخانه را در سطح جهانی باعث میشود خوشبختانه وسیله محقق ارجمند جناب حجت الاسلام آقای سید احمد حسینی اشکوری و با نظارت شخص آیه الله زاده تولیت کتابخانه در دست فهرست شدن است و تاکنون هشت مجلد از این فهرست گرانها از چاپ خارج گردیده. هر مجلد از فهرست چهارصد کتاب را شامل میشود و با دیگر فهراس الحاقی پیش بینی میشود که تعداد آنان بر چهل جلد بالغ گردد. گفتنی است که کتابخانه در نظر دارد کتب چاپی موجود را هم فهرست نماید که در آن صورت گمان میرود تعداد فهراس به دوست جلد خواهد رسید.

نکته دیگر ابعاد وسیع این مجموعه خطی است (یا آنچه که آیه الله «قلمی» مینامند) بدین ترتیب که آن فقط منحصر به کتب خطی نبوده، بلکه در جوارش مجموعه نفیسی از نمونه‌های خطوط، خوشنویسان بنام سده‌های گذشته و بسیاری دیگر، همچنین نمونه خطوط و احکام سلاطین و امراء و بزرگان، یا اجازات متعدد در هر زمینه از شخصیت‌هایی چون علامه حلی، محقق حلی، فیض کاشانی، شیخ بهائی، ملاصدرا، مجلسی میرداماد و غیر آنان یافت میشود و اینهمه جدا از محتوی کتب خطی نادر و بی نظیر مجموعه است، از آن جمله نسخه‌ای در مقدمه با اجازه‌ای به خط شیخ طوسی که بیش از هزار سال قدمت



مخزن نسخ خطی کتابخانه

دارد و از این موارد فراوان است.

دیگر از نمونه های نادر متعلق به این کتابخانه و این مجموعه خطی سه لوح دست نوشته معروف به صداندرصد میباشد که اسماء اعظم بر آنان بطریق ابجد نوشته شده . یکی متعلق به جد آیه الله است، دیگری که اندکی بزرگتر و مفصل تر است متعلق به ابوی دانشمند ایشان که این هر دو بر روی پارچه نگاشته شده، سرانجام سومین که نگارش شخص آیه الله است و با ابعاد و تفصیل بیشتری میباشد و هر سه از نوادر و نفایس ماحق به مجموعه عظیم خطی کتابخانه هستند و جز آنان فراوان از این نوع نوادر و نفایس در آن یافت می شود.

تعداد کارکنان کتابخانه ۲۵ نفر مرد است با احتساب مقام تولیت و سایر متخصصین کتابخانه، ساعات کار آن بطور معمول و در ایام عادی از ۸ صبح الی ۸^۱/_۴ بعد از ظهر میباشد، جمعه و تعطیلات رسمی تعطیل است و چنانکه ملاحظه میشود از این جهت نیز بیشترین بازدهی خدماتی را داراست برای مراجعین که اکثراً طلاب و ساکن در حول و حوش کتابخانه هستند.

کتابخانه دارای مهر مالکیت مخصوص است که بر روی آن این کلمات ثبت شده «وقف کتابخانه و قرائت خانه عمومی آیه الله العظمی مرعشی نجفی - قم» بشکل مستطیل و در صفحات اول، آخر و پاره ای صفحات میانی کتب زده شده است. و يك مهر دیگر - «وقف کتابخانه عمومی آیه الله العظمی مرعشی نجفی قم» میباشد.

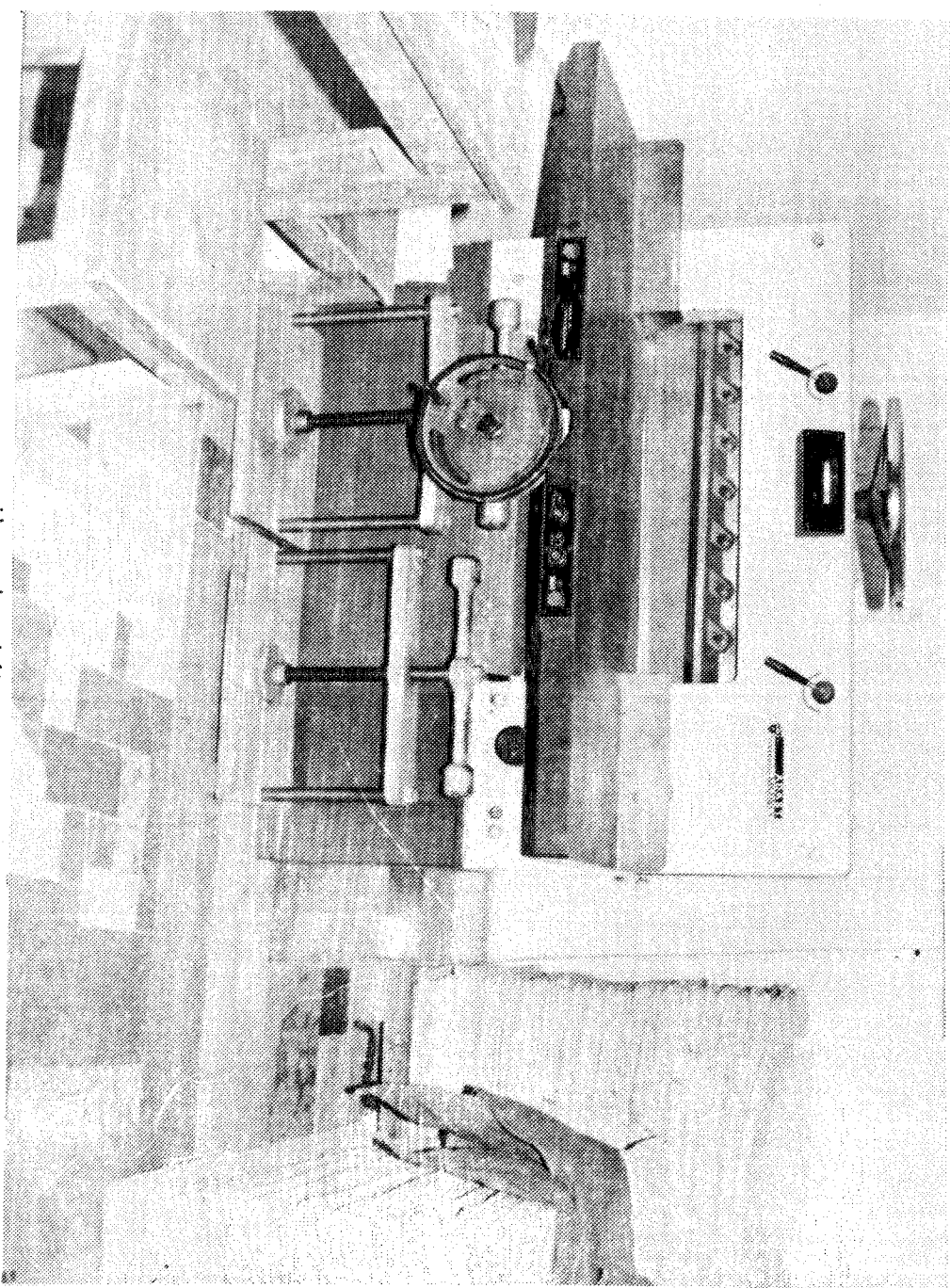
اما خدمات فوق بر نامه آن عبارتست از دستگاههای مجهز فیلمبرداری از کتب، تهید میکروفیلم، یعنی آنچه که نهایت اختصار

را در تهیه فیلم کتاب انجام میدهد و بوسیله آن میتوان کتاب کاملی را بطریق فیلم در سطحی به اندازه یکی دو ورق معمولی گنجاند. دیگر دستگاه تهیه عکس بطریق پولاروید، دستگاه فیلم خوانی، دستگاه زیراکس و تکثیر از طریق فتوکپی و بسیاری دیگر. بدیهی است که همه این دستگاهها از پیشرفته ترینها در نوع خود میباشند.

همانگونه که اشاره شد هم اینک در آرشیو فیلم و میکرو فیلم این کتابخانه بیش از سیصد کتاب خطی بصورت فیلم و اسلاید وجود دارد. از برنامدهای آتی کتابخانه توسعه این قسمت با فراهم آوردن تعداد هر چه بیشتری میکرو فیلم بویژه از کتب خطی مرتبط با آنچه که در کتابخانه است میباشد. این همه تجهیزات بدون هیچگونه ممانعتی در اختیار مراجعین است.

زمانی اهمیت این خدمات و تجهیزات بیشتر مشخص میشود که بدانیم چه مقدار زیادی مبادله و معاوضه کتاب، میکرو فیلم... میان این کتابخانه با دیگر کتابخانه های معتبر ایران و سراسر جهان همچون کتابخانه سلطنتی انگلیس، کتابخانه ملی فرانسه و دارالکتب قاهره بسیاری دیگر در جریان است و چه تعداد محققین و دانشمندان از سراسر دنیا با آن مکاتبه دارند و طالب میکرو فیلم، اسلاید، عکس... میباشند.

خدماتی که منحصر به کتابخانه هستند نیز از اهمیت و بعد ویژه ای برخوردارند. از آن جمله است قسمت و کارگاه صحافی که با توجه به تعداد عظیم کتاب و گردش آنان نیازهای صحافی کتابخانه را تأمین میکند و بدین ترتیب از خروج کتاب از کتابخانه و صدمات احتمالی آن



فسمتی از ماشین‌های صمصافی

جلوگیری بعمل می‌آورند. دیگر دستگاه تلکس کتابخانه است. باید گفت اینجا از معدود کتابخانه هایی در سراسر جهان است که جهت برقراری ارتباطات فوری و ضروری میان این مؤسسه با سایر کتابخانه ها و مشتاقان کتاب و دیگر مؤسسات مجهز به دستگاه تلکس است و از این بابت با سفارش کتاب، مجلات، حواله و غیر آن همچنین دریافت سفارش فیلم و تکثیر و امثال آن بیشترین امکان خدماتی را جهت مراجعین و مرتبین خود فراهم می‌آورد.

نظر به اعتمادی که میان اداره پست کشور و کتابخانه موجود است جهت جلوگیری از اتلاف وقت و مراجعه به ادارات پست و بخاطر رفع نیازهای فوری پستی کتابخانه، وزارت پست و تلگراف یک دستگاه ماشین نقش تمبر در اختیار کتابخانه نهاده است که هر مقدار محموله و باهر کیفیت و اندازه‌ای باشد با نقش تمبر بر روی آن وسیله متصدیان کتابخانه به مقصد فرستاده شود. نگارنده مشابه آنرا در کتابخانه دیگری نه دیده‌ام و نه شنیده‌ام.

خدمت بزرگی که کتابخانه در راه رسیدن به آرمان «خدمات زیر بنائی در نیل به اهداف عالی اسلام و خدمت به مسلمین» بدان دست یافته و الحق موفق هم بوده است برقراری نوعی رابطه توزیعی در جوار خدمات متعارف کتابخانه است. این امر گرچه جزو خدمات متداول کتابخانه و کتابداری نیست. اما اهدافی که بر آن مترتب است و طیف وسیعی را که بجانب کتاب و کتابخانه متمایل می‌نماید شایسته است که از اهداف عالی هر کتابخانه ای شمرده شود. در اینجا کتابخانه به عنوان واسطه فرهنگی و بانی خیر از مؤسسات انتشاراتی، افراد خیر

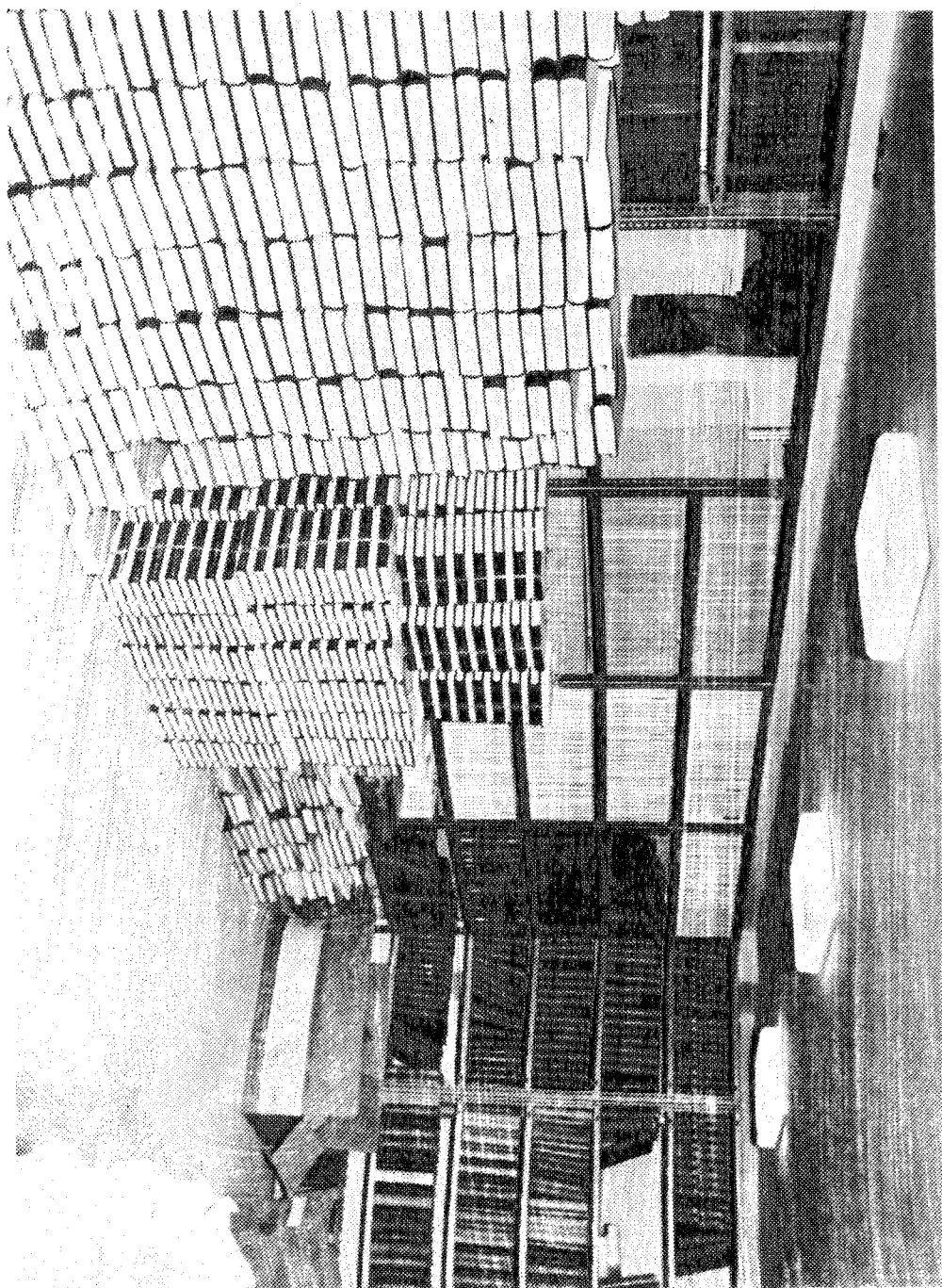
و گاهی از انتشارات خودش و مشابه آن کتاب در تعداد زیاد دریافت داشته و سپس میان دیگر کتابخانه‌ها، مجامع علمی و ادبی و حتی افراد علاقمند به کتاب توزیع می‌نماید و از این طریق خود را مبدل به مرکزی برای مبادله کتاب و رسانیدن آن به طالبانش نموده‌است. بنابراین اظهار تولیت محترم، کتابخانه در صد است که این نقش اسلامی و انسانی خویش را توسعه دهد و بدین ترتیب بنیان‌گذار سنت خیری در این راه گردد. باشد که به نیت خیرشان برسند.

کتابخانه در حال حاضر وقف عام است و در این مورد وقفنامه رسمی وجود دارد (مراجعه به گراور آن در متن کتاب) لکن بودجه آن که شامل مخارج کتابخانه و حقوق کارکنان است، بجز خرید و تهیه کتاب که حکم خاصی دارد، در ماه مبلغی در حدود یکصد هزار تومان می‌گردد که از پرداخت شخص آیه‌الله و از محل معدودی موقوفات بجهت کتابخانه تأمین می‌گردد. در نظر است که این موقوفات گسترش یابد تا قادر باشد تمام مخارج را تأمین نماید. پس از آیه‌الله کتابخانه امکان دارد در اختیار دولت قانونی ایران قرار بگیرد و طبعاً بوسیله آن کنترل و اداره خواهد شد. لیکن همچنان طبق خواست ایشان تولیت آن درخاندان ایشان باقی خواهد ماند.

اما مسئله ورود کتاب به کتابخانه، اعم از چاپی یا خطی خود فصل کاملی را شامل می‌گردد که بیان تمام آن مقدور نیست، اما اجمالاً ورود کتاب به کتابخانه را از سه مجرا می‌توان دانست:

الف - اهدائات، بدین ترتیب که شخصیت‌های دینی و علمی ساکن شهر قم و یا سایر بلاد ایران و اسلام، حتی افراد عادی و علاقمند یا

فست وینگز اسفل ایبار تو ذیح کتاب برای کتا پخانه‌های عمومی داخل و خارج کشور



خیر کتابهایی بصورت اهداء بدین کتابخانه منتقل نموده و می نمایند. هم اکنون اهدائات شخص آیه الله العظمی مرعشی نجفی - گرچه خود ایشان صاحب وقف و بانی کتابخانه میباشند - بیشترین تعداد را از نظر کمیت و کیفیت تشکیل میدهد و بطور مداوم کتب پس از مطالعه ایشان و از منزلشان به کتابخانه منتقل میگردد. در میان اهداء کنندگان نامهای والا ئی چون آیه الله العظمی خمینی به چشم میخورد. متقابلا و در زمانیکه کتابخانه بصورت امر و زی دایر و موقوفه نبوده کتابهایی اهداء به اشخاص و یا کتابخانه ها نموده اند، از آن جمله هشتصد جلد بد آستان مقدس مشهد، هشتصد جلد به آستان حضرت معصومه، آستانه حضرت عبدالعظیم درری و... همینطور شخصیهائی چون امام خمینی و سایر مراجع تقلید که مورد اهداء کتاب بوده اند. در مورد آیه الله العظمی خمینی این نکته را باید افزود که پس از بازگشت ایشان و انقلاب شکوهمند ایران، ایشان این کتب را به همراه مقدار زیاد دیگری از کتب خودشان به کتابخانه عودت و اهداء نمودند. کتابخانه از اینگونه اهدائات فراوان دارد، بویژه که هم اکنون صاحب اعتبار و یثره و اهمیت خاص در نزد محققین و مشاهیر رجال علم و دین میباشد.

ب - از طریق ارث یا وقف یا عام المنفعه نمودن و یا حتی بصورت امانت گذاشتن، بدین معنی که پاره از کتب بطریق وصیت و یا خواست ورثه به کتابخانه تحویل میگردد که تعداد آن نیز خوشبختانه کم نیست و بوده اند افرادی که بعد از فوتشان از یکصد جلد تا سه هزار جلد کتاب به کتابخانه منتقل نموده اند. کسانی نیز خواستار و وصیت به عام المنفعه بودن کتابهایشان نموده اند که بدینجا منتقل گردیده یا دست آخر

بصورت امانت در این محل و جهت استفاده دیگران نگهداری میشود.

ج - کتبی که از راه خریداری توسط بودجه مقررہ آیه الله و یا دیگر افراد خیر به کتابخانه میرسد. طریقه خرید و تهیه کتاب بدین ترتیب است که کتابخانه با مجامع و محافل فروش کتاب در تماس است، در حراج ها شرکت میکند. از طریق واسطه های این امر اقدام مینماید تا کتب ذیقیمت و با عادی مورد نظر را فراهم نماید، آنچه در این بین نهایت اهمیت را دارا است، سیاست کلی کتابخانه است در موردی خاص که همان اهتمام آیه الله و دیگر مقامات کتابخانه در جمع آوری نفایس کتب خطی اسلامی و نواداران با هر قیمت و از هر جا، بجهت ممانعت از خروج و انتقال آنان به موزه های خارج و بادست دلالان مغربزمین میباشد. در همین رابطه آیه الله فراده مقام تولیت سفرهای متعددی بخارج از کشور نیز داشته اند که اهم آنان چندین سفر برای دیدن کتابخانه و موزه های انگلیس، یکبار کتابخانه ملی پاریس، به مصر برای کتابخانه دارالکتب، به دمشق برای کتابخانه ظاهریه استامبول برای کتابخانه های آنجا هندوستان برای کتابخانه شهرهای بمبئی و حیدرآباد که همگی شایع مطالعاتی و آموزشی درخشانی داشته اند و در بارور نمودن هر چه بیشتر کتابخانه نقش عمده ایفا نموده اند، از جمله یکبار در حیدرآباد مجموعه کتابخانه ای خطی و چاپی با نزدیک به سیزده هزار مجلد کتاب را یکجا خریداری و به ایران حمل نموده اند و این امر باعث پدید آمدن مسائلی در هندوستان گردید اما آنجا که دوات آن نشود بخاطر دادن اجازه خروج به این کتب استیضاح گردید و از آن پس قانونی گذرانیده شد که خروج کتب

خطی را از آن کشور ممنوع نمود. بدیهی است که این مسافرت‌ها و خریدها شامل داخل مملکت نیز میگردد.

آنچه تا بدینجایان شد اجمالی از خصوصیات ظاهری و بعبارتی خارجی کتابخانه بود. اما در رابطه با طیف معنوی و محتوی کتابخانه قلم نگارنده هرگز قادر نخواهد بود که تمام یا حتی پاره‌ای از آنچه را که هست بیان نماید، اگر مطلبی عنوان میگردد تنها شمدای است از آنچه که دیده‌ام یا شنیده‌ام، آنهم در فرصتی ناچیز و محدود و در تماس مختصر با کتابخانه و اولیاء محترم آن.

عامای که بیش از همه ارزش معنوی کتابخانه را افزوده است شخصیت بانی معظم آن و نیت خیرشان در جمع آوری کتب بوده است. بدین معنی که ایشان با سعه صدر تمام وفارغ از هر گونه شائبه تعصب و یا یکسو نگری به جمع آوری این مجموعه گران بها اقدام نموده اند و گرچه مقام علمی و دینی ایشان در مذهب تشیع از حدیثان خارج است اما بهیچوجه این امر مانع از الفتات و جمع آوری کتب دیگر ادیان و مذاهب، حتی بی اعتبارترین و مجهول‌الهویه‌ترین آنها نگردیده است.

مطلب دیگر آنکه بانی محترم تعهد داشته اند تمام و یا اکثریت کتابهائی را - بهر خط و هر زبان - که پیرامون ادیان و مذاهب، چه خطی و چه چاپی، بویژه دین و مذاهب اسلامی نگاشته شده در این محل جمع آورند و انصاف که در این امر موفق بوده اند، کمتر موضوع و یا مبحث دینی است که در این کتابخانه مأخذ و مرجع نداشته باشد، از مذاهب زیدیه و اسماعیلیه گرفته تا بابیت و بهائیت، نکته دیگر

که همچنان بر اعتبار کتابخانه می‌افزاید جامعیت مباحث و کتب پیرامون ادیان در آن است، یعنی همانگونه که سعی در جمع آوری اسناد و نوشته‌های مربوط به ادیان و مذاهب گردیده متقابلاً ردود، نقد و بررسی هر یک نیز مطمح نظر بوده است و لذا اکثر این کتب اعتقادی ادیان و مذاهب با ردود احتمالی، استنتاج و انتقادشان همراه می‌باشد.

زبان و کتابت این مجموعه عظیم نیز مبحث ویژه‌ای نیاز دارد که جای آن در این مختصر نیست، اجمالاً آنکه کتاب به اکثر زبانها و خطوط زنده و مرده جهان در آن وجود دارد. از سانسکریت تا گجراتی، از کردی تا ترکی استانبولی. بدیهی است که در این میان زبانهای زنده اروپائی همچون انگلیسی، فرانسه، آلمانی، ... جای خاص خود را دارند.

تنوع کتب این کتابخانه نیز در خور توجه است. در اینجا بندرت میتوان از یک کتاب نسخه مکرر و یا چندین نسخه یافت. آنچه که هست معمولاً از کاتبان مختلف است، و در قسمت کتب چاپی نیز فی‌المثل چاپهای مختلف از یک کتاب میباشد و تنها در مورد برخی کتب درسی و کثیرالرجوع است که در بخش مخزن نسخه‌های مکرر وجود دارد. برخی نوادر در این کتابخانه هست که در جهان منحصر بفرد هستند از جمله تفسیری بنام تفسیر محیط یا «محیط اعظم» که تألیف سید حیدر آملی - عالم و محقق و عارف قرن هشتم - میباشد و معتبرترین و قدیمیترین تفسیر عرفانی قرآن کریم است. تاریخ تحریر این نسخه که بخط مؤلف است سال ۷۷۷ ه. ق و شامل مقدمه و جداول تفسیر

میباشد. که فقید « هنری کربن » اسلام شناس شهیر فرانسوی فقط در این کتابخانه یافته و از آن استفاده نموده است. یا تفاسیری بزبانهای محلی و بومی، همچون تفسیری بزبان کردی. اجمال آنکه کتابخانه از این نوادر فراوان دارد که نمونه بعضی از نفائس در آخرین مجموعه گراور شده است.

یکی از خدمات با ارزش و انحصاری کتابخانه به جهان کتاب تأسیسات انتشاراتی آنست. همچنانکه تاکنون ملاحظه گردیده در مواردی این موسسه در ورای خدمات و تعاریف متد اول کتابخانه و کتابداری سیر می نماید و واقعاً باید آن را با توجه به جوانب و خدماتش يك كانون زنده فعال علمی بمعنی واقعی کلمه شمرد. از بخش توزیع گرفته تا انتشارات، از تلکس گرفته تا تأسیس چاپخانه، بهر جهت این مرکز در نظر دارد بهر وسیله خود را به هدف عالیه اش که ساخت و معرفی زیر-بنای تمدن و علوم اسلامی است نزدیکتر نماید و يك طریق آن بررسی، آماده سازی و چاپ کتب خطی نادر و نفیس موجود در مجموعه کتب خطی این کتابخانه است. این کار بزرگ و تحقیقی و علمی تاکنون نتایج درخشانی داشته است که عبارت از چاپ و انتشار برخی متون ارزشمند اسلامی همچون فقه القرآن راوندی و ریاض العلماء میرزا عبدالله افندی اصفهانی و غیره که با همت محقق فاضل و همکار کتابخانه جناب آقای حسینی اشکوری و با نظارت عالیه تولیت کتابخانه میباشد. از آنجا که بزودی کتابخانه خود مجهز به چاپخانه مستقل و گسترده خواهد شد نتیجه کار این بخش و این همت کتابخانه را هر چه بیشتر در آتیه نزدیک در عرصه کتاب شاهد خواهیم بود.

از انتشارات کتابخانه، آنچه که تاکنون انجام شده، طیف وسیع و عظیمی را شامل می‌گردد بویژه در جهت معنویات و عقاید. برخی از این انتشارات به تنهایی مایه افتخار کتابخانه، بلکه افتخار مجامع علمی و دینی ایران و جهان هستند، از آن جمله است همان اقدام به چاپ کتاب عظیم «ریاض العلماء» مشتمل بر شرح حال علمای اسلام از تاریخ صدر اسلام تا حوالی قرن یازدهم هجری که چند جلد آن بزودی از طبع خارج و در اختیار علاقمندان قرار می‌گیرد. دیگر کتاب «فقه القرآن» از قطب الدین راوندی است، همین‌طور کتاب «قواعد المرام» و کتاب «الدر المنثور» که در فصل دوم این تحقیق مورد اشاره خواهند بود. در جوار این همه، کار عظیم تهیه، آماده سازی و چاپ فهرست کتب خطی کتابخانه، همچنان بقلم آقای اشکوری می‌باشد که بحق مرجعی است معتبر جهت اهل فضل و تاکنون هشت مجلد آن از طبع خارج گردیده و بقیه در دست تهیه است.

بدیهی است که یکی از اهداف عمده کتابخانه در آینده توسعه این نوع خدمات به جامعه مسلمان و کتابخوان مملکت می‌باشد و پیداست که با همت اولیاء و مصادر کتابخانه اهمیت و ابعاد وسیعی خواهند یافت. در همین رابطه و بجهت معرفی و بررسی این نوع خدمات، کتابخانه در نظر دارد که در آینده نزدیک نشریه مانندی چاپ و منتشر نماید که علاوه بر معرفی این همه خدمات جنبی، شامل اخبار کتابخانه و آنچه که در جهان کتاب می‌گذرد خواهد بود.

در خاتمه این بخش از تحقیق بی‌مناسبت نمیدانم که اشاره‌ای به روابط خارجی کتابخانه یا به تعبیری روابط بین‌المللی آن داشته

Es' gehen keine und Dankbarkeit haben wir die opfernde reiche Besuche Meiner
 herzlich und hoffen, dass ein wenig diese wichtigen Sammlung bald entstehen möge für
 einen sehr interessanten - Ort und Lust

F. Maxine

Enschede

Prof. Dr. Paul Siegel

U. 3242 KRONBERG/75
 BROMBERG, P. - Tel. 4738

یادداشت قرارداد سزگین - دانشمند ترکی الاصل همکار پرو کلمان دانشمند اسلام شناس آلمانی
 در دفتر یادبود کتابخانه

Ich habe freudig erwidert, dass ich die Arbeit der Arab. Mus. in Meiner
 und herzlich dankend. Dies ist ein sehr wertvolles
 Werk freudig.

Prof. Dr. Siegel

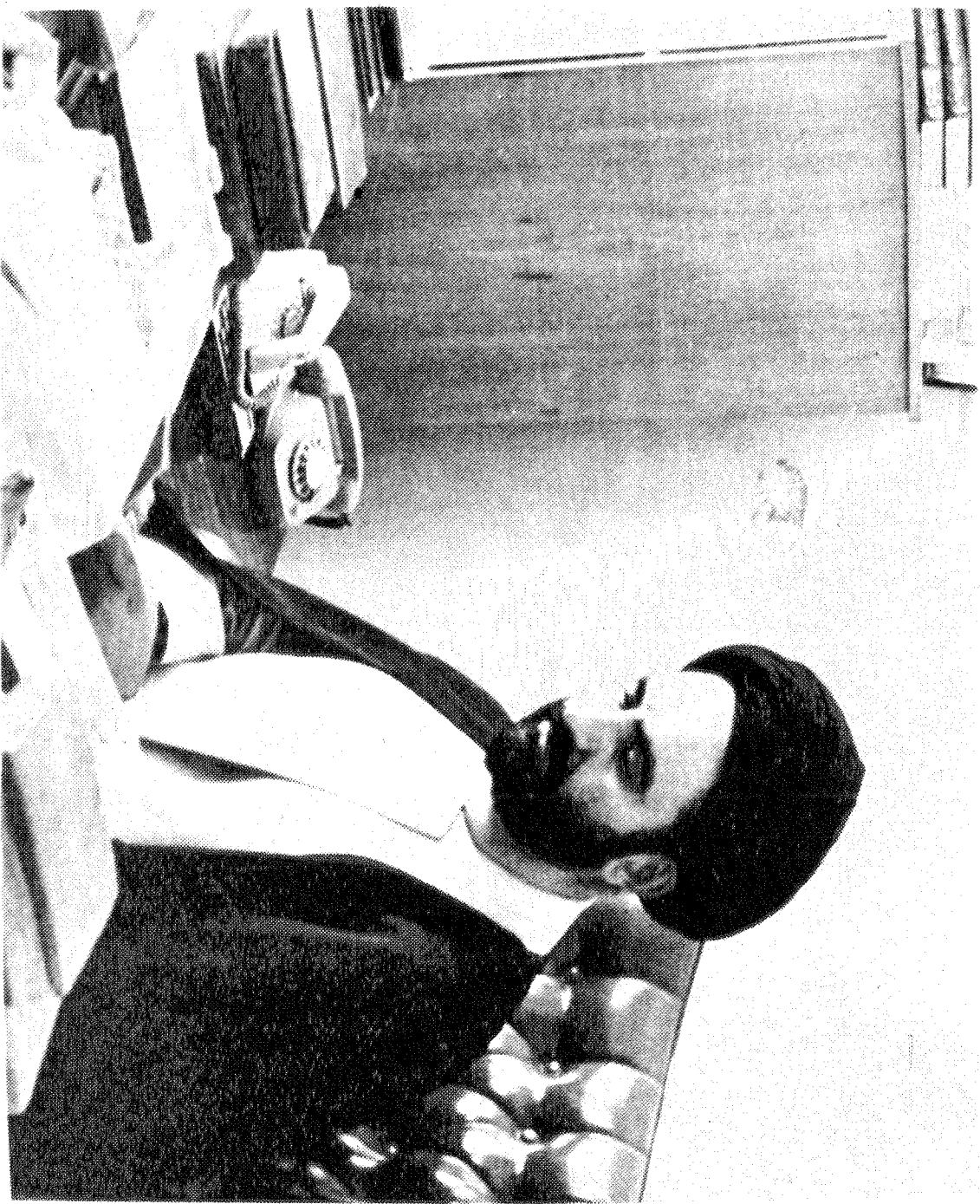
یادداشت اندرسن - استاد دانشگاه های انگلیس و محقق در کتب عقاید شیعه یو یزه کتاب
 شیخ مفید در دفتر یادبود کتابخانه

همچون سلطنتی در انگلیس، ملی در فرانسه دارالکتب در قاهره - ظاهریه در دمشق - سلیمانیه در استامبول تماس مراوده و مکاتبه دارد و بین آنان تبادل فیلم، میکروفیلم، عکس و یادداشتهای اطلاعاتی جریان دارد. در همین رابطه و تحت تأثیر همین مراودات، دانشمندان اسلام شناسان و مستشرقین بزرگی از سراسر جهان با این کتابخانه تماس داشته و دارند، مورد فقید «هنری کربن» ذکر شد، دیگر فقید «لوئی ماسینیون» اسلام شناس شهیر فرانسوی، و بالاخره شاهد مدعا مستدرکی است که فواد سزگین - دانشمندی از ترکیه که در آلمان سکونت دارد - بر فهرست پنج جلدی تاریخ شعوب اسلامی بروکلمان دانشمند شهیر آلمانی نوشته است که تاکنون سه جلد از این مستدرک چاپ شده و این محقق ترك در سفری که بقم نموده بودند از کتابهای خطی کتابخانه در مجموع استفاده نموده و لذا در آن مستدرک در چند مورد از کتابخانه نام برده اند. برای اطلاع بیشتر و ذکر نام دیگر نامداران سراسر جهان که کتابخانه را از نزدیک دیده اند میتوان مراجعه ای داشت به دفتر یادبود کتابخانه که این نوع نامه ها در آن کم نیست.

این بخش را به پایان می بریم با ذکر این نکته که این نوع گنجینه ها هرگز قابل تقویم، ارزیابی و قیمت گذاری نیستند و هر کوششی در این طریق تنها نوعی تفنن محسوب میشود

فصل دوم

خصوصیات فنی کتابداری کتابخانه



منوکی و سرپرست کتابخانه

در این فصل از تحقیق، بعلت فنی بودن مطالب و نظر باینکه مشتمل است بر برخی آمارها و ارقام، که بصورت سیستماتیک تنظیم گردیده‌اند، لذا از شرح و توضیح و عنوان مطالب اضافی خودداری گردیده و فقط به بیان اطلاعات و مطالب خاص در مقابل عناوین فنی و تفکیک شده مطابق با موازین جدید کتابداری و کتابخانه اکتفا می‌گردد. قبل از پرداختن به متن، توضیح دو نکته ضروری می‌نماید. نخست آنکه فراموش نشود همانگونه که قبلاً نیز اشاره گردید این جا کتابخانه ایست با روش خاص سنتی و با قواعد و ضوابط ویژه کتابداری که در اینگونه کتابخانه‌ها متداول است. از جانب دیگر در این تحقیق سعی بر آن بوده است که بخصوص در فصل حاضر بررسی و مطالعه با توجه و تلفیق شیوه‌های نوین کتابداری و کتابخانه در سراسر جهان تنظیم گردد و لذا آنچه که بیش از همه محل توجه بوده تطبیق و تلفیق این دو جنبه است. بدیهی است که موارد غیر قابل تطبیق کم نیستند، بدین ترتیب که هستند مطالب و مسائلی که در کتابخانه‌های سنتی مرعی و مستعمل هستند لکن در اصول نوین کتابداری جایی ندارند و متقابلاً اموری از کتابداری مدرن هستند که در این نوع

کتابخانه‌ها قابل انطباق و بررسی نیستند. مثالهای هر دو در متن حاضر مشاهده خواهد شد. با این همه نگارنده حداکثر سعی خویش را در نزدیکی مطالب این دو قطب نموده که امید است موفق بوده باشد. در همین رابطه و از آنجا که نگارنده متن حاضر را نمونه‌ای برای کارهای بعدی در این زمینه میداند و نیز به اقتضای رعایت کمال و امانت در تحقیق، تمام آنچه را که باید مورد مطالعه و بررسی واقع گردد. بصورت عنوان یا جدول، بیان نموده و هر جا که مطلب با این کتابخانه مورد بحث قابل انطباق نبوده مسکوت گذاشته شده تا بدین ترتیب و با در نظر گرفتن فصول مشترك دو جانبه سابق الذکر وسعت و زمینه تحقیقات بعدی تا حدودی مشخص گردد.

مطلب دوم آنکه منبع اطلاعاتی نگارنده - بیش از همه در فصل حاضر - شخص آیه الله زاده حاج آقا محمود مرعشی نجفی تولیت و سرپرست محترم کتابخانه بوده‌اند و هر آنچه که بعد از این می‌آید مطالبی است اخذ شده از دستخط ایشان و در پاسخ به سؤالات مطرحه اینجانب که بدون هیچگونه دخل و تصرفی و تنها با برخی جا به جایی‌های ضروری مطالب، و یا تکمیل برخی بخشها با اطلاعات قبلی ذکر میشود.

این فصل خود از دوازده بخش جداگانه تشکیل میگردد که آنان نیز هر يك در محل خود مشتمل به اجزائی هستند بدینقرار:

بخش اول - تأسیس، مالکیت و اهداف کتابخانه.

بخش دوم - بودجه خاص و عام کتابخانه و طریق تأمین آن.

بخش سوم - سازمان و تشکیلات پرسنلی کتابخانه.

بخش چهارم - ساختمان، ابعاد، معماری و دکوراسیون داخلی

و خارجی کتابخانه.

بخش پنجم - سیستم خدمات کتابداری (یا اداره خدمات کتابداری).

بخش ششم - مخازن و مراجعات.

بخش هفتم - خدمات اسنادی کتابخانه (یا اداره خدمات اسنادی...).

بخش هشتم - قسمت مرجع کتابخانه.

بخش نهم - روابط داخلی و بین المللی کتابخانه.

بخش دهم - تجهیزات و خدمات وابسته به کتابخانه.

بخش یازدهم - انتشارات.

بخش دوازدهم - مسائل، مشکلات، برنامه‌های آینده و پیشنهادات

کتابخانه.

بخش اول

تأسیس، مالکیت و اهداف کتابخانه

۱- تاریخ تأسیس، موسس یا موسسین و تغییرات آن از ابتدا تاکنون.

روزی پانزدهم شعبان سال ۱۳۸۵ ه. ق (مطابق با ۱۳۴۴ خورشیدی) با شرکت حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی مد ظله و عده کثیری از طلاب حوزه علمیه قم کتابخانه عمومی کوچکی که جوابگوی نیاز عده‌ای از طلاب و مراجعه کنندگان باشد در قسمت فوقانی مدرسه علمیه معظم له واقع در رقم - خیابان ارم (مقابل محل فعلی کتابخانه) گشایش یافت. لکن به علت کثرت مراجعات و عدم امکانات، زمین مقابل مدرسه با همت و مساعدت آیه الله العظمی و مقام تولیت فعلی کتابخانه و دیگر افراد خیر و معارف دوست خریداری و به بنای کتابخانه اختصاص یافت که پس از ۴ سال کار مداوم ساختمان آن تکمیل و در روز ۱۵ شعبان سال ۱۳۹۴ ه. ق (مطابق با ۱۳۵۳ ه. ق) رسماً و در حضور آیه الله العظمی و آقایان طلاب و بانیان این مؤسسه بنام «کتابخانه عمومی حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی» گشایش یافت. طراح، مؤسس و بانی اصلی شخص آیه الله العظمی و آیه الله زاده حاج آقا محمود تولیت فعلی کتابخانه بوده‌اند.

~~SECRET~~

[illegible]

این کتاب در سال ۱۳۰۲
 در شهر تهران در روز ۱۵
 به نام محمد علی
 در شهر تهران در روز ۱۵
 به نام محمد علی

برگ استاد رسمی

فرمانده انتظامی شهرستان

[illegible][illegible][illegible]

Figure 1. The effect of the number of trials on the number of correct responses. The number of correct responses (Y-axis) is plotted against the number of trials (X-axis). The data shows a positive correlation between the number of trials and the number of correct responses, with a slight increase in the number of correct responses as the number of trials increases.

... (faint, illegible text) ...

در این محل مناسب است که همراه با معرفی اجمالی بانی معظم کتابخانه در صفحات پیشین و از آنجا که مقام تولیت نیز بویژه در این نوع کتابخانه‌های سنتی وظیفه عمده اطلاعاتی و هماهنگ‌کننده را داراست شرح حال مختصری از تولیت این کتابخانه یعنی جناب حجت الاسلام حاج آقا محمود مرعشی نجفی بیاوریم. ایشان طی یادداشتی که در اختیار نگارنده سطور نهاده‌اند با کمال تواضع خود را اینگونه معرفی کرده‌اند:

نام اول من جمال‌الدین هیب‌اشد که این نام را والد بر من نهاده‌اند و سپس محمود گفته‌اند که در شناسنامه نیز محمود است. تولد اینجانب در روز ۲۳ اردیبهشت ۱۳۲۰ هجری شمسی در شهرستان قم محل فعلی اقامتگاه حضرت والد دام‌ظله بوده است. پس از طی دوران تحصیلی دبستان و دبیرستان به تشویق زیاد والد ماجد وارد حوزه علمیه قم شدم و لباس روحانیت بر تن نمودم. دروس مقدماتی سطح را که شامل ادبیات عرب و معانی و بیان و منطق و فلسفه بود از استادان محترم حوزه علمیه قم آموختم و پس از دروس مقدماتی سطح، فقه و اصول را نیز با جدیت دنبال و بالاخره فارغ از سطح گردیدم، آنگاه در محضر درس خارج فقه حضرت والد حاضر شدم و تاکنون نیز از محضر درس ایشان استفاده می‌نمایم.

هنگام تحصیل مقداری درس تفسیر نیز مطالعه نموده‌ام و پس از آن مدتی به تحصیل فلسفه در خلال تحصیلات دیگر اشتغال داشته‌ام. دوران تحصیلی اینجانب همواره با مطالعات فراوان و مستمر در کتب قدما و متأخرین و بخصوص علم رجال همراه بوده است و لذا

اولین اثر تألیفی و تدوینی من معاضدت در چاپ کتاب «شرح نخبه المقال» در علم رجال اثر والد بود که با تصحیح اینجانب جلد اول آن به طبع رسید.

سپس بعنوان يك عضو فعال نخبه علمی کتاب «احقاق الحق» شناخته شدم که این کار ناهمین اواخر ادامه داشته است. بویژه در تهیه مأخذ کتاب احقاق الحق و عرضه آن بر حضرت والد نقش عمده ای داشته ام علی الخصوص که تهیه آن مأخذ از کشورهای بیگانه چون هند و ترکیه و سوریه و مصر همواره با مشکلات فراوان همراه بوده.

از آثار قلمی دیگر اینجانب شرح حال و آثار و آراء ابن سینا است و همچنین شرح حال و آثار و آراء ابو حامد غزالی که بسال ۱۳۴۱ شمسی در شهر قم تحت عنوان نوابغ شرق چاپ شده است، و نیز رساله عملیه حضرت والد است که با حضور تنی چند از فضلا با فتاوی ایشان تطبیق و طبع نموده ام.

حضرت والد بر کتب بسیاری مقدمه نوشته اند که بدون استثناء تا کنون هر آنچه از اینگونه آثار بچشم میخورد تصحیح آن بعهده من بوده که در بعض آنها حضرت والد متذکر این امر شدند. علاوه بر آن چاپ و تصحیح حواشی والد معظم بر کتاب «عروة الوثقی» بنام «غایة القصوی» را هم عهده دار بوده ام.

اما از آثار قلمی بنده که طبع نشده شرح حال و آثار و آراء ابو نصر فارابی میباشد و مهمتر از آن جمع آوری و تنظیم اجازات حضرت والد به انضمام زندگینامه اجازت دهندگان میباشد که در نظر است بزودی طبع و نشر و در اختیار علاقمندان قرار گیرد.

جدا از این همه اشتغال عمده اینجانب رسیدگی به امور مهمه حضرت والد در کارهای دینی، سیاسی، اجتماعی، و بالاخره علمی ایشانست که به تعبیر خودشان براراً فرموده اند عصای دستشان می باشم بد نیست بدانید که يك مرجع تقلید شاید بیش از چند وزارت خانه ارباب رجوع و کارهای مختلف دارد که اداره همه آنان کارچندان ساده که نیست هیچ بلکه احتیاج به ممارست و تبهر و طی مدارج علمی دارد. ولی بحول و قوه الهی از عهده آنان تا آنجا که مقدور است برآمده و برمیآیم.

دیگر رسیدگی با مورد مدارس ایشان و تهیه و توزیع نان طلاب حوزه علمیه که بعهد حضرت والداست هم بوسیله حقیر انجام میگیرد و جدا از آن گاه به گاه بعنوان نمایندگی از طرف ایشان در مجالس و کنگره های علمی و مجالس مذهبی شرکت می نمایم که آن خود باعث افتخار اینجانب است.

آثار قلمی دیگری نیز در دست تألیف دارم که در حال حاضر چون ناتمام است لذا دلیلی بر ذکر نام آنان نمی بینم.

اما آنچه که در باب کتابداری و کتابخانه قابل ذکر در مورد اینجانب است نخست کسب آموزش و تجربه در این زمینه از طریق مشاهده و مطالعه دیگر کتابخانه های ایران و جهان میباشد که برخی کتابخانه های بزرگ جهان بدین قرارند:

هند، ترکیه، عراق، سوریه، مصر، لبنان، کشورهای حوزه خلیج فارس، سعودی، ایتالیا، اسپانیا، فرانسه، آلمان، بلژیک، هلند، دانمارک سوئد، انگلستان، بحرین.

در این کشورها بخصوص کشورهای اروپایی در مورد کتب خطی کتابخانه‌های آنان و آشنائی با متد کتابداری رایج و بالاخره شیوه تهیه میکروفیلم و امثالهم در آنها بی نهایت کوشش و صرف وقت نمودم، بخصوص در هند در سفری که جهت مطالعه و احیاناً تهیه کتب خطی بدان دیار نمودم پس از تحویل حدود سیزده هزار مجلد کتاب و ارسال آن به ایران این خرید کلی و مهم آنچنان بازتاب وسیعی در مجامع و محافل علمی و رسمی آن کشور داشت که از آن پس دولت هند خروج کتب قدیمی از آن کشور را ممنوع کرد.

یکی از تخصصهای من در امر کتاب شناخت کتب خطی بویژه نسخه شناسی آنان است تا حدی که اگر چنانچه تاریخ تحریر نداشته باشد. از نوع خط و کاغذ آنان حتی تا نیم قرن آنرا تشخیص خواهم داد و این خصیصه را از والد ماجد خود بارت برده‌ام و دوستان کتابشناس دانشگاه از این مورد آگاهی دارند.

اینجانب دارای يك اجازه روایتی از مرحوم آیه الله حاج شیخ آقا بزرگ تهرانی صاحب کتاب معروف «الذریعه» و يك اجازه از مرحوم آیه الله سید محمد صادق بحر العلوم نجفی صاحب تألیف بسیار و يك اجازه روایتی از حضرت والد که بسیار هم مفصل است و آخرین دستنویس ایشان بشمار میرود میباشد.

من در سال ۱۳۴۰ شمسی ازدواج کرده‌ام و دارای هسمر و سه فرزند دختر میباشد و از بدو تأسیس کتابخانه بامر والد معظم و بانسی مکرم امر تولیت کتابخانه بعهدہ اینجانب نهاده شد که همچنان نیز برقرار است،

در مورد تأسیس این کتابخانه تنها خداوند گواه است و میداند که باچه مشقتها ورنجهای فراوانی در تهیه کتب خریداری - جز آنچه که حضرت والد وقف نموده بودند و قسمت اعظم کتب را تشکیل میدهد - و ساختمان این بنیاد روبرو بوده ام. بطوری که بعلت عدم پیش بینی بودجه ای و نداشتن وجه قابل وازپیش آماده، ساختمان آن مدت زمان درازی بطول انجامید زیرا که دربدو امر انکاء ما تنها خداوند و باکمک دوستان و افراد خیر و مؤمن بوده و درواقع بدون دیناری وجه شروع بساختمان نمودیم، درابتدا برخی اطرافیان ما را ملامت میکردند که عاقبت درخواهید ماند و اقدام شما به نتیجه ای نخواهد رسید، اما اینجانب بدتبع بانی معظم و بمصداق

همت بلند دار که مردان روزگار از همت بلند بجائی رسیده اند و باوجود چندین بار تعطیل کار بعلت عدم استطاعت مالی سرانجام موفق شدیم که ساختمان مؤسسه را تمام و کمال و در نهایت عظمت و امکانات به انجام رسانیم و آماده بهره برداری بدانگونه که امر و زاست گردانیم. فراموش نمیکنم سخن حضرت والد را که میفرمود: اگر تو نبودی هرگز چنین کتابخانه ای با چنین وسعت بوجود نمی آمد.

۲ - موقعیت جغرافیائی کتابخانه:

موقعیت فعلی کتابخانه با توجه به محلّیت و بافت شهری اطراف آن فوق العاده قابل اهمیت است (مراجعه به کروکی ضمیمه فصل اول) چون در یکی از بهترین و پرفرت آمدترین خیابانهای قم و نزدیک مدارس علمی و آستانه مقدسه و دبیرستانهای بزرگ شهر قرار دارد (در خیابان ارم - جنب اداره بیمه، روبروی مدرسه علمیّه حضرت

آیه الله العظمیٰ مرعشی نجفی).

۳- وضع مالکیت اولیه، فعلی و آینده کتابخانه:

این کتابخانه ابتداءً جزو مجموعه شخصی آیه الله العظمیٰ بوده است، سپس طبق وقفنامه‌های موجود نخست آن را در اختیار مدرسه علمیه خودشان گذاشته‌اند، آنگاه با تکمیل ساختمان فعلی کتابخانه تمام آن را وقف عام نموده‌اند که پس از ایشان نیز متعلق به مردم خواهد بود لکن مطابق وقفنامه تولیت آن درخاندان ایشان به‌ارث باقی خواهد ماند.

۴- بیان کلی وظایف و اهداف کتابخانه:

الف - آموزشی:

بمنظور استفاده محصلین، دانشجویان حوزه علمیه، دانشگاهی دبیرستانی و بطور کلی عموم افرادی که از عهده مطالعه بر آیند می‌باشد، البته افراد از سنین ۱۴ سال به بالا - چون کتابخانه کودکان بایستی حتماً مجزا از یک چنین کتابخانه‌هایی باشد.

ب - حفظ و در اختیار نهادن اسناد و کتب خطی و چاپی و سایر مآخذ و منابع موجود.

با توجه به برخورداری این کتابخانه از مجموعه‌ای عظیم از کتب خطی، اجازات، فرامین، اسناد از هر نوع و دیگر منابع نادره، طبعاً از اهداف مقدور عمده آن حفظ و در اختیار مراجعین نهادن آنان می‌باشد.

ج - گردش کتاب در سطح کتابخانه‌ها و افراد:

این کتابخانه با دایر کردن بخشی که میتوان بدان بخش توزیع

گفت کتب منتشره از جانب خود و دیگر مؤسسات، انتشاراتی‌ها و یا افراد خیر را جمع‌آوری و آنان را مجاناً در اختیار دیگر کتابخانه‌ها مراجع و افراد علاقمند میگذارد.

بدیهی است که هر يك از وظایف و خدمات فوق‌قابل توسعه است و کتابخانه در نظر دارد که در آینده حتی المقدور بر وسعت و ابعاد آنان بیافزاید.

بخش دوم

بودجه خاص و عام کتابخانه و طرق تأمین آنان

الف - بودجه کل سالانه کتابخانه:

با مراجعه به دفتر بودجه کتابخانه، ماهانه بطور متوسط مبلغ يك ميليون ريال (۱/۰۰۰/۰۰۰) مخارج کتابخانه است، البته به استثناء خرید کتاب که از بودجه خاص و جداگانه ای میباشد. بودجه خاص که شامل خرید کتاب، اعم از خطی یا چاپی، مجلات، تجهیزات و امور مشابه آن میباشد دارای رقم مشخص سالانه نیست و متغیر میباشد.

ب - طرق تأمین بودجه:

- حدود بیست و پنج درصد (۲۵٪) مخارج کتابخانه از محل عوائد موقوفات کتابخانه که در قم و اصفهان قرار دارد تأمین و مابقی وسیله حضرت آیه الله العظمی پرداخت میشود. تفصیل آن بدین قرار است:
- ۱- هفتاد هزار ریال از موقوفه اصفهان. (توضیح آنکه گاهی عواید موقوفات بعثت تعمیرات رقباب کمتر از حد نصاب میباشد).
 - ۲ - ساختمان موقوفه کتابخانه شامل ۴ طبقه باضافه پارکینگ که مجموعاً ۲۶ اطاق دارد و در اختیار سازمان تأمین اجتماعی قم قرار دارد و ماهیانه ۲۳۰/۰۰۰ ریال اجاره می پردازد.

- ۳ - خانه موقوفه خیابان صفائیه ماهیانه ۲۵/۰۰۰ ریال.
- ۴ - خانه موقوفه خیابان نیروگاه ماهیانه ۹/۰۰۰ ریال.
- ۵ - خانه موقوفه خیابان آذر - ماهیانه ۱۰/۰۰۰ ریال.
- ج - اقلام جزء بودجه سالهای قبل ورقم آخرین بودجه در سال گذشته

بودجه سال ۱۳۵۵ باستثناء خرید کتاب تا پایان سال کلا ۷۷۷۷۷۷۰۶۶۶ ریال

بودجه سال ۱۳۵۶ « « « « ۱۶۳۱۷۹۵۴

بودجه سال ۱۳۵۷ « « « « ۸۳۱۸۸۶۰

توضیحاً آنکه بعلت انقلاب در سالهای ۵۷ و ۵۸ و تعطیلات زیاد بودجه کتابخانه کم بوده است.

بودجه سال ۱۳۵۸ باستثناء خرید کتاب تا پایان سال کلا ۸۳۹۳۴۱۳۷ ریال

بودجه سال ۱۳۵۹ « « « « ۱۱۷۹۵۶۵۵

میزان مخارج ساختمان اداری کتابخانه که در این سال با تمام رسیده و در ضلع شرقی کتابخانه قرار دارد که به امور اداری اختصاص داده شده کلا بمبلغ ۱۸۵۳۲۴۱۶ ریال میباشد که این مبلغ به بودجه سالهای ۵۸ و ۵۹ اضافه بایستی گردد.

د - امکانات افزایش بودجه یا طرق تأمین آن.

در نظر است که در آینده و در صورت نیاز بمنظور ابقاء کتابخانه با شرایط فعلی آنرا در اختیار سازمان یا سازمانهای دولتی و اصولاً دولت قرار دهند، تا بودجه آن که روزافزون است از محل دولتی تأمین شود.

بخش سوم

سازمان و تشکیلات پرسنلی کتابخانه

متولی: آنگونه که مکرر اشاره کرده‌ایم چون این کتابخانه در حله اول بر پایه مبانی دینی و اعتقادی است و بانی معظم آن را محل عام المنفعه و مشابه با بقاع متبرکه و امکان مقدسه قرار داده‌اند لذا همچون دیگر ابنیه از این نوع دارای يك متولی میباشد که بالطبع دارای وجهه علمی و دینی بوده و کار مدیریت و سرپرستی را با حفظ شعایر دینی و بطریق سنتی بعهدہ دارند و هم‌اکنون شخص واجد چنین خصوصیات از جانب حضرت آیه الله العظمی فرزند ارجمندشان حاج سید محمود مرعشی نجفی سابق الذکر است که دارای تجربیات فراوان در امر کتابخانه و کتابداری سنتی هستند و در عین حال آشنابه موازین جدید کتابداری، که از اکثر کتابخانه‌های معتبر دنیا بازدید و تجربه دارند. ایشان سالهاست که به امر پدر بزرگوارشان تولیت این کتابخانه را بعهدہ داشته و در این راه تجربیات فراوان اندوخته‌اند. همچنین بیش از همه ایشان در شناخت کتب خطی اعم از نسخه شناسی یا کتاب شناسی دارای تبحر فراوان هستند و در محافل علمی صاحب اعتبار، تحصیلات ایشان در حوزه و عنوان حجة الاسلامی را دارا هستند، نظارت

و همت ایشان در انجام انتشار کتابخانه مشهود است.

۲- سرپرست و مسئول داخلی کتابخانه که در حال حاضر همچنین
بعده مقام تولیت است.

۳- معاون.

۴- روابط عمومی.

۵- مسئول کتب خطی و فهرست نویسی.

۶- مسئولین کتب چاپی و فیش نویسی.

۷- مسئول دایره امور عکسی و میکرو فیلم.

۸- مسئولین مخزن کتب چاپی.

۹- مسئولین مخزن کتب خطی.

۱۰- مسئول دفتر کتابخانه.

۱۱- ماشین نویس.

۱۲- مسئول تلکس.

۱۳- مسئول امور پستی.

۱۴- مسئول دفتر ورود کتاب.

۱۵- گروه تحقیق و بررسی و چاپ کتب علمی.

۱۶- مسئولین امور صحافی و جلدسازی.

۱۷- مسئولین امور برق و سیستم صوتی و تلفن.

۱۸- موتورچی ژنراتور برق و موتورخانه شوفاژ.

۱۹- تلفنچی.

۲۰- اطلاعات.

۲۱- مسئولین تحویل و تحول کتاب به مراجعین در سالن مطالعه

- ۲۲ - نظافت چی.
- ۲۳ - کشیک.
- ۲۴ - راننده.
- ۲۵ - مسئول آبدارخانه.
- ۲۶ - چاپخانه.
- ۲۷ - مسئول بایگانی.
- ۲۸ - نگهبان.

بخش چهارم

ساختمان، ابعاد، معماری و دوراسیون داخلی و خارجی کتابخانه

الف - نمای ظاهری و تعداد طبقات:

ساختمان و نمای ظاهری کتابخانه از آجر چهار سانی زردقمی با کتیبه‌های کاشی و اصولاً بسبك معماری اصیل اسلامی ایرانی ساخته شده است. تعداد طبقات آن با احتساب زیر زمین چهار طبقه میباشد. قسمت پیشین کتابخانه تازه سازتر است بدین ترتیب که در قسمت شرقی و قسمت جلوی ساختمان کتابخانه نظر به ضیق مکان در دو سال گذشته (۱۳۵۸) اقدام بساختمانی بمنظور امور اداری کتابخانه نموده‌اند و هم اکنون تکمیل و امور اداری و برخی مخازن در آنجا قرار گرفته است.

ب: ابعاد، سطح زیر بنا، فضای آزاد یا فضای سبز.

متر از سطح زمین موجود کتابخانه جمعاً $۱/۵۰۰$ متر مربع و سطح زیربنای آن در مجموع طبقات با احتساب توسعه مختصر اخیر $۳/۵۰۰$ متر مربع میباشد. فضای آزاد یا فضای سبز در قسمت غربی به مساحت ۱۵۰ متر مربع میباشد که در نظر است جهت توسعه سالنهای مطالعه و مخزن در آینده آنجا نیز ساختمان و منظم به کتابخانه گردد.

ج- رعایت اصول رفاهی در معماری ساختمان مثل نور ...

وضع نور طبیعی و اصولاً نورگیر بودن نسبتاً و بمقدار زیادی در

سالن‌های مطالعه خوبست. طبقات وسیله يك آسانسور حمل نفرات و پله‌های عریض بیکدیگر متصل هستند. قسمت عمومی مراجعات و سالنهای مطالعه در طبقه همکف واقع شده‌اند و ساختمان طوری است که در همه حال قابل کنترل و نظارت می‌باشد البته قسمتهای اداری و اتاقهای کارکنان در قسمت نوساز غربی وجود دارد و قسمت شرقی تماماً اختصاص به سالنهای مطالعه و مخازن چاپی و خطی دارد.

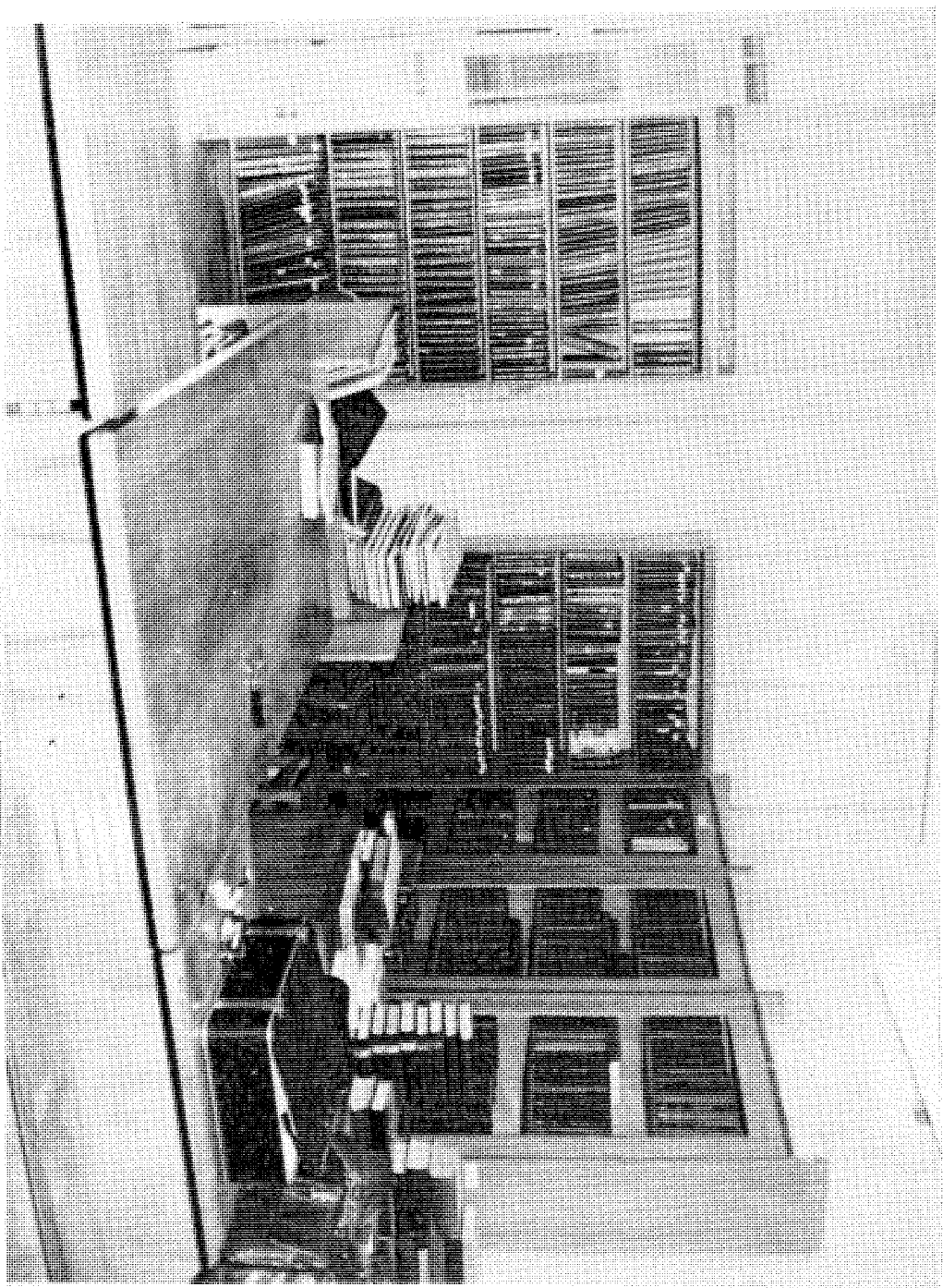
د- وسائل و تجهیزات ایمنی داخل کتابخانه:

کتابخانه از سیستم کامل و مجهز آتش نشانی برخوردار است که در آن بویژه در مخازن از مواد پودری استفاده میشود تا هنگام حادثه لطمه‌ای به کتب وارد نیاید. همچنان در نظر است در آینده نفائیسی از کتب (خطی بویژه) که از اهمیت خاصی برخوردارند در گاو صندوقهای بزرگی که بهمین منظور اختصاص یافته‌اند نگهداری شود تا خدای ناکرده چنانچه حریق رخ دهد این آثار مهم از بین نرود. دیگر آنکه کتابخانه مجهز به سیستم صوتی واقع در سالنهای مطالعه جهت اعلان و یا نامیدن افراد میباشد.

ه- کیفیت قرار گرفتن مرجع، برگه‌دانها و نیز ترتیب قرار گرفتن قفسه‌های کتب و مجلات درون مخازن:

قسمت مرجع در مقابل درب ورودی قرار دارد و مجهز به قفسه‌بندی کافی و تعداد کتب مورد نیاز مرجع، که مسئول مربوطه در اختیار مراجعین می‌نهد هست، قسمت اطلاعات کتابخانه نیز در همینجا واقع است. ضمناً این قسمت به وسیله يك آسانسور ویژه حمل کتاب به قسمتهای فوقانی و مخازن متصل میگردد. جنب درب ورودی میزی

محل رفت و برگشت کتاب بدست مطالعه کنندگان



قرار دارد با شخصی که مسئول کنترل مراجعین، سالنها و اصولاً سطح عمومی کتابخانه است. برگه‌دانه‌ها در ضلع جنوبی صحن پیشین کتابخانه واقع شده و دو طبقه می‌باشند، یک سری برگه‌دان دیگر نیز در قسمت اداری وجود دارد که شامل فهرست موضوعی کتب و مورد استفاده اعضا تحقیقی کتابخانه است.

دکور و طبقه‌بندی درون مخازن از قفسه‌های پروفیل معمولی است که هر قفسه دارای شماره مسلسل، شماره قفسه، ردیف و کتاب می‌باشد. طرز چیدن کتاب در آنها به ترتیب قطع طولی کتب است یعنی در هر قفسه از بالا قطع‌های کوچک و تا پایین قطع‌های بزرگتر قرار گرفته. در حال حاضر کتابخانه مخزن مجلات ندارد، البته مقداری روزنامه و مجله موجود است که بعلا کپی پرسنل تاکنون موفق به مرتب نمودن آنان نشده‌اند، لکن مقداری از آنها بصورت صحافی فیش شده و جزء کتب در قفسه‌ها قرار دارد.

و- وسایل درون سالنهای مطالعه:

تعداد میز و صندلی‌های موجود در حدود ۲۰۰ صندلی و باهمین ظرفیت میز می‌باشد. در جانب دیگر و در سالن مطالعه فروش، حدود ۲۰۰ نفر جا برای نشستن روی فرش که همگی قالی می‌باشند هست. البته با توسعه سالن‌های مطالعه آن مقادیر هر یک تا پنجاه درصد (۵۰٪) دیگر قابل افزایش می‌باشند.

بخش پنجم

سیستم خدمات کتابداری

۱- بخش انتخاب کتاب

الف- بودجه خرید کتاب با ذکر اولویت‌ها:

نظر به سنتی بودن کتابخانه و اینکه در این باب برنامه خاصی منظور نیست و از جانب دیگر با توجه به مواردی چون اهداء کتاب، وقف، امانت و امور مشابه آن لذا نمی‌توان رقم خاصی برای خرید کتاب ذکر نمود، آنچه مسلم است اهدائات مشخص بانی محترم و دیگر افراد خیر و معارف دوست بصورت کتاب یا مبلغ جهت خرید آن اساس تهیه کتب این کتابخانه است. در حله اول نظر واقف و اولیاء کتابخانه در خرید و گردآوری مجموعه‌های خطی- این میراث دینی و فرهنگی اسلام- است و بهمین ترتیب سایر علوم و فنون، و چه بسا افراد، علما و حجج اسلام که کتاب در اختیار آن میگذارند. مؤسسات انتشاراتی و خیریه نیز کتابهایی به این مؤسسه ارسال داشته و میدارند

ب- روش معمول در انتخاب و خرید کتاب یا مجلات، ...

با توجه به مطالب عنوان شده فوق شیوه خاصی برای این امر نمیتوان بیان داشت، لکن اجمالا با توجه به شناختی که از کتابخانه و شخص متولی کتابخانه در مراکز تهیه و توزیع کتاب وجود دارد بویژه

در مورد کتب خطی اشخاص یا کتابفروشها ایشان را بطریق تلفن یا دیگر وسایل در جریان فروش گذاشته و بلافاصله در محل حاضر و پس از انجام معامله، کتاب خطی خریداری شده به مخزن کتب خطی تحویل و ثبت و ضبط میگردد، بهمین منوال است در مورد کتب چاپی. بطور کلی سفارش خرید کتاب به کتابفروشی‌های معتبر که در تهران یا خارج از کشور در تماس میباشند داده شده و آنان هر کتاب علمی جدید در داخل و خارج تهیه میکنند یک نسخه برای این کتابخانه اختصاص میدهند.

ج- منابع انتخاب کتاب:

امر انتخاب کتاب بصورت سیستماتیک نمیباشد و آنچه که انجام میشود از طریق آگاهی از بازار کتاب شخص متولی و دیگر مقامات ذیصلاحیت میباشد و در مواردی نیز با مراجعه به فهرست‌های منتشره از جانب موسسات انتشاراتی، کتابخانه‌ها، افراد و مشابه آن میباشد، با توجه به موقعیت و ابعاد اطلاعاتی خاص کتابخانه که بیشتر در باب مسائل دینی، مذهبی و عقیدتی میباشد اعمال این شیوه چندان مشکل نمی‌نماید و بنحو کافی و وافی آنچه را که لازم است تأمین مینماید.

د- مقامات و تخصصهائی که در امر انتخاب و سفارش کتاب دخیل میباشند:

این مسئولیت تماماً اعم از خرید کتب خطی و چاپی بعهدہ شخص متولی کتابخانه است، مگر کتبی که اشخاص بطور رایگان به کتابخانه اهدا میکنند.

در رابطه با تهیه کتاب جهت کتابخانه بصورت اهداء این مطلب

گفتنی است که گاه روزانه چندین جلد کتاب و گاهی بعضی کتابخانه‌های شخصی کوچک را بر حسب وصیت افراد یا میل خودشان باین کتابخانه اهداء می نمایند، به این کیفیت که پس از تحویل فهرست آنها تهیه و يك نسخه از آن در اختیار اهداء کنندگان قرار میگیرد و بنام آنان در دفاتر مربوطه ثبت میگردد.

آمار تقریبی کتب اهدائی باین کتابخانه در سالهای گذشته بقرار ذیل است:

- سال ۱۳۵۴ اهدائی متفرقه ۲۱۳۶ مجلد چاپی و ۶ مجلد خطی
جمع ۲۱۴۲ جلد
- سال ۱۳۵۵ اهدائی متفرقه ۴۲۱۴ مجلد چاپی و ۲۹ مجلد خطی
جمع ۴۲۴۳ جلد
- سال ۱۳۵۶ اهدائی متفرقه ۲۷۵۶ مجلد چاپی و ۱ مجلد خطی
جمع ۲۷۵۷ جلد
- سال ۱۳۵۷ اهدائی متفرقه ۱۰۵۳ مجلد چاپی و ۶۴ مجلد خطی
جمع ۱۱۱۷ جلد
- سال ۱۳۵۸ اهدائی متفرقه ۱۷۴۳ مجلد چاپی و ۲۲ مجلد خطی
جمع ۱۷۶۴ جلد
- سال ۱۳۵۹ اهدائی متفرقه ۷۲۹۴ مجلد چاپی و ۳۵۱ مجلد خطی
جمع ۷۶۴۵ جلد
- جمع کتب چاپی ۱۹۱۹۶ مجلد جمع کتب خطی ۴۷۳ مجلد
جمع کل ۱۹۶۶۹ مجلد
- توضیحاً آنکه آمار فوق باستثناء کتب خریداری و اهدائی شخص

حضرت آیه الله العظمی میباشند ، بدینقرار که در مجموع کتابخانه و کتب چاپی و خطی باستثناء حدود بیست درصد کل کتب ، بقیه از جمله کتب شخصی و اهدائی حضرت آیه الله میباشند که یا برای کتابخانه خریدده اند یا بدانجا انتقال داده اند و هنوز مقدار دیگری که آمار آن مشخص نیست در منزل معظم له قرار دارد و پس از مطالعه ایشان طبق معمول و بنا بر اراده خودشان بعنوان اهداء در اختیار کتابخانه قرار خواهند گرفت. البته کتب اهدائی مذکور فوق را يك يك و یا بصورت کتابخانه های کوچک باین کتابخانه اهداء نموده اند - از آن جمله اند کتابخانه های اهدائی ذیل:

- ۱- کتابخانه مرحوم علی هیئت تبریزی
- ۲- « « آیه الله بادکوبه تبریزی.
- ۳- « « محمد عبده بر و جردی
- ۴- « « حکمت آل آقا.
- ۵- « « محسن قریب.
- ۶- « « آیه الله سید احمد مشرف.
- ۷- « « « وحید خورگامی.
- ۸- « « آیه الله کاظمینی.
- ۹- آقای سر بلندی.
- ۱۰- کتب اهدائی از طرف امام خمینی مدظله بمیزان ۱۱۳۵

مجلد.

۱۱- کتابخانه مرحوم حاج علی اکبر سلدوزی.

۱۲- « « شریعتمدار تهرانی.

۱۳- « طاغی جمشید آموزگار که طی حکم دادگاه انقلاب اسلامی باین کتابخانه ارسال شده است و غیر آنها که مجال ذکر همه آنان نیست.

ه: آمار کل کتب کتابخانه اعم از چاپی، خطی بدینقرار است؛ کتابهای موجود در کتابخانه عبارتند از حدود یکصد هزار (۱۰۰۰۰۰) مجلد چاپی به زبانهای فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسه، آلمانی، روسی، اردو، ترکی و غیره، و حدود بیش از شانزده هزار (۱۶۰۰۰) مجلد کتاب خطی و ۳۰۰ مجلد عکسی که بصورت میکروفیلم است.

موضوعات آنان بالاخص در قسمت کتب چاپی متعدد و متنوع است که اجمالی از آن بدینقرار است:

- ۱- اخبار و احادیث
- ۲- فقه عامه
- ۳- علوم قرآنی
- ۴- ادبیات عرب و خارجی
- ۵- فهرست ها
- ۶- فقه شیعه
- ۷- توحید، اسماء الله، قرآن
- ۸- تفسیر قرآن
- ۹- کتب کلاسیک
- ۱۰- تاریخ انبیاء و ائمه طاهرین
- ۱۱- تاریخ عمومی و متفرقه ۱۲- تاریخ ایران
- ۱۳- عقاید و مذاهب مختلف و رد آنها
- ۱۴- فلسفه
- ۱۵- منطق
- ۱۶- اخلاق
- ۱۷- حقوق
- ۱۸- تاریخ اسلامی
- ۱۹- دائرة المعارف، اطلاعات عمومی

- ۲۰ - اشعار عربی و غیره ۲۱ - ادبیات فارسی - نثر
- ۲۲ - ادبیات فارسی - نظم ۲۳ - سخنان ائمه طاهرین
- ۲۴ - ادعیه و زیارات ۲۵ - لغت فارسی، عربی، خارجی
- ۲۶ - داستان ۲۷ - عرفان، تصوف
- ۲۸ - اصول ۲۹ - علوم طبیعی
- ۳۰ - طب و دامپزشکی ۳۱ - جغرافیای عمومی
- ۳۲ - تکامل ۳۳ - ادیان
- ۳۴ - علوم اجتماعی ۳۵ - سفرنامه
- ۳۶ - جرائد و مجلات ۳۷ - نجوم، هیئت
- ۳۸ - کلام و عقاید ۳۹ - معارف اسلامی، اسلام شناسی
- ۴۰ - تراجم، رجال، شرح حال...

در هر موضوع ثبت شده فوق موضوعات و تقسیم بندی های جزئی تر نیز مشاهده میشود، فی المثل زیر عنوان عقاید و مذاهب مختلف به ترتیب مذاهب وادیان چنین آمده: اسماعیلیه، باب و بهائی، فرقه باطنیه، فرقه جبهان، فرقه جهمیة معطله، زرتشتیان، بررسی نظریه داروین، شیخیه، صوفیه، کرامیه، کمونیست، مارکسیست، مادیون، یهود و نصارا، اخباریها، فرق مختلفه، دروزیه، خوارج، نواصب...

ارائه آمار دقیق تر در این موارد مشکل است چه آنکه اولاهمه کتب چاپی و بویژه خطی این کتابخانه هنوز دقیقاً فهرست نشده اند. آنچه که تاکنون شناخته و فهرست شده اند نزدیک به شصت هزار مجلد از کتب چاپی است و لذا نزدیک به چهل هزار مجلد فیش نشده هستند که همچنان در حال فهرست شدن میباشد، همچنین کتب خطی

تا پایان فهرست جلد هشتم حدود ۳۲۰۰ جلد معرفی شده‌اند که اینکار نیز همچنان ادامه دارد، تا زمانی که ارقام و اطلاعات دقیق در اختیار علاقمندان به کتاب و کتابخانه قرار گیرد.

۲ - بخش فهرست نویسی:

الف: نوع و خصوصیات فهرست نویسی کتب.

خصوصیات فهرست نویسی که در دو بخش فهرست نویسی کتب چاپی و فهرست نویسی کتب خطی خلاصه می‌شود (درمورد مجلات هنوز این امر بطور خاص مرعی نیست) بطریق ذیل می‌باشد.

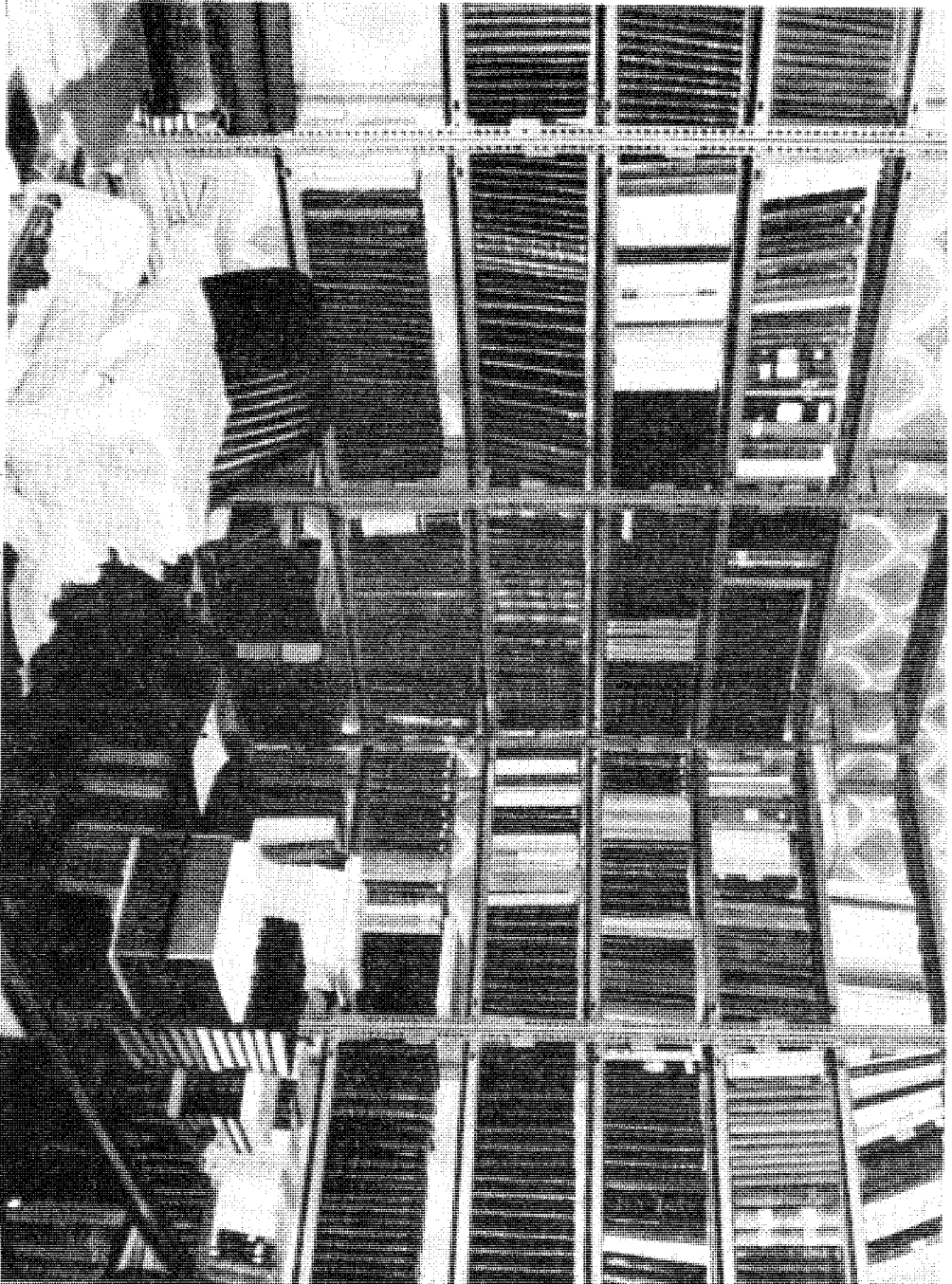
کلید فهرست نویسی کتابخانه بویژه در کتب چاپی فیشهای الفبائی است که از روی آنان فیشهای دیگر موضوعی و مؤلفین که برنگهای الوان است (مراجعه به نمونه‌های گراور شده در فصل اول) تهیه می‌گردد. و همچنین دفتر فهرست نیز از روی فیش الفبائی است. درمورد کتب خطی نیز همین شیوه رعایت می‌شود.

ب: منابع مورد استفاده در فهرست نویسی (مآخذ موجود از قبل، سنتی، قراردادی...)

منابع خاص در فهرست کتب چاپی کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد چه آنکه کتاب چاپی بیشتر مشخصات لازم را جهت موضوعات مذکور در قبل در بر دارد. فقط کتب خطی است که برای کتابشناسی توصیفی آن احتیاج به منابع و مآخذ و ذهن شخص فهرست نویس دارد.

۲ - رده‌بندی کتب:

رده‌بندی کتب در قفسه‌ها از نظر قطع بطور مسلسل عمومی و



اطلاقی کتابخانه و مستند نگارخانه گنجینه

خصوصی می باشد و متد خاصی معمول نیست.

۴ - بخش نشریات ادواری:

توجه شود که هنوز قسمت نشریات ادواری کتابخانه تنظیم و تکمیل نمی باشد و آنچه که هست بصورت پراکنده و بزبانهای فارسی عربی و لاتین است که فعلا در انبار نگهداری میشود، اما در نظر است که در آینده این بخش از خدمات کتابخانه تکمیل و در اختیار مراجعین نهاده شود. بویژه که بخش کتب لاتین کتابخانه با کوشش نگارنده این سطور فهرست و آماده بهره برداری گردیده. پاره ای از این نشریات بصورت صحافی شده در مخازن کتب قرار دارند، مسئله اهداء و مبادله و نظایر آن در مورد مجلات نیز صادق می باشد.

۵ - خدمات ویژه کتابداری:

الف: امانت کتاب در سالنهای مطالعه، در خارج، انواع دیگر. بهیچ عنوان کتاب برای خارج از کتابخانه به امانت داده نمیشود و تنها در سالنهای مطالعه آزاد کتابخانه بایستی مطالعه گردند. چون اکثر کتابهای این کتابخانه جنبه نفاست دارند و منحصر بفرد می باشد لذا دروقف نامه اینگونه قید گردیده.

ب: روش امانت کتاب.

با داشتن کارت عضویت ویژه کتابخانه که دارای اعتبار دو ساله می باشد و هر کس میتواند تقاضای دریافت آنرا بنماید، افراد میتوانند کتاب را در مقابل رسید اخذ و در سالنهای کتابخانه مطالعه نمایند. در مورد کتب خطی سعی بر آن است که آنان را بدست هر کسی ندهند و چنانچه مورد مطالعه کسی باشد بایستی با حضور یکی از افراد

پرسنل کتابخانه این امر صورت گیرد.

ج: مقررات امانت کتاب:

مقررات خاصی وجود ندارد و هر کسی میتواند با ارائه کارت عضویت کتابخانه که آن نیز بهسولت و بایک معرفی نامه در اختیار همگان قرار داده میشود کتاب برای مطالعه در سالن کتابخانه دریافت دارد، فقط در مورد کتب خطی احتیاط بیشتری بکار میرود که شرح آن گذشت.

د: ساعات و ایام کار کتابخانه بطور معمول.

درشش ماهه اول سال یعنی از اول فروردین تا آخر شهریور.

صبحها از ساعت $۷\frac{۱}{۲}$ الی $۱۱\frac{۱}{۲}$ بعد از ظهرها $۴\frac{۱}{۲}$ الی ۹.

شش ماهه دوم سال یعنی اول مهر تا آخر اسفندماه.

صبحها از ساعت $۸\frac{۱}{۲}$ تا $۱۱\frac{۱}{۲}$ بعد از ظهر از ۴ تا $۸\frac{۱}{۲}$ جمعه ها و

تعطیلات رسمی تعطیل میباشد.

۶- خدمات جنبی نظیر تهیه فیلم کتاب، عکس، زیراکس،

فتوکپی...

الف: عکسبرداری از کتب.

کتابخانه مجهز به دستگاه عکسبرداری از نوع «پولاروید»

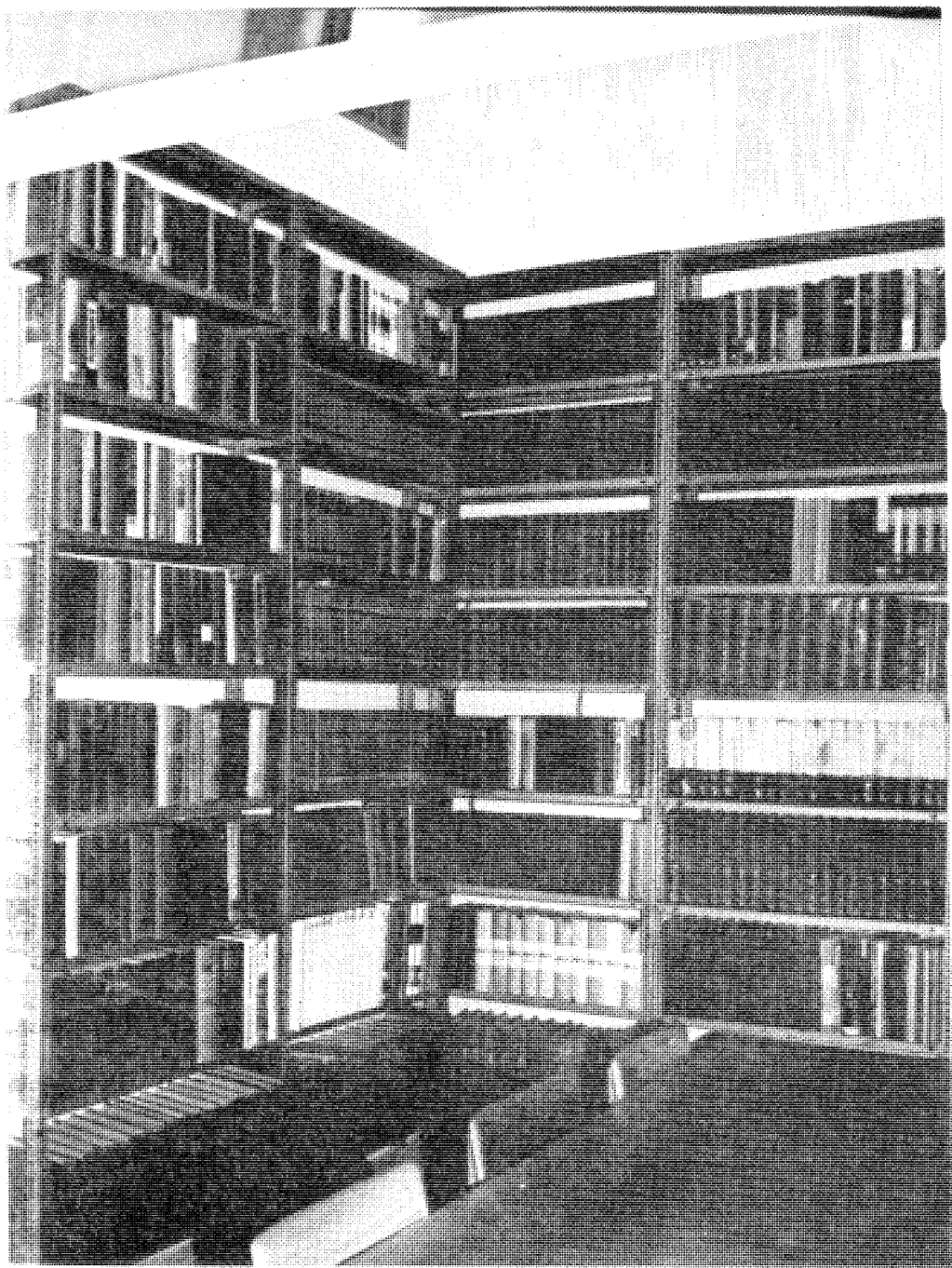
است و هر کسی میتواند از کتب خطی یا احیاناً چاپی این کتابخانه با

پرداخت مخارج لازم عکسبرداری نماید، تنها در مورد لزوم برای

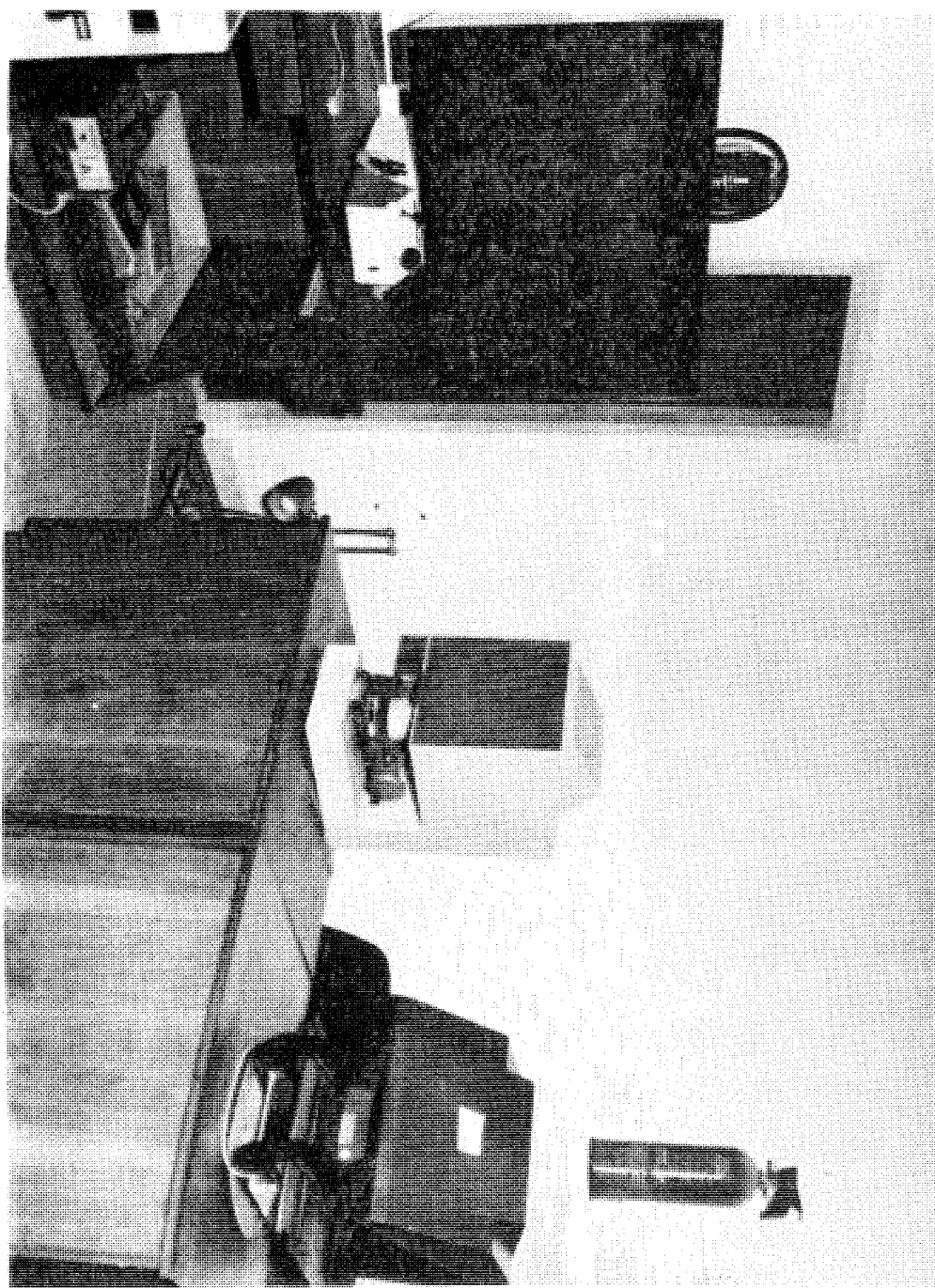
کتابخانه های عمومی دیگر این امر برای کان انجام میشود.

ب: فیلم.

کتابخانه دارای سیستم فیلمبرداری و تهیه میکرو فیلم و میکرو-



مخزن کتب ومجلات خارجی



دستگاههای مدرسی خوارزمی

فیس میباشد که مراجعین میتوانند از آنان استفاده نمایند، در همین رابطه و بخاطر رفع نیاز، کتابخانه خود اقدام به تهیه آرشیو میکرو-فیلم از کتب خطی دیگر کتابخانه‌های جهان نموده است که در حال حاضر میکروفیلم بیش از سیصد کتاب و همینطور مقداری میکروفیش در آن وجود دارد.

ج: زیراکس و فتوکپی.

همگی این تجهیزات در اختیار کتابخانه بوده و مراجعین حداکثر تا بیست و چهار ساعت وقت دارند و میتوانند کتاب مورد نظر خود را عکسبرداری، فیلمبرداری یا فتوکپی نمایند.

۷- بخش کتب خطی:

توضیح آنکه این مبحث در فصل سوم نگارش حاضر به تفصیل مورد بحث قرار خواهد گرفت و در اینجا تنها به ذکر برخی ارقام و مشخصات کلی اکتفا میگردد.

الف: تعداد کل کتب خطی، تعداد موضوعات.

تعداد نسخ خطی این کتابخانه در حدود بیش از شانزده هزار مجلد است که ۳۲۰۰ مجلد آن در فهرست مخصوص معرفی گردیده است و باقی در دست فهرست و معرفی است و شامل علوم و فنون متنوعه و ادیان و علوم اسلامی است، برای اطلاعات بیشتر میتوان بفهرست کتب خطی کتابخانه مراجعه نمود.

ب: زبانهای معمول در کتب خطی با تعیین اکثریت ها.

زبان ها و خطوط مختلف است و اجمالا عبارتند از فارسی، عربی، ترکی، اردو و برخی زبانهای دیگر، اکثریت ها با زبان های عربی و

و فارسی است.

ج: قدیمیترین کتاب خطی و جدیدترین آن.

از جمله قدیمیترین هایکی دو ورق از صفحات قرآن است بر روی پوست که احتمالاً جزء قرآنی است بخط امام رضا (ع) که اصل و قسمت اعظم آن در موزه آستان قدس نگهداری میشود، دیگر کتابی است با اجازه بخط شیخ طوسی (متوفی ۴۶۰ ه. ق) در پایان آن و بسیاری دیگر که هنوز معرفی نشده اند، از جمله جدیدترین ها شاید بتوان دستنوشته های مجموعه عظیم «احقاق الحق» را ذکر کرد که پانزده مجلد از آن چاپ شده و بقیه در دست تهیه و چاپ است.

۸ - خدمات متفرقه در رابطه با کتابداری و کتابخانه:

الف: آیا کتابخانه اقداماتی در مورد آموزش خدمات کتابداری

به پرسنل خود و غیر آن نموده است؟

تاکنون آنچنان اقدامی در این جهت انجام نشده و تنها برخی آموزشها برای کار با دستگاههای میکرو فیلم و میکروفیش به افراد مسئول داده شده.

ب: آیا کتابخانه دارای نمایشگاه، سالن نمایش فیلم و یا

تجهیزات مشابه آن میباشد؟

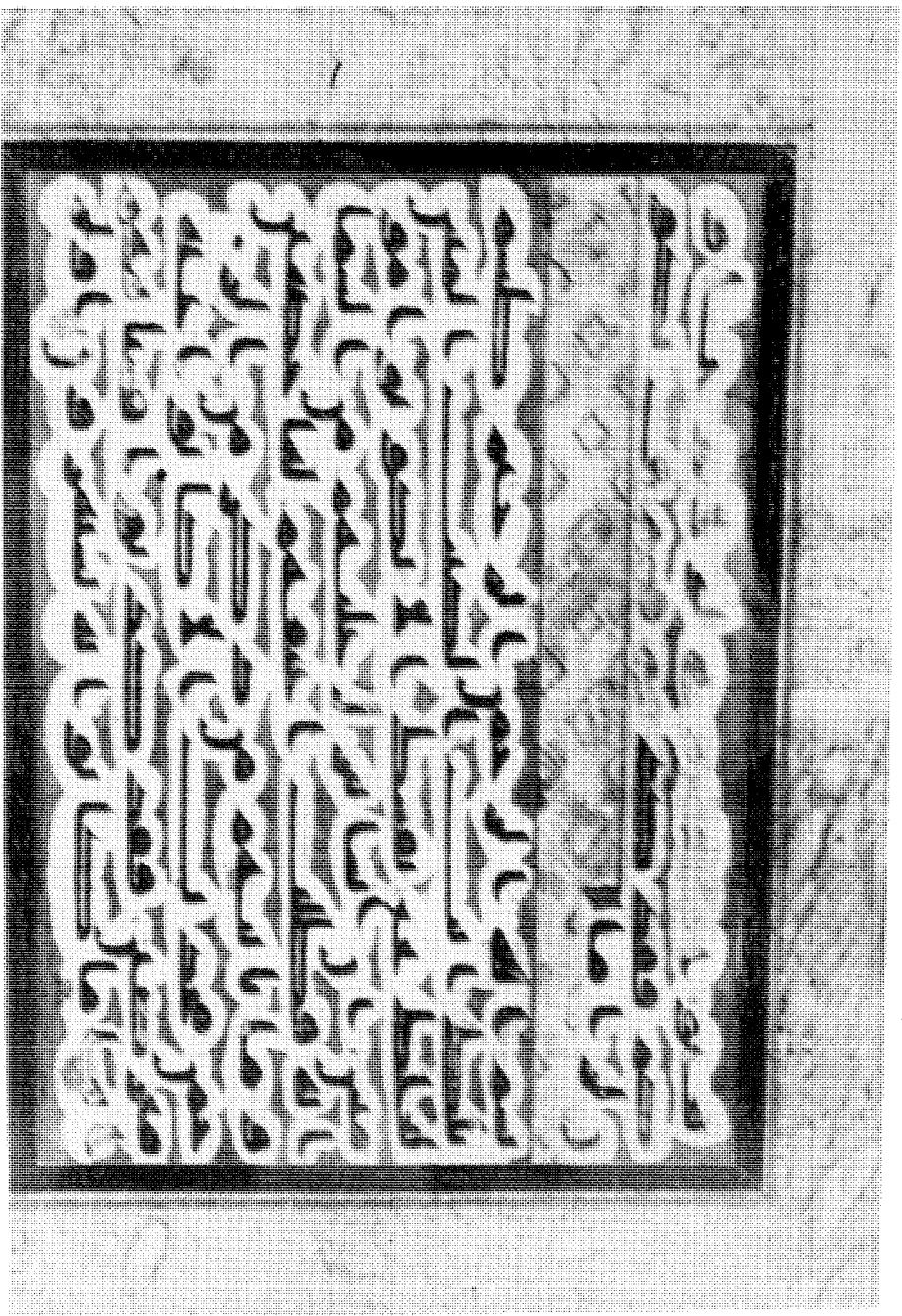
در حال حاضر خیر اما احتمال وجود آن در آینده هست.

ج: آیا کتابخانه رلی در گردش کتاب در سطح دیگر کتابخانه ها

و افراد دارد؟

همانگونه که قبلاً ذکر شد کتابخانه در جهت خدمت به جامعه

کتابخوان دارای نقش توزیعی کتاب میباشد که کتاب بمقدار زیاد از



صفحه‌ای از قرآن کریم بر روی پوست

مؤسسات یا افراد خیر دریافت و در اختیار دیگر کتابخانه‌ها و افراد علاقمند میگذارد، در همین شمار است مبادله کتاب و اهداء نشریات کتابخانه و غیره که بصورت مجانی ادامه دارد و از خصوصیت‌های این کتابخانه تهیه و خریداری کتابهای مفید فارسی و عربی از مؤلفین آنهاست که باضافه نشریات خود کتابخانه (در بخش نشریات خواهد آمد) به دیگر کتابخانه‌هایی که تقاضای کتاب بنمایند ارسال میدارد. بهمین منظور و در جهت نگهداری آنان انبار کتابی در قسمت زیرین کتابخانه وجود دارد.

ه: آیا کتابخانه جزئی از واحد عظیمتر فرهنگی میباشد یا خود مؤسسه مستقلی است؟

گرچه جزئی از موقوفات حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی است اما خود به تنهایی واحدی مستقل میباشد و با توجه به وجود چاپخانه، مرکز توزیع و امور مشابه در جوار آن، خودداری مرکزیت میباشد.

بخش ششم

مخازن و مراجعات

۱ - مخازن، تعداد، کیفیت.

الف : تعداد مخازن کتاب و مجلات، محل قرار گرفتن هریک.

۱ - مخزن کتب چاپی شامل سه سالن واقع در طبقه سوم.

۲ - مخزن کتب خطی شامل ۱ سالن واقع در طبقه دوم.

۳- مخزن و انبار کتب فارسی و عربی اهدایی ۱ سالن واقع در طبقه زیرین کتابخانه.

۴- مخزن و سالن مطالعه کتب و مجلات خارجی کتابخانه که اخیراً در طبقه دوم کتابخانه و در دو سالن وسیع تأسیس و تنظیم گردیده و در اختیار مراجعین میباشد.

ضمناً در نظر است که در آتیه نزدیک سالن خاص کتب مرجع تأسیس و این نیاز کتابخانه نیز رفع گردد.

ب : شرح مخزن اصلی یا مخزن کتب چاپی و کیفیت قفسه ها در آن.

قفسه ها در اطراف و وسط سالن تاسقف چیده شده است، در میان آنان راهرو باریکی جهت عبور وجود دارد، مقدار طبقات آن زیاد است (هشت طبقه) و تا نزدیک سقف ادامه دارد، کتب بترتیب قطع از



نمایی از مخزن شماره ۲ کتب چاپی

بالا تا پائین، از قطع كوچك تا بزرگ و بزرگتر چیده شده، مجهز به وسایل كامل آتش نشانی و نور و مشابه آن میباشد.

ج- مخزن کتب خطی و کیفیت آن

برای حفظ و نگهداری اسناد و کتب خطی نفیس سعی شده است آنها را در مخزن مخصوص نگهداری نمایند، تا حدودی وسایل ایمنی و حفاظت کتب خطی وجود دارد و احتمالاً در آینده همه امکانات انجام خواهد شد. با توجه به حجم زیاد قابلیت و امکان نگهداری خیلی بیشتر از کتب خطی در آن هست. همانگونه که قبلاً نیز ذکر شد در نظر است تا در آینده نفائسی از کتب خطی که از اهمیت خاصی برخوردارند در گاو صندوقهای بزرگی که بهمین منظور اختصاص یافته و تعداد آن ۶ عدد است نگهداری شود تا از حریق احتمالی مصون بماند و همانست که میتوان «بانك كتاب» نامید.

۲- مراجعات:

الف: تعداد كل مراجعین به کتابخانه در روز، ماه، سال
آمار متوسط و تقریبی مراجعین روزانه حداقل ۱۲۰۰ نفر و حداکثر ۲۵۰۰ نفر میباشد برای نمونه آمار دقیق سالانه مراجعات سال ۱۳۵۵ این کتابخانه ضمیمه میگردد. *

ب: درجه تحصیلی تقریبی مراجعین (محصل، طلبه، دانشجو، فوق لیسانس، دکتر، ...)

* توضیح آنکه در این سال نظر باینکه هنوز تعطیلات و درگیریهای دوران انقلاب وجود نداشته و حتی از مسائل بعد از انقلاب که امروز وجود دارد خبری نبوده لذا نمونه آورده شده.

نظر به موقعیت محلی این کتابخانه که در جوار حضرت معصومه «ع» واقع شده لذا هر نوع تیپ و با هر درجه تحصیلات به آن مراجعه دارند و از جانب دیگر بعلت واقع بودن در قطب حوزه های علمیه اکثریت مراجعین را طلاب تشکیل میدهند. بویژه که ابعاد و حدود اطلاعات دهی کتابخانه نیز بیشتر در زمینه های مسائل عقیدتی، دینی و مشابه آن می باشد. بدیهی است که بخاطر وسعت مآخذ و نفاست آنان مراجعاتی از سراسر کشور و از تمام جهان از محققین و دانشمندان داشته و دارد که خود به مبحث مفصل جداگانه ای نیاز دارد. بدین ترتیب میانگین تحصیلی خاصی جز آنکه اکثریت را طلاب تشکیل میدهند نمیتوان ذکر کرد.

ج- نوع استفاده مراجعین (مطالعه آموزشی، مطالعه آزاد، مطالعه تحقیقی، ...)

با توجه به مطالب فوق طبعاً نوع مراجعات بیشتر آموزشی است و کتب درسی و مراجع آنان مورد توجه هستند. لکن مطالعه آزاد نیز مورد فراوان دارد، بدیهی است که اینچنین کتابخانه ای با این ابعاد و این مجموعه خطی دارای مراجعات مکرر و فراوان تحقیقی است و مکان مطمئن دست یافتن به نوادر مآخذ و مراجع مورد نیاز هر محقق.

د- بیان اکثریت مورد مراجعات (به کتب چاپی، به کتب خطی به مجلات، ...)

در این مورد آمار دقیقی نمیتوان ارائه داد. آنچه مسلم است نظر به کنترل بیشتر کتب خطی و مخزن ویژه ای داشتن، و از جانب

۱۱ تعداد اعلام کنندگان کالج در سال ۱۳۵۵

[illegible]

|| حیدر علی (۱۷۶۶ - ۱۷۸۱) ||

دیگر اینکه اکثریت مراجعین طلاب و یا محصلین دبیرستانها هستند لذا بیشتر مراجعات به کتب آموزشی و مراجع چاپی است، اما مراجعات کتب خطی هم کم نیست و بیشتر محققین و علاقمندان هستند که از آنان استفاده می نمایند. در مورد مجلات نیز چون تا کنون سازمان و بخش ویژه ای ندارند نمیتوان ذکر ی از آن نمود.

بخش هفتم

خدمات اسنادی کتابخانه

این بخش موبوط میشود به آنچه که از اسناد خطی همچون فرامین، وقف نامه‌ها، اجازات و دیگر اسناد و اوراق چاپی و خطی که از نظر مطالعات تاریخی، اجتماعی و سیاسی با ارزش میباشند. در همین شمار است نمونه های خطوط از علماء ، بزرگان ، خوشنویسان ، نقاشان و مشابه آن، بدیهی است که در فصل کتب خطی و در مبحث ملحقات مجموعه عظیم خطی این کتابخانه این اسناد و اوراق مورد باز بینی و معرفی دقیقتر واقع خواهند شد ، اینک تنها کلیاتی از آنان ذکر خواهد شد.

الف : اوراق تاریخی: فرامین، اجازات وقف نامه‌ها،... آنچه که در باب اسناد میتوان گفت همانست که در متون کتب خطی، در صفحات اول و آخر آنان مبین نام افراد ، تاریخ مالکیت ، یادداشت‌های پراکنده و مشابه آن میباشد، در مجموع اسناد خاص بدان صورت وجود ندارد.

ب : اوراق هنری. نمونه خطوط خوشنویسان ، انواع خطوط و مینیاتور، تذهیب،....

گرچه خطوط پاره‌ای از خوشنویسان بنام سده‌های گذشته

بعنوان کاتب و یا مؤلف در جوف کتب وجود دارد لکن کیفیت آنان بوجهی نیست که مستقلا و بعنوان نمونه مورد بحث و نظر واقع شوند. گذشته از آن سهلوح و یژه از اسماء خداوند بطریقه صد اندرصد از ازجد، پدر و شخص آیه الله العظمی وجود دارد که در فصل اول شرح آنان گذشت، برخی کتب تزئینی خطی و نیز قرآنهاى مذهب وجود دارد که میتوان جنبه هنری نیز بدانان داد. دلیل این امر واضح است زیرا که بانی معظم چه در گذشته و چه در حال حاضر در تهیه کتب خطی این کتابخانه فقط جنبه علمى و تاریخی آنان را در نظر گرفته نه جنبه هنرى و تزئینی.

ج: اوراق کهن، اصیل و نفیس - نمونه های خطوط مولفین، اجازات به خط علمای بزرگ، حواشی، تکمله، ...

از این جهت کتب خطی کتابخانه غنی و محل اعتبار است، خطوط اکثر علمای بزرگ در ابتدا یا انتهای کتب موجود است از علامه شیخ طوسی تا مرحوم مجلسی و علمای متأخر تر. این خطوط جدا از یادداشتهای مالکیت، حواشی، تکمله ها هستند و آنان خود در مواردی بصورت جزوات برای کاتبان، دیگر علما و فضلا نوشته شده اند. وجود حواشی لازمه هر کتاب خطی است که از این باب نیز کتب بویژه خطی این کتابخانه در حد اعلی هستند، همانقدر میتوان گفت که شخص آیه الله العظمی بر اکثر این کتب حواشی و تکمله دارند

بخش هشتم

بخش مرجع کتابخانه

الف : سالن مرجع با میز اطلاعات آن:

در این کتابخانه سالن خاص مرجع وجود ندارد ولیکن در نظر است که در آینده نزدیک تأسیس شود و لذا مراجعین از قسمت اطلاعات اصلی کتابخانه در صحن عمومی که محل کتب مرجع و اطلاعات مربوطه نیز میباشد کتاب مرجع را دریافت داشته و در سالن مطالعه عمومی استفاده مینمایند. نکته قابل ذکر در همین رابطه آنکه این کتابخانه دارای دو نوع مرجع است: «عام» که در صحن کتابخانه واقع و شرح آن گذشت و «خاص» که در قسمت اداری و دقیقاً در محل فهرست نویسی کتب خطی میباشد و بیشتر مورد مراجعه گروه علمی و اعضاء کتابخانه میباشد.

ب : نوع مراجع از فهارس ، لغت نامه ها ، دائرة المعارف ، سالنامه ها ، اطلسها ، ...

در قسمت مرجع عام اکثراً کتب آموزشی و اثره طلاب و دیگر اقشار مطالعه کننده واقع است، لغت نامه ها و دائرة المعارف ها و غیره جزء کتب کتابخانه در مخزن کتب چاپی قرار گرفته و فیش گردیده اند و همچون دیگر کتب چاپی مورد استفاده واقع میشوند ، تعداد آنان

قابل بر آورد نیست اما میتوان گفت سری‌های مختلف از هر دو نوع فرهنگ لغات و دائرةالمعارف بصورت کامل و از نظر کیفیت معتبر موجود میباشد. مقداری سالنامه نیز فیش شده بهمین ترتیب جزو کتب چاپی قرار دارند و مقداری هم فیش نشده در انبار است. اطلسها و اوراق نقشه نیز چندان زیاد نیستند و اکثراً فیش نشده هستند. لکن در قسمت خارجی بمقدار فراوان از این نوع کتب راهنما یافت میشود. در اطاق فهرست نویسی و برای تهیه فهرست کتب خطی، مراجع و فهرس زیادی وجود دارد که مشتمل بر زبانهای مختلفی میگرددند. اکثر فهرس کتابخانه‌های داخل و خارج در آنجا موجود است که بعضی از آنها بعلت کمیاب بودن از اهمیت خاصی برخوردارند. بعلاوه تعداد زیادی راهنمای خطوط و شیوه‌های نگارشی در آنجا نگهداری میشود.

بخش نهم

روابط داخلی و بین‌المللی کتابخانه

الف: عضویت کتابخانه در محافل و مجامع ایرانی و بین‌المللی، سازمانها.

این کتابخانه عضو هیچیک از مجامع بین‌المللی و یا منطقه‌ای در داخل و خارج از کشور نیست اما با اکثریت کتابخانه‌ها و مراجع کتاب در داخل و خارج از جمله کتابخانه سلطنتی انگلیس، ملی پاریس و دیگر کشورهای عربی و آفریقایی و غیر آن تماس نزدیک دارد و مستشرقین بسیاری از مآخذ آن استفاده نموده و می‌نمایند.

ب: روابط با سایر کتابخانه‌ها در سطح ایران و جهان:
روابط گسترده بصورت سفارش و یا مبادله میکروفیلم و یا کتاب چاپی بین‌المللی بین این کتابخانه و سایر کتابخانه‌های داخل و خارج برقرار می‌باشد.

ضمناً کتابخانه دارای دفتر یادبودی از مراجعین بویژه خارجی خویش است که در آن نامه‌های آشنای مستشرقین و محققین بسیاری وجود دارد.

بخش دهم

خدمات و تجهیزات جنبی کتابخانه

الف : تجهیزات مربوط به کتاب:

عبارتست از دستگاههای عکسبرداری، فیلمبرداری بطریق معمولی و میکروفیلم، زیراکس، فتوکپی و مشابه آن که ذکر همگی در بخشهای پیشین آمده.

ب : تجهیزات بازسازی کتاب:

که این قسمت شامل اموری چون صحافی، تجلید و نظایر آن میگردد. این کتابخانه در جوار خویش و برای رفع نیازهایش اقدام به دایر نمودن قسمت صحافی با تمام دستگاههای لازم و کافی آن نموده است و از این بابت هیچ احتیاجی به خارج از کتابخانه ندارد.

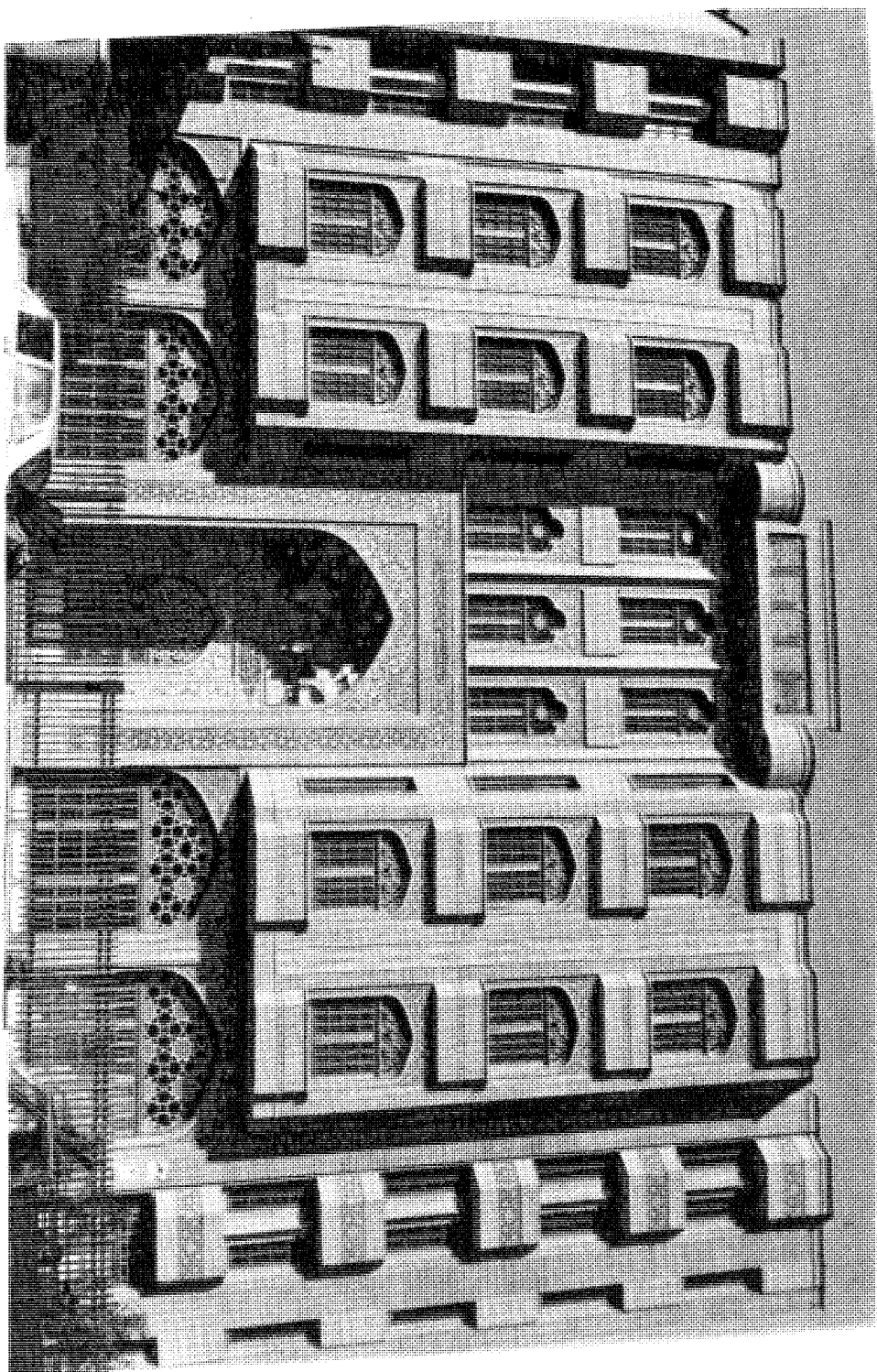
ج : گروههای ویژه که با کتابخانه همکاری می نمایند:

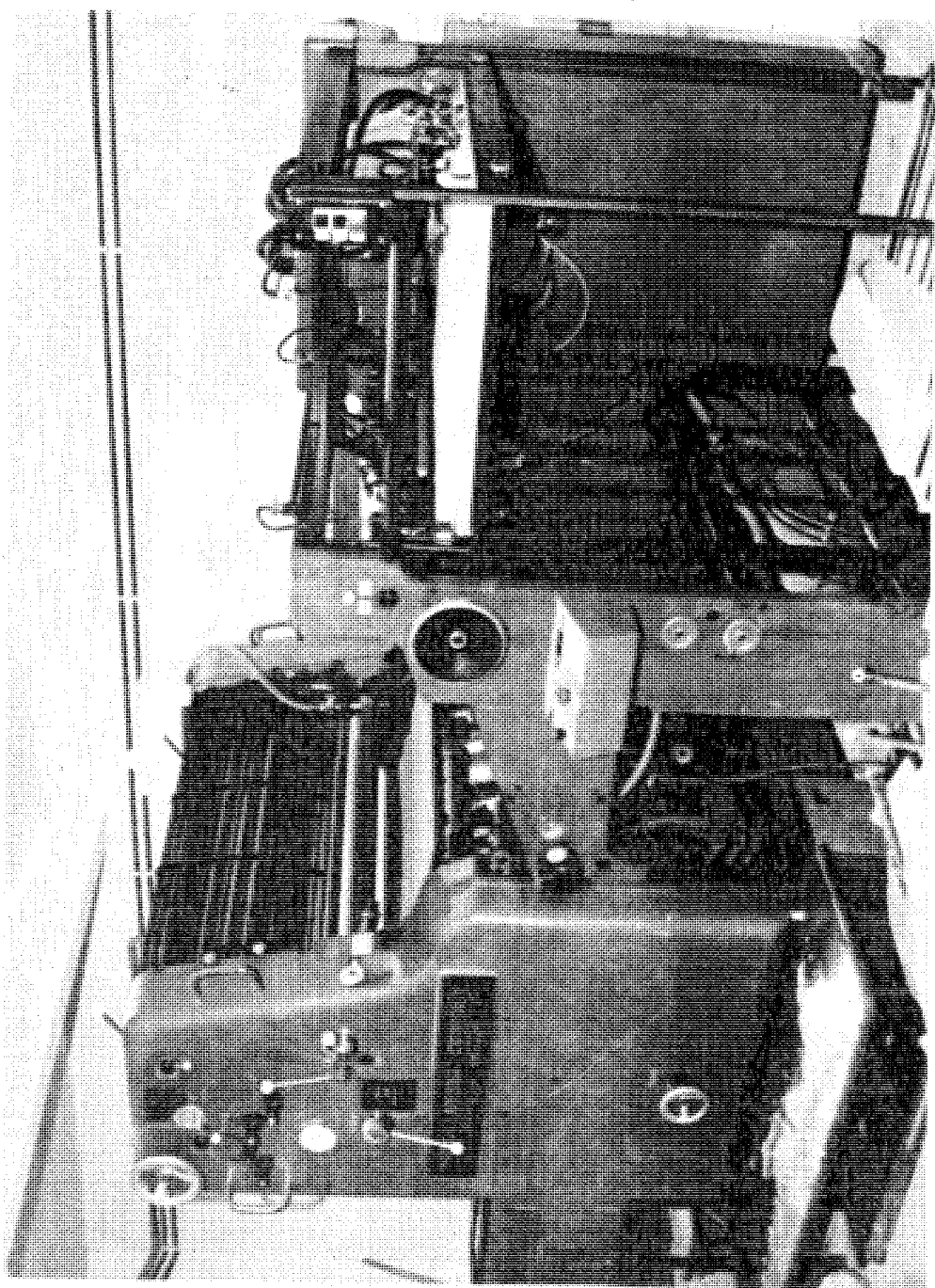
در حال حاضر يك گروه تحقیقی از افراد صاحب نظر و اهل فضل معروف به « لجنه احقاق الحق » در جهت بررسی و آماده سازی کتب جهت چاپ با این کتابخانه همکاری مستمر دارند و اطاق ویژه ای در کتابخانه به این گروه اختصاص دارد جز آن با هیچ گروه خاص دیگری ارتباط ندارد.

د : دیگر تجهیزات جنبی کتابخانه:

- ۱ - دستگاه تلکس جهت ارتباطات خارجی و داخلی در امور کتاب و کتابخانه.
- ۲ - دستگاه نقش تمبر جهت سهولت در امر مبادلات پستی.
- ۳ - چاپخانه که این قسمت از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، کتابخانه جهت نشر کتابهای خطی با ارزش و دیگر نشریات خود و همچنین سایر کتب سودمند اقدام به تأسیس چاپخانه ویژه با تمام وسایل و تجهیزات آن در مدرنترین وجه نموده است که بزودی آغاز بکار و از این بابت سهم عمده‌ای در خدمت دهی کتابخانه و خدمت به جامعه کتابخوان خواهد داشت.

نمایی از مدرسه شهابیه که چاپخانه در قسمت زیرین آن قرار دارد





ماشین چاپ کتا بهخانه - شامل یکدستگاه ماشین بسیار بزرگه چهار ورق ونیمی آلمانی

بخش یازدهم

انتشارات

انتشارات کتابخانه بیشتر علمی است و نحوه انتخاب و آماده سازی آن همانگونه که قبلاً ذکر شد وسیله گروه ویژه‌ای از محققین مستقر در کتابخانه انجام میشود و در آینده نزدیک با بکارافتادن چاپخانه ویژه کتابخانه، ابعاد گسترده تری خواهد یافت، تیراژ کتب منتشره از دوهزار در حال حاضر تجاوز نمی نماید. در جهت احیاء آثار متقدمین کتابخانه اقدام به چاپ و نشر یک سلسله کتب علمی سودمند که تاکنون چاپ نشده و اصل آنها در مخزن کتب خطی این کتابخانه قرار دارد نموده است بشرح ذیل:

- ۱ - فقه القرآن از قطب الدین راوندی عربی در دو مجلد.
- ۲ - قواعد المرام در علم کلام از ابن میثم بحرانی عربی در یک مجلد.
- ۳ - «الدر المنثور من المأثور و غیر المأثور» از علی بن محمد بن الحسن بن زین الدین الجبلی العاملی در دو مجلد.
- ۴ - «ریاض العلماء و حیاض الفضلاء» از مولی عبدالله افندی، عربی در ۸ مجلد که جلد اول و دوم و سوم آن با تمام رسیده و مابقی تحت طبع است.

۵- فهرست کتب خطی کتابخانه که تاکنون ۸ مجلد آن چاپ شده و بقیه تحت طبع است.

۶- کتاب «اطائب الکلم فی بیان صله الرحم» عربی ۱ مجلد.

۷- ترتیب التهذیب از سیدهاشم بحرانی در ۲ مجلد.

همچنانکه ملاحظه میشود اکثر نشریات بزبان عربی بوده است بدان جهت که چون این کتب برای نشر و احیاء آثار شیعه است و بایستی در کشورهای اسلامی که اکثراً عرب زبان هستند ارسال گردد. لذا تاکنون نشریات عربی بوده، اما در آینده کتب فارسی بیشتری چاپ خواهد شد.

کتابخانه دارای بولتن، کتاب نامه و یا نشریه منظم هفتگی، ماهیانه یا سالیانه نمیباشد و در نظر است با توسعه کتابخانه این امر نیز انجام شود.

بخش دوازدهم

مسائل، پیشنهادات و برنامه‌های آینده کتابخانه از زبان
تولیت کتابخانه

در حال حاضر احساس میشود که با کمبود جابرای مطالعه کنندگان
روبرو هستیم و در نظر است در صحن غربی کتابخانه سالنهای جدیدی
ساخته شده و ضمیمه سالنهای مطالعه گردد انشاءالله.

در مورد مشکلات این کتابخانه آنچه میتوان اجمالاً گفت آنکه
اولاً عده‌ای از مطالعه کنندگان که خیلی هم تعدادشان کم است گاهی
مطالب بی معنی و احیاناً بی مورد و دلیل در حواشی کتب این کتابخانه
می نویسند که شاید با فکر برادر دیگری سازش ندارد و آن برادر
بر خلاف مطلب فرد قبلی در همان جا مطلب دیگری یادداشت میکند
و گاهی بناسزا منجر میشود، لذا میخواهیم که رعایت اصول و مقررات
اسلامی و انسانی را نموده و حداقل این امانتی که حضرت آیه الله و اینجانب
متولی کتابخانه با چه مشقات و رنج فراوانی در طبق اخلاص گذارده
و تحویل جامعه داده‌ایم برای نسل‌های آینده نگهداری نمایند.

از آنجائی که جامعه روحانیت شیعه بویژه مراجع عظام تقلید
هریک سهم خود خدمات شایسته و چشمگیری در راه اهداف عالیه
اسلامی نموده و از خود در زمینه‌های علمی و دینی و فرهنگی و سیاسی

و اجتماعی آثار بزرگی بجای نهاده‌اند، از جمله همین کتابخانه عمومی حضرت آیه الله العظمی مرعشی نجفی، لذا شایسته است عموم علاقمندان بمذهب و دانش با همکاری خود بوسیله ارسال کتب مفید و سودمند بهر مقدار ممکن این مؤسسه عام المنفعه اسلامی را تقویت کنند - انشاء الله.

البته در این رهگذر رسانه‌های گروهی در معرفی و ارائه این کتابخانه و نظائر آن جهت طالبان و کتابدوستان میتوانند بیش از هر کس و گروه و دسته‌ای مثمر‌تر باشند.

اِحْفَافُ الْحَقِّ

وَارْهَاقُ الْبَاطِلِ

تَأَلَّفَ

الْعَلَّامَةُ فِي الْعُلُومِ الْعَقْلِيَّةِ وَالنَّقْلِيَّةِ
مُكَلَّمُ الشَّيْعَةِ نَابِغَةُ الْفَضْلِ وَالْأَدَبِ

الْقَاضِي السَّيِّدُ فَرُّدُوسُ الْحُسَيْنِ الْمَرْحُومِ الشَّيْخِ

الشَّهِيدِ

فِي بِلَادِ الْهِنْدِ سَنَةِ ١٠١٣

الْجُزْءُ الرَّابِعُ

مَعَ تَعْلِيْقَاتٍ تَفْصِيْلِيَّةٍ هَامَةٍ

لِلْعَلَّامَةِ الْمُجْتَهِدِ الْعَظِيمِ
السَّيِّدِ الْإِسْلَامِيِّ الْحُسَيْنِ الْبُحَيْرِيِّ الْبُحَيْرِيِّ الْوَارِثِ

فصل سوم

بررسی و معرفی مجموعه نقیص خطی این کتابخانه
و ملحقات و نوادر آن

قبل از پرداختن به امر تحقیق در مجموعه عظیم خطی کتابخانه موقوفه آیه الله العظمیٰ مرعشی نجفی از ذکر دو مطلب ناگزیر هستم، نخست آنکه هر چه از این پس می آید نتیجه مشاورت و مرهون راهنمایی های محققانه جناب حجت الاسلام آقای حسینی اشکوری همکار فاضل و محقق ارجمند در امر فهرست نویسی کتب خطی کتابخانه است که نه تنها پاسخگوی سؤالات متعدد نگارنده بوده اند بلکه خود نیز در جهت آگاهی قشر کتاب دوست و صاحب ذوق بویژه در امور کتب خطی مطالبی را عنوان نموده اند که جای بسی امتنان است. در همینجا باید اضافه کرد که از فهرست محققانه ایشان تاکنون هشت مجلد با نظارت مقام تولیت آیه الله زاده حاج سید محمود مرعشی به طبع رسیده و با دیگر فهارس موضوعی و الفبایی پیش بینی میشود که تعداد آنان به چهل خواهد رسید و این فقط فهارس کتب خطی این کتابخانه است.

مطلب دیگر آنکه، همانگونه که در فصل دوم این تحقیق نیز ذکر گردیده، تاکنون از این مجموعه نزدیک به شانزده هزار جلدی فقط ۳۲۰۰ مجلد در فهرست های مذکور در فوق بررسی و معرفی گردیده و طبعاً اقلیتی است و اکثریت هنوز ناشناخته مانده، نگفته پیداست

که آنچه از موارد معرفی و مثال پیش می‌آید فقط در همین محدوده اقلیت است و چه بسا نوادر و نفایس که هنوز بررسی و معرفی نشده و ما نیز از دسترسی بدانان معذوریم، امید است روزی قادر به بررسی کل کتب خطی گردیم.

در ابتدا و بنا بر توصیه آقای اشکوی بجا است سئوالی مقدر را که برای هر صاحب ذوقی در باب کتب خطی مطرح و قابل توجه است پاسخ گوئیم و آنگاه پیردازیم به اصل مطلب. این سئوال که اکثراً در رابطه با کتاب یا کتب خطی وسیله توده مردم و گاه مراجعین این نوع کتابخانه های خطی عنوان میگردد کلید اهمیت این فصل و توجیه کار بررسی و مطالعه این مجموعه ها است، بدیهی است که پاسخ نیابتاً از جانب مسئولین و کارشناسان ذکر میگردد و نگارنده خود را ذیصلاح در امر قضاوت نمیداند، اما سئوال:

چرا اکثراً با صرف مبالغ و هزینه های هنگفت* سعی در خرید کتب خطی از افراد و حتی دلالتان حرفه ای میگردد تا در کتابخانه های عمومی یا خصوصی نگهداری شود. اصولاً آیا اینکار لازم است و حال آنکه با همان مبالغ امکان تهیه و خرید هزاران کتاب چاپی وجود دارد؟ پاسخ به این سئوال متضمن تفکیک جهات نفاست يك کتاب خطی است که آن خود بر دو وجه است:

الف - جنبه عتیقه بودن و یا با اصطلاح آنتیک بودن کتاب خطی است. آنچه که مورد نظر دلالتان این حرفه و کلکسیونرها و خریداران

* مبالغی که گاه سرسام آور می نماید مثلاً شنیده میشود که رقم میلیونها تومان برای يك کتاب خطی پرداخت شده.

اشیاء عتیقه میباشد. در اینجا کتاب يك شیء قدیمی و طبعاً نادر است، بویژه اگر دارای برخی خصوصیات چون تذهیب، مینیاتور، نقاشی داخلی و مشابه آن باشد. لذا دوستداران این نوع اشیاء بدنبال آن هستند.

ب - جنبه علمی یا باصطلاح کتابی آن که اگر از شخص معتبر، در موضوع خاص، متضمن مطلبی خاص باشد آنگاه مورد توجه و طلب محققین و صاحب نظران است، بویژه اگر چاپ نشده باشد و منحصر بفرد یا از معدود نوشته ها در آن زمینه و آن مطلب خاص باشد. اهم استفاده ای که شخص فاضل و محقق از کتاب خطی می نماید از این قرار است

۱ - شناخت و مطالعه زمینه ای خاص، موضوع تازه، بعد جدیدی در امر تحقیق و تتبع که بالطبع شخص محقق را ناگزیر به تهیه کتاب خطی می نماید، چون اکثریت این کتب هنوز چاپ نشده اند (که این خود یکی از دلایل منحصر بودن و از جانب دیگر از وجه اول بازار پسند بودن آنان است) لذا از خرید و تهیه آنان گریزی نیست.

۲ - مشتمل بودن بر میراث فرهنگی اسلام و اقوام مختلف که لزوماً باید در دسترس همگان باشد.

۳ - نقش آنان در تکمیل و تصحیح دیگر کتب خطی و شناخت و مطالعه رابطه ای که میان کتب خطی از جهت اشتراك مضمون، مؤلف، موضوع و بیره و امثال آن وجود دارد. هر آشنا به تحقیقی میدانند که فراوانی مآخذ و منابع باعث استحکام و تعمیم امر تحقیق میگردد.

بدیهی است که در این مورد مسئله عتیقه بودن - جزیه ندرت - جهت شخص عالم و محقق مطرح نیست اما از آنجا که بالا جبار در گیر

مسائل خرید و تهیه بادیگر دوستان آن کتب خطی از وجه اول میگردد
لذا متأسفانه علاقه اوبه کتب خطی مشبه با آنان گردیده و او نیز ناگزیر
است که همچون دیگران با هر قبلی آن را تهیه نماید. در مورد
کتابخانه‌های عمومی و خصوصی نیز تمهید بهمن منوال است.

اما عاجل‌ترین راه مفیده و جلوگیری از اینگونه مسائل - اگر
فی الواقع راهی وجود داشته باشد - حمایت از کار محققین و مصنفین،
نخست سعی دولت و مقامات سمعی در مسووع الخروج کردن کتب
خطی عتیقه است که تا حدی التهاب جهانی خرید و فروش کتب خطی را
در ایران فرو نشانند، سپس تعلیم و ترویج بیای مناسب برای تهیه
و حفظ آنان در کتابخانه‌های عمومی و مورد اقبال مردم نظیر کتابخانه‌ای
که در دست مطالعه داریم و بالاخره در اختیار دستگاهان نهادن آنان
است. اما از اینهمه لازم‌ترین فراهم نمودن امکانات و مقدمات چاپ
هر چه سریعتر این نوع کتب و مآخذ است تا لایزال جاذبه کتابی، علمی
و تحقیقی آنان از انحصار بدر آمده و در اختیار علاقه‌مندان قرار گیرد.
مطلب افزودنی در همین رابطه آنست که اکثریت مستشرقین
و محققین خارج از کشور دچار توهم جنبه عتیقه داشتن و اعتبار کتب
خطی از این باب گردیده و بیشتر در فهرست‌های تالیفی خودشان به
کتب خطی از زاویه آتیک بودن و درمواقعی تزیینی و نمایشی بودن
توجه داشته‌اند و کمتر به مسائل کتابی و محتوایی پرداخته‌اند و از
اینجاست که فهرست‌های کتب خطی تنظیمی در خارج از کشور دارای
اصالت و صحت عمل چندانی نمیباشد. برخی کتابخانه‌ها در ایران نیز

سعی در جمع آوری کتب خطی از این دیدگاه داشته‌اند که بارزترین نمونه آن کتابخانه سلطنتی سابق بود. جائیکه با صرف هزینه‌های گزاف کتب خطی نمایشی و عتیقه را خریداری و جمع آوری مینمود. اما اینهمه در مجامع علمی و تحقیقی اهمیتی چندان نداشته و آنچه که از کتاب خطی می‌خواهند برای مقایسه، مقارنه، مقابله و مشابه آن می‌باشد و لاغیر. در کتابخانه مورد مطالعه ما نیز گاهی موردی از کتب تزئینی و نمایشی مشاهده میشود اما آنقدر نیست که مشعر بر تمایل بانی محترم در تهیه این نوع کتب گردد. ایشان کتب خطی را برای محتوی فراهم کرده‌اند و هر آنچه هست از همین دیدگاه است.

بعنوان تعیین روش مطالعه و همانگونه که در بررسی کتاب خطی متداول است ما نیز ابتدا دو جنبه مهم آنرا تفکیک می‌نمائیم:

الف - نسخه شناسی که شامل خصوصیات ظاهری هر کتاب است، کیفیت جلد، اندازه‌ها، اوراق، نوع خط، نام کاتب، سال کتابت، جای کتابت، خصوصیات عنوان‌ها، تصحیح شده‌ها در حواشی، مقابله شده‌ها، اگر حاشیه نویسی دارد از کیست؟ تعیین محل بلاغ (توضیح می‌آید) اگر در آخر «انها» دارد، اگر اجازه دارد، جدول بندی، طغری نویسی، تعداد برگ‌ها، تعداد سطرها (یکنواخت - متفاوت) طول و عرض که «باسم» (سانتیمتر) نمایانده میشود.

ب - کتاب شناسی شامل بر موضوع و محتوی کتاب، مؤلف و نظر او در نگارش آن، بدرخواست چه کسی؟، چه کسانی از بزرگان، وزرا و سلاطین احیاناً مورد هدیه کتاب بوده‌اند، سبک تنظیم کتاب، ابواب، فصول، تاریخ تألیف با جزئیات آن، مکان تألیف، کسانی که به مؤلف

کمک کرده اند و هر آنچه که در رابطه با متن کتاب قابل توجه است. اینک
شرح مفصل هر يك از اجزاء فوق در رابطه با مجموعه مورد مطالعه مان.

بخش اول

نسخه شناسی

درمبحث نسخه شناسی کتب خطی این کتابخانه علاوه بر بررسی خصوصیات مذکور در قبل که ویژگیهای ظاهری هر نسخه باشد نوعی مقایسه و مقارنه نیز خواهیم داشت در رابطه میان نسخه ها و تفکیک کلی آنان از جهات نسخه شناسی که محدودۀ آن يك عده مورد توجه و معدود از نوادر و نفایس کتب خطی است. ابتدا بررسی و معرفی رئوس موارد قابل اهمیت در نسخه شناسی در کل و در مجموعه مورد نظر ما؛ بدیهی است که موارد مثال تمام کتب کتابخانه هستند از آن جهت که فی المثل اکثریت و سیله کاتب نوشته شده اند، انواع خطوط و دیگر مسائل مذکور در قبل همگانی است و آنچه بر عهده ما است معرفی این خصوصیات است.

الف - کاتب: بعد از مؤلف که شرح آن در کتابشناسی خواهد آمد کاتب در نسخه خطی مقام دوم اهمیت را داراست و در شناخت کتاب بسیار دخیل است، بویژه اگر در نگارش نظر خاص و یا حتی دخل و تصرفی در متن داشته باشد.

بدیهی است که درجه اول اهمیت نسخه خطی هنگامی است که بخط مؤلف باشد زیرا که احتمال افتادگی و یا افزایش در آن نمیرود. لکن باید توجه داشت که همیشه نیز اینگونه نیست، چرا که گاه تحریرهای مختلف از يك کتاب بخط مؤلف وجود دارد. نخست مؤلف

اجمالاً چیزی را نوشته و درمر حله بعد آنرا تفصیل میدهد که اصطلاحاً تحریر دوم کتاب است، گاهی مؤلف کتاب خود را درمجلد دیگری خلاصه میکند و انواع مشابه آن، لذا گاه امکان دارد دو یاسه و بیشتر تحریر از یک کتاب و بخط مؤلف وجود داشته باشد. اما درمجموع به اصالت متن صدمه وارد نمیشود، لکن درمورد کتابت گاه اصل متن خدشه دار میگردد. برای روشن شدن مطلب باید گفت که کتاب سه دسته هستند.

۱ - آن دسته از کاتبان که از شاگردان و اطرافیان مؤلفین و علما بوده‌اند و برای حفظ آثار استاد اقدام به کتابت و جمع‌آوری آثار او نموده‌اند. این نوع نوشته‌ها بیشترین درجه اعتبار را داراست، بویژه که با اجازه استاد همراه باشد. گاهی شاگردان با واسطه و یا فرزندان و نوادگان علما نیز باین کار مبادرت می‌نمایند که آن نیز دارای اعتبار فراوان است، اما درمجموع اگر اجازه استاد را داشته باشد، همچنان بیشترین اعتبار را داراست.

۲ - مواردی که کاتبان از کتابدوستان و معارف پروران هر دوره میباشند. کسانی که بدلیل علاقه شخصی و از راه تحقیق، آثار بزرگان متقدم یا معاصر را جهت خود و یا دیگران استنساخ مینموده‌اند و چون کمتر اعمال نظر شخصی میکرده‌اند لذا نوشته‌هایشان درمقام دوم اعتبار و اصالت است.

۳ - کاتبان حرفه‌ای که بسفارش افراد و یا برای فروختن اقدام به نسخه برداری نموده‌اند که متأسفانه دراکثر موارد نوشته‌هایشان دارای اشکالات فراوان از افتادگی، دخل و تصرف، عدم فهمیدن مطلب و لذا مغلوط بودن هست. البته موارد استثنائی درمورد کاتبان نیز هست

و آن زمانی است که کاتب خود صاحب فضل و محقق باشد که نمونه آنرا خواهیم دید. درجه اعتبار این نوع نسخ بستگی بمقابله و مقارنه با دیگر نسخه‌ها دارد که خوشبختانه اکثراً اینکار انجام میشده. اما روش کار کاتبان حرفه‌ای بدین ترتیب بوده که:

نخست آن دسته از کاتبان که دارای درجات فضل و کمال بوده‌اند و کارشان در مرتبه کاتبان حرفه‌ای دارای اعتبار و اثر است مثل یاقوت مستعصمی یا ابن ندیم که نوشته‌هایشان بیشتر محل اعتبار است.

دوم کاتبان صرفاً حرفه‌ای که ازدقت و جستجوی کمتری در کار - هایشان بهره برده‌اند و همانگونه که اشاره شد تنها در صورت مقابله و مقارنه کارشان اعتبار خواهد داشت.

در اینجا لازم است به اشتباهی که اکثراً در کار فهرست نویسان و دیگر دست‌اندرکاران کتب خطی پیش می‌آید اشاره ای داشته باشیم و آن اینکه در غالب موارد در پایان نسخه خطی نامی نوشته میشود مانند «تمام شد بعون الله بنجامه الاحقر...» و چنین استنباط میشود که این مؤلف است که خود را معرفی کرده و تاریخ نوشته یا امثال آن، و حال آنکه امکان دارد این شخص کاتب باشد و ربطی بمؤلف و تاریخ تألیف نداشته باشد که بنا بگفته آقای اشکوری از اینگونه اشتباهات در فهرس کتب خطی فراوان وجود دارد.

ب - تعیین خط و انواع آن: بنا بر اظهار آقای محمد حسین تسبیحی در مقدمه «فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش» خط شناسی و خطاطی هر نسخه در شناختن و شناساندن آن بسیار ارزنده

است...^۱ ایشان خود در مجموعه کتب خطی مورد مطالعه شان ۴۸ نوع خط تشخیص داده اند که از آن جمله نسخ، نستعلیق، تحریر، ثلث، بهار، شکسته، محقق، تعلیق، کوفی... که هر یک میتوانند خوش، جلی، خفی و متوسط باشند.^۲

لازم بتوضیح است که ایشان اشاره به کل خطوط نموده اند و حال آنکه خطوط دارای تقسیم بندی کلی و جزئی تر میباشند، بدین ترتیب که انواع کلی مثل نسخ، نستعلیق و مشابه آن است، سپس هر یک اشکال متفاوت دارند مثل شکسته که جزء نستعلیق است. برای اطلاعات بیشتر میتوان به اطلس خط مراجعه کرد.

اما آنچه که از خطوط در مجموعه مورد نظر ما قابل بیان است آنکه بنا بر اظهار آقای اشکوری خطوط بکاررفته در نسخ خطی تا آنجا که بررسی گردیده از نظر کثرت استعمال بدینقرار است: ابتدا خط نسخ با اجزاء و شیوه های مختلف آن که امری است طبیعی چرا که خط نسخ برای نگارش قرآن، کتب دینی و ادعیه بسیار رایج و متداول است. دوم نستعلیق است با انواع آن که در آن نوع شکسته هم بندرت مشاهده میشود. همینطور خط رقیعی میباشد که بیشتر متعلق بکتابهائی است که وسیله ترکان و در محدوده قلمرو عثمانی نوشته شده و مجموع آنرا رقاع گویند. دیگر خط ثلث است که بیشتر جنبه تزئینی دارد. دیگر خطی است که اصطلاحاً میتوان «مغربی» نامید چرا که بیشتر در شمال آفریقا و در مراکش و الجزایر رایج بوده و هست. مختصری

عبری وجود دارد و نوادری نیز از کوفی یافت میشود، خط سانسکریت نیز دیده شده. لازم بتوضیح است که این انواع خطوط آن چیزی است که در فارسی شناخته شده و اگر بانواع تقسیمات در خط عربی و یا دیگر خطوط توجه شود مقاله طولانی خواهد شد.

ج - کیفیت و نمونه آغاز و انجام نسخه: آغاز و صفحه اول هر نسخه خطی همچنانکه پایان و صفحه آخر آن در شناسایی و معرفی آن اهمیت ویژه ای دارند. بخصوص صفحه اول که اکثراً از طریق آن سبک کار مؤلف، و در اکثر موارد خلاصه و چکیده ای از اثر را با ذکر دلایل تألیف و سایر مسائل را میتوان استنباط کرد.

نگفته پیدا است که از همین طریق میتوان نام مؤلف، نام امیر یا سلطان هدیه شده بوی، مشوقین و حامیان مؤلف و سایر افراد مرتبط با وی را دریافت. صفحه پایانی کتاب نیز دارای چنین خصوصیتی است با این تفاوت که گاه اشتباهاتی از آن نمونه که ذکرش گذشت در مورد کاتب و مؤلف امکان دارد پیش بیاید.

گاهی صفحات اول یا آخر کتاب میتواند راهنمایی باشند در جهت شناختن دیگر کتابها، بدین معنی که اگر نسخه ای وجود داشته باشد که اولش افتاده و یا دیگری که آخرش افتاده باشد اگر چنانچه از یک مؤلف و در یک موضوع باشند، بامقایسه و معارفه اول و آخرشان میتوان آنانرا شناسائی نمود.

در اینجا چند مطلب هست که راجع میگردد بکار فهرست نویس و درجه دقت و فضل او که بی مناسبت نیست جهت معرفی کار این گروه از محققین و دریافت اشکالات و معضلات کارشان بازگو شود.

اکثریت قریب به اتفاق کتب خطی بویژه از نوع دینی و عقیدتی آغازشان با بسم الله و آیه از آیات قرآن کریم و سپس مدح پیامبر اکرم و ائمه اطهار «ع» است. حال اگر فهرست نویس بعنوان آغاز کتاب فقط این بخش را نقل نماید آنگاه هیچ کمکی بدشناسانیدن کتاب ننموده است چنانکه درباره فهرس اینگونه است، بلکه لازم است کلمات بعد از آیات و ادعیه و در واقع آغاز واقعی کتاب را نقل نمایند تا کمکی بشناسائی آن بنماید.

دیگر دقت و امانت فهرست نویس در ضبط و نقل اسامی کامل کتاب و یا مؤلف میباشد که از بسیاری اشتباهات جلوگیری می نماید، بدین معنی که برخی کتابها بجهت مشهور بودن و یا داشتن اسامی طولانی در جامعه اهل علم با اسامی مختصر مأخوذ از نامشان نامیده میشوند فی المثل کتاب «الذریعه» که اسم کامل آن «الذریعه فی تصانیف الشیعه» است. همینطور در مورد مؤلفین گاهی القاب و شهرت جای نامشان را گرفته مانند قاضی نوالله شوشتری که معروف به «شهید ثالث» است و یا مجلسی که معلوم نیست منظور مجلسی پدر است یا مجلسی پسر. حال اگر فهرست نویس به این اختصارات و عناوین اکتفا کند چه بسا که نام يك کتاب یا يك نفر در چند محل ذکر گردد. آنچه که در برخی فهرس و یا تاریخ رجال و امثال آن پیش آمده و این بر عهده مؤلف فهرست یا فهرست نویس است که اسامی کامل افراد و کتب را با ذکر القاب و عناوین احتمالی ذکر نماید تا از این مشتبهاات پیش نیاید و این کاری است که آقای اشکوری در فهرست این کتابخانه بنحو احسن انجام داده اند.

د - اوراق ، تجلید ، تذهیب ، عناوین ...

اوراق جمع ورق که بعضی آن را برگ هم می نویسند . ورق شماری و ذکر دقیق آن در همه نسخه های خطی متداول است اما «صفحات» يك نسخه نیز میتواند مورد توجه باشد که منظور کیفیت هر صفحه و طرز قرار گرفتن سطور و حواشی و امثال آن باشد. «ورق شماری و صفحه شماری خود کاری است وقت کش اما سودمند در شناخت هر نسخه^۱ در رابطه با اوراق اندازه ها مطرح است. آنچه که برخی قطع یا تقطیع گویند و آن خود بر دو قسم است.

۱ - اندازه بیرونی که شامل رویه بیرونی و عطف و اطراف جلد میگردد.

۲ - اندازه درونی که شامل رویه داخلی جلد و صفحات و تعداد سطور و جدول ها و نقوش میشود^۲. جهت دقت بیشتر در این امر بزعم آقای اشکوری اندازه درونی خود میتواند دو بخش گردد : اندازه صفحات و اندازه سطور داخل صفحات و بهمین ترتیب جداول و حواشی و غیر آن که بدینقرار سه نوع اندازه خواهیم داشت بعلاوه که گاه اندازه سطور بایکدیگر برابر نیست . برای اندازه گیری امروزه از خط کش مدرج استفاده میشود و عدد آن را با «سم» (سانتی متر) نشان میدهند و «س» معرف تعداد سطور است.

در همین رابطه باید اضافه کرد که در گذشته رسم بر این بوده که بجای اندازه گیری، اقطاع مشخصی را قرار داد میکرده اند که معروفترین

(۱) فهرست نسخه های خطی کتابخانه گنج بخش - مقدمه.

(۲) همان مأخذ.

آنان قطع رحلی، قطع خشتی، قطع وزیری... بوده است. وراق در گذشته کتابفروشان را عموماً می گفتند که در عین حال کاغذ سازی و جلد سازی هم میکرده اند. لازم به توضیح است که در گذشته صحاف بصورت امروزی وجود نداشته و یا همینطور شیرازه بند که این اسامی متأخر تر هستند و شیرازه بندی عبارت از عملی بوده که قسمت اتصال صفحات کتاب را تزئین و ترتیب می نموده اند. تجلید که همان جلد سازی جهت کتاب است نیز از هنرهای ظریفه در کتب خطی بوده و سابقه کهنی دارد لکن امروزه برخی اصطلاحات جدید در آن راه یافته فی المثل می گویند جلد روغنی که منظور نوع جلدی بوده که بیشتر در اصفهان می ساخته اند، دیگر جلد سوخته است که به جلد های دارای نقش و نگار برجسته یا معمولی گویند. در گذشته جلد ها معمولاً يك تکه و بیشتر از تیماج که نوعی چرم است بوده اند، گاهی در قسمت اتصال اوراق و جهت تقویت جلد حاشیه دیگری اضافه میکرده اند که بدان عطف گویند و اکثر اهرنگ جلد انتخاب میشده.

* * *

«... کاغذ و کاغذ شناسی هر نسخه از دشوارترین کارهای هر فهرست نگار و نسخه شناس است و بر اساس تجربه قرار دارد، این حقیر با تجربه هایی که بدست آورده و با پرسشهایی که از جلد سازان و پیوندکاران (وصالان) و خطاطان و نسخه شناسان و کتب شناسان و فهرست نگاران نموده ام انواع کاغذهایی را که تشخیص داده ام از این قرار است:

کاغذ هندی، کاغذ کشمیری؛ کاغذ سپاهانی، کاغذ سمرقندی، کاغذ خانبالغ، کاغذ سیالکوٹی، کاغذ دهلی، کاغذ ولایتی، ... معمولا رنگ این کاغذها یا دراصل و یا بر اثر گذشت زمان زرد، خاکی، دودی خاکستری، قهوه‌ای حنایی، آبی، سفید، نارنجی و رنگ‌های دیگر است...^۱

گاهی در متون قدیم به انواع دیگری که تحت عنوان کاغذ ذکر گردیده‌اند بر میخوریم همچون پوست آهو و یا کاغذهای چینی، تهامی مصری، خراسانی^۲، ... لکن آقای حسینی اشکوری در این مورد نظرات دیگری دارند، ایشان معتقدند که اولامسئله کاغذ در نسخ خطی بسیار غلط انداز است و برخلاف آنچه که پنداشته شده از طریق آن نمیتوان قدمت کتاب و دیگر خصوصیات آن را تعیین نموده، بویژه که برخی مؤلفین بجهت نایاب و گران بودن کاغذ در گذشته، برخی کتابهای بی اهمیت قدیمتر را شسته و بر روی آن اثر خود را نوشته‌اند و لذا با کاغذ قدیمتر اثر جدیدتری پدید آمده. در این اواخر کسانی از راه تقلب نیز اینکار را نموده‌اند.

اما داستان پیدایش کاغذ خود مقوله مفصلی است که اجمال آن از اینقرار است: گرچه مصریان قدیم از برگ درختی بنام «پاپیروس» بعنوان کاغذ و محل نگارش استفاده می نموده‌اند، لکن کاغذبدان شکل که ما می شناسیم نخستین بار در نزد چینیان باب شد، اما بسیار ابتدائی و ناقص، تا اینکه مسلمین بدین فن دست یافتند و در تکمیل و توسعه

(۱) فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه گنج بخش - مقدمه.

(۲) ص ۴۱ زیر بنای تمدن و ... بنقل از «الفهرست» ابن ندیم.

آن بسیار کوشیدند. داستان دستیابی مسلمین به فن کاغذ سازی بدین ترتیب بود که هنگامیکه سپاهیان اسلام در سال ۱۲۹ هجری به حوالی سمرقند در شمال خراسان و ماوراءالنهر رسیدند در این مکان مورد حمله چینیه‌ها واقع شدند. حاکم مسلمان آنجا موفق به شکست آنان گردید و در میان اسرایشان کسانی بودند که با صنعت کاغذ سازی آشنا بودند. مسلمین از این صنعت استقبال کرده و اهتمام خویش را به توسعه آن در سراسر بلاد اسلامی مصروف داشتند.^۱

اما مطلب بهمین جا ختم نشد بلکه مسلمانان بنوبه خود در تکمیل این صنعت بیش از پیش کوشیدند. گوستاولوبون دانشمند اسلام شناس مسیحی در جائی تصریح می نماید که ساختن کاغذ از پارچه‌های مندرس و کهنه که احتیاج به دستکاری‌های فراوان داشته مخصوص مسلمین می باشد و آنان خیلی پیش تر از مسیحیان شروع به تولید و به کار بردن کاغذ نموده اند.^۲

نخستین کارخانه بزرگ کاغذ سازی به سال ۱۷۸ هجری در بغداد بدست فضل بن یحیی برمکی وزیر هارون الرشید دایر گردید^۳ و محصول آن نوعی کاغذ ضخیم بوده که در بیشتر نوشته جات بکار میرفته و چون معروف به کاغذ چینی بوده لذا در نزد برخی این توهم پیش آمده که از چین می آمده، بعید نیست که چون مصنوعات کارخانه کاغذ سازی بغداد تکافوی احتیاجات فراوان جهان مسلمین را نمی کرده

(۱) ص ۵۳ زیر بنای تمدن و علوم اسلامی تألیف عقیقی بخشایشی.

(۲) ص ۵۴ همان مأخذ بنقل از مقدمه ابن خلدون و تاریخ تمدن اسلامی جرجی زیدان.

(۳) ص ۵۴ همان مأخذ.

لذا از چین نیز وارد می شده است. بهر جهت این نوع کاغذ از ضخامت و استحکام خاصی برخوردار بوده بدانگونه که قابل شستن و یا تراشیدن هم بوده.

از قرن یازدهم هجری نوعی کاغذ فرنگی مورد استفاده قرار گرفت که بسیار نازک و مرغوب بوده و چون اصل آن از اروپا می آمده لذا مشهور به فرنگی گردیده. در قرون دوازده و سیزده و اوائل چهارده هجری نوعی دیگر از کاغذ که «ترمه» نامیده میشود رایج گردید که ویژگی آن زیبایی خطاطی بر روی آن بود. نوعی دیگر از کاغذ فرنگی از اواسط قرن سیزدهم تا اواسط قرن چهاردهم وجود داشته که ظاهراً از غرب یا از عثمانی به ایران می آمده.

ذیل عنوان کاغذ میتوان خصوصیات دیگر از نوبودن، کهنگی پوشیدگی، کرم خوردگی، موش خوردگی، وصالی (پیوندکاری: یعنی ترمیم قسمتهای از بین رفته صفحه) سائیدگی، و موارد مشابه را در نسخه شناسی ذکر نمود.

خصوصیات عنوان ها، سرفصل ها و جدول بندی صفحات را گاهی جزء خصوصیات خط بیان می کنند و گاه در رابطه با ورق و صفحه. اما آنچه در این باب قابل ذکر است نخست تعیین کادر و جدول بندی برای صفحات، اگر وجود داشته باشد، بویژه در دو این شعر، آنگاه تعیین نقاشی سرفصل ها که اکثراً گل و بوته است و دیگر خصوصیات از این قبیل میباشد، فی المثل گوید: «عناوین در متن شنگرف و در حاشیه مشکی درشت، لغتها در متن و حاشیه شنگرف. صفحه ها مجدول به مشکی و لاچورد و زر، روی برگ اول مهریضوی، حاشیه اول و

دوم نقشهای زرین دارد. در صفحه اول سر لوح رنگین بسیار زیبایی است . . .» توضیح مختصر آنکه معمولاً جوهر نگارش عناوین و اصطلاحات را برای مشخص بودن متفاوت انتخاب میکردند که شنکرف رنگ سرخ جگری میباشد و بیشتر رایج بوده. جدا از نقاشی سر فصلها، مواردی نیز طغری بکار میرفته که بمنزله مهر سلاطین و بزرگان بوده.

اما تذهیب که عمل آن را مذهب گویند عبارت از نقش و نگارهای گل و بوته و نظایر آن است که در نقاشی چون رنگ غالب یا رنگ زمینه طلایی انتخاب میشده لذا بدان تذهیب می گفته اند و محل آن سر فصلها، اوائل کتاب و یا در حواشی بوده، اگر چنانچه برای رنگ طلایی آن از آب طلا استفاده میشد در آن صورت بسیار قیمتی بوده است. ه - سال کتابت و جای کتابت که این هر دو گاه در ابتدای کتاب و گاه در انتهای آن می آید و در غیر آن بستگی به شناخت و تبحر فهرست نویس دارد که از سبک نوشته و دیگر خصوصیات، مخصوصاً سال کتابت آن را تعیین نماید، گاهی فقط شناسائی مؤلف کمک می کند که حدود سال کتابت را تعیین نمود، یا با راهنمایی قراین دیگر مذکور در متن و امثال آن.

و - ذکر حواشی و یا موارد تصحیح شده که منظور دستخطهای مهم از علما، فضلا، سلاطین و امثال آن است که در حواشی کتب و در تصحیح و توضیح لغات و متن نگاشته شده، بدیهی است که تعیین و معرفی شخص حاشیه نویس بشناساندن اهمیت و اعتبار نسخه کمک فراوان میکند.

ز - ذکر موارد مقابله شده : با توجه بمطالب گفته شده در قبل پیرامون کار شاگردان و علما و استادان مؤلف، و اینکه استاد و یاد دیگر علمای نزدیک به وی بر کار کتابت نظارت داشته و در مواقع ضروری در صدد مقابله بر میآمده اند. سپس قسمتهای مقابله شده را با علامتی مشخص می نموده اند که تعیین و ذکر این علائم در درجه اهمیت و اعتبار نسخه تأثیر کلی دارد.

ح - تعیین محل بلاغ در نسخه خطی، که تا حدودی در شمار مطالب مربوط به مقابله مذکور در فوق میگردد. تفصیل مطلب آنکه در گذشته رسم بر این بوده که در مجامع علمی و درس و بحث هم زمان با مطالعه کتاب، توسط استاد و شاگردان و یا دیگر افراد فاضل بر امر مقابله و تصحیح آن نیز مبادرت می گردیده و هر بار قسمتی از کتاب را بررسی میگردند و در پایان جلسه با علامتی مکان آن را مشخص میگردند که این نشانه را محل بلاغ گویند. پیداست که هر چه این علائم بیشتر باشد اهمیت و اصالت کتاب افزونتر می باشد.

ط - تعیین انهاء و اجازه در آخر کتاب: منظور از انهاء عبارت از گواهی استاد بر کار شاگرد در مدارس و مکاتب علوم دینی می باشد و چیزی است شبیه بکارنامه از جانب استاد برای محصل، بدین ترتیب که استاد در پایان هر مبحث و درس یا کتاب بر جزوه و نسخه محصلین تأییدیه می نوشت که در آن متذکر مراتب و مدارج گذرانیده شده میگردید و به نسبت آنچه که خوانده شده، نوشته را ارزیابی می نموده که این امر مآلا گواهی بر اصالت نوشته هم بوده است. مورد مشابه آن اجازه است که معنی عام تری داشته و استاد مجاز بوده جهت هر کس که

مراتب علمیش را میدانسته حتی بدون نظارت بر کارش اجازه صادر نماید، وجود هر يك از این دودر پایان نسخه باعث حصول اطمینان خواهد بود.

در پایان هر بررسی نسخه‌یی میتوان نظر کلی فهرست نویس و یا شخص محقق را نیز در باب آن نسخه منظور داشت، بدین قرار که معرفی کیفیت کلی هر نسخه بستگی بعقیده و نظر و قدرت تشخیص و فهم و درك فهرست نگار یا نسخه شناس دارد که چگونه آن را مطالعه کرده و شناخته است. طبیعی است که مطالعه کامل تك تك نسخه‌ها مقدور نیست، اما او باید در حد توانایی در شناخت و شناساندن هر نسخه بکوشد و تا حد امکان ارزش، موضوع، زبان، سبك، رسم الخط، کتابت تعداد فصول، ابواب، مجلدات، شماره اشعار، اوزان و بحور، قوافی، نوع علمی که در آن نسخه آمده، مقایسه علمی، ادبی، تاریخی، دینی، لغوی، املائی و انشایی را تعیین و بیان نماید. کاری که در فهرست نسخ خطی کتابخانه مورد مطالعه ما و با همت آقای حسینی اشکوری کاملاً مرعی گردیده است.

تفكيك جهات نفاست نسخ خطی

همانگونه که در ابتدای این فصل اشاره رفت هر کتاب خطی نخست از دودیدگاه قابل توجه و بررسی است: نسخه شناسی و کتاب شناسی. عبارت دیگر برخی کتب تنها از جهت نسخه قابل اعتنا هستند، فی المثل دارای خط زیبا، نقاشی، تذهیب و امثال آن هستند یا متعلق به کاتب معروفی و یا قرن خاصی هستند که دلیل اعتبار آنان است. دستهای

دیگر از بابت موضوع، محتوی و کتابشناسی و یا مؤلف و جهات خاص نگارشی مورد توجه اند، لکن هستند در این میان کتبی که از هر دو دیدگاه محل اعتبارند که خوشبختانه تعداد آنان در این کتابخانه کم نیست.

نگارنده بجهت رعایت اختصار در معرفی برخی نوادر و نفایس خطی این کتابخانه تکیه را بیشتر بر خصوصیات ظاهری نسخ نهاده چرا که درك و تفكيك موضوعات و محتوی کتب و بیان وجه اعتبار و اهمیت هر يك مقوله ایست که از قدرت تشخیص اینجانب بدور است و بجهت آن باید با اهل بصیرت هر رشته و بالاخص فهرست نسخ خطی کتابخانه مراجعه نمود.

اما آنچه که برای توده کتابدوست از دیدگاه فوق قابل ارائه می باشد اجمالاً به سه دسته قابل تقسیم است بدین قرار:

الف: نسخه های هنری و تزئینی

ب: « کهن و نفیس

ج: « خط مؤلف

که نمونه های فراوانی از هر يك در این کتابخانه موجود است و در نظر است که انشاء الله در آینده کلیه آنان متمایز و معرفی گردد، اما

- ۱) این نوع تقسیم بندی از کتاب «نمایشگاه نسخه ها و اسناد خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران - مهر ۱۳۵۰» اخذ گردیده و لازم به توضیح است که در آنجا مجموعاً این تقسیمات هست ۱- نسخه های آرایشی ۲- نسخه های کهن و نفیس ۳- نسخه های خط مؤلف ۴- نمونه های جلد ۵- مرقعات ۶- طومارها و قطعات خط ۷- قطعات ۸- اسناد ۹- ابزارهای علمی

آنچه که در این مختصر قابل گنجاندن است نمونه‌هایی از هریک از تقسیمات فوق است که در آخر کتاب ضمیمه میگردد. نخست توضیح مختصر و علت انتخاب هریک از موارد بالا:

الف- نسخه‌های هنری و تزئینی:

منظور نسخی است که بیشتر جنبه آرایشی و تزئینی دارد، البته در مواردی اصالت و اهمیت متن هم مطرح است، لکن ظاهراً جنبه تزئینی غلبه دارد. در امر تزئین مسئله جدول بندی صفحات، تذهیب، نگارش سرفصلها، ضمیمه مینیاتور و یا نقاشی، گل و بوته و یا ترنج در حواشی و نیز طرز تجلید، خصوصیات هنری جلد و امثال آن مورد توجه است. در این مورد همچون دیگر موارد آینده با توجه به تعداد کمی که از نسخ خطی این کتابخانه با توجه به مجموعه عظیم آن فهرست و معرفی گردیده جز ارائه چند نمونه که آن خود برگزیده از میان نسخه‌های اینگونه شناخته شده، مقدور نیست که در آخر ملاحظه می‌شود.

ب: نسخه‌های کهن و نفیس

نخست باید دانست که رابطه کهن بودن نسخه و نفاست آن امری است بدیهی و بی‌نیاز از توضیح، چرا که بویژه در مورد مؤلفین و مصنفین قدما هر چه کتاب بزمان آنان نزدیکتر باشد ارزش و اعتبار آن بیشتر است.

لکن در این رابطه آنچه که در نزد علمای شیعه قابل اهمیت است یافتن نسخ کتب اربعه شیعه امامیه یعنی «تهذیب» و «استبصار» از شیخ الطایفه شیخ طوسی، «کافی» و بالاخره کتاب «من لایحضر الفقیه». از دوران قبل از صفویه میباشد که متضمن اصالت و امانت متون باشند و

از این باب کتابخانه نسخه‌های متعدد از این کتب و متعلق بقبل از صفویه را در اختیار دارد که شرح ویژگی هر یک نیاز بزمانی بیش از این دارد.

دیگر کتب دینی نفیس بسیار کهن است از اکثر علمای متقدم دیانت و تشیع که بویژه تألیفات و تصنیفات شیخ الطائفه شیخ طوسی درخور توجه است. نمونه‌های برخی از این نوادر نفایس در آخر کتاب آمده است.

ج- نسخه‌های خط مؤلف:

در این مورد بویژه در این کتابخانه نمونه‌های بسیار معتبر و قابل ذکر موجود است. اگر حواشی و اجازات برخی علمای طراز اول متقدم نظیر شیخ طوسی را بر برخی کتب از این مقوله بحساب بیاورم، لکن در مجموع خط اکثر علما و بزرگان متقدم و متأخر در جوف کتب و رسالاتشان موجود است. بزرگانی چون علامه حلی، محقق حلی - شیخ بهائی - فیض کاشانی - میر داماد مرحوم مجلسی قاضی شهید نورالله شوشتری مرعشی و بسیاری دیگر که نمونه‌هایی در آخر کتاب ضمیمه است.

کتاب شناسی کتب خطی

قبل از این اشاره کردیم که تعیین و تفکیک موضوعی و محتوی بی کتب خطی این کتابخانه مقوله‌ایست بسیار مفصل و فنی که از قدرت نگارنده سطور خارج است، لکن این امر مانع از آن نمی‌تواند باشد که اجمالی پیرامون جهات تفکیک موضوعی نسخ، ارتباط و انفصال هر یک، شیوه‌ها و دلائل تألیف و تصنیف و تقسیم بندی مؤلفین و مصنفین در اینجا بیاوریم.

قبل از این و در ابتدای فصل دیدیم که در هر حله کتابشناسی هر نسخه خطی آنچه مهم است نخست معرفی نویسنده و مؤلف، شیوه نگارش، نوع نگارش، موضوع و محتوی کتاب، دلایل نگارش، سبک تنظیم کتاب با بواب و فصول، تاریخ و کیفیت تألیف و تصنیف و بالاخره هر آنچه که بفهم محتوی کتاب کمک نماید، میباشد.

الف- کتابشناسی موضوعی:

قبل از ورود بمتن تحقیق و در رابطه با فهرست موضوعی کتب خطی، آنگونه که در کل کتابخانه‌های سنتی و مدرن در ایران و یاسر تاسر جهان متداول است، باید نکته‌ای را تذکر داد که در موارد فراوان اشتباهاتی را باعث گردیده.

در بسیاری از فهرست‌های نگاشته شده پیرامون مجموعه کتب خطی این نوع کتابخانه‌ها، بویژه فهرست‌هایی که در مغرب‌زمین و بوسیله مستشرقین تهیه گردیده اشتباه فاحشی وجود دارد که نخست ناشی از نادیده گرفتن چهارچوب و زمینه‌های کلی این نوع کتابخانه‌ها، و دیگر بدلیل عدم آگاهی و تبحر فهرست نویس در شناخت اهمیت و موضوعات اولیه و اساسی آنان میباشد. آنچه مسلم است موضوعات کلی در این نوع کتابخانه‌ها و اصولاً بیشتر کتابخانه‌های سنتی عمومی و یا خصوصی که در مشاهد متبرکه، در جوار حوزه‌های علمیه، مساجد و یا نزد افراد معتبر دین و مذهب وجود دارد بالطبع مسائل عقیدتی و دینی میباشد لکن در پاره‌ای از فهرس این موضوع نادیده انگاشته شده و ادیان و عقاید فرعی محسوب گردیده است بر فی المثل ادب یا علوم و نظایر آن، چنانکه در معرفی کتابی گویند اشعار مذهبی، نشر دینی،

هنرمذهبی، علوم دینی، نقاشی دینی، ... و حال آنکه با توجه بتمام مطالبی که ذکر آن گذشت اصالت در آن است که دین و مذهب را پایه و محور قرار داده و بر اساس آن انشعابات دیگر را جدا کرد. در فهرست آقای اشکوری این اصل رعایت گردیده و لذا تقسیم بندی های موضوعی با اصل قرار دادن دین پدید آمده اند.

بد نیست در رابطه با فهرست موضوعی کتب خطی اظهار نظری هم از آقای احمد منزوی را در مقدمه یکی از تألیفاتشان که طبعاً فهرستی از کتب خطی میباشد بخوانیم. ایشان می گوید:

«... تقسیم بندی دقیق کتابهای پیشینیان بر حسب موضوع بسیار دشوار و حتی میتوان گفت غیر ممکن است چه بیشتر کتابهای ایشان شامل مباحث گوناگون است، بسیاری از کتابها چند فصلی در ریاضیات، چند فصلی در ستاره شناسی، و چند فصلی در اختر بینی دارد. جدا ساختن بسیاری از کتابهای فلسفی از عرفانی با آن نفوذی که عرفان در طرز فکر دانشمندان گذشته ما داشته است و همچنین جدا ساختن کتابهای فلسفی از کلامی با آن شرایط تاریخی که همه میدانیم کار بس دشواری است، باین علت هر تقسیم بندی خالی از ساختگی نخواهد بود...»

و در همین باب جناب آقای «عبدالحسین حائری» فهرست نگار کتب خطی مجلس معتقدند که آنچنان نمیتوان روی موضوعات کتب خطی و تفکیک آنان تأکید نمود و این تنها بستگی بدرجه فضل و تبهر تشخیص فهرست نویس دارد که موضوع غالب و کلی را تشخیص دهد و تفکیک نماید.

اما تقسیم بندی موضوعی آقای اشکوری که بر مبنای اسلام و دین قرار دارد، و دیگر موضوعات بترتیب اهمیت از آن منشعب گردیده‌اند، اجمالاً از این قرار است: شروع با قرآن است و علوم آن که خود ایشان گوید ۲۸ جزء از آن استخراج کرده‌اند (تفسیر، قرائت تجوید، فقه القرآن، ...) سپس علوم کلامی و فلسفی و اعتقادی (شامل بر اعتقادات، ملل و نحل، شرح اعتقادات) آنگاه اخلاق یا فلسفه عملی (اخلاق، عرفان، تصوف، ...) - حدیث و علوم آن - فقه و متفرعات آن (فقه مذاهب که مجموعاً نه مذهب عمده مورد نظر است. فقه مقارن ...) - تاریخ و متفرعات آن (رجال، انساب، تراجم) علوم ادبی بطور کلی (نظم، نثر، ...).

چنانکه ملاحظه میشود هر يك از این موضوعات کلی قابل تقسیم بموضوعات كوچك و كوچكتر است که دامنه بسیار وسیعی را شامل میشود. از راه نمونه و برای نشان دادن این عظمت کافی است که یکی از این موضوعات را مختصر بسطی بدهیم، فی المثل فقه را.

فقه باب بسیار وسیعی از علوم دینی را شامل میشود، هر مذهب دارای فقه ویژه‌ای است و در مجموع نه مذهب دارای فقه مدون و شناخته شده هستند که هر يك جداگانه قابل طرح و بحث است. آنگاه مسئله مقارنه و مطابقه این فقه‌ها پیش می‌آید که خود فصلی است طولانی و سرانجام تأویل و تفسیر هر يك از اصول. اما فقه از نقطه نظر علمی دارای سه مرتبه و یاسه بخش عمده است.

۱- فقه همگانی یا ویژه عوام الناس که همان رسالات عملیه آیات عظام و مراجع تقلید و دیگر علما است.

۲- فقه بنیادی یا توضیحی که بیشتر در مورد دانش پژوهان علوم دینی صادق است و اصطلاحاً میتوان فقه مر حله بمر حله یا گام بگام در مر احل تحصیلی دانست.

۳- فقه اجتهادی که مر حله عالی و بر تر فقه است و متکی بر استدلال فشرده و متقن است که در این مورد هر دو جانب امر یعنی گوینده و شنونده باید خود مجتهد باشند تا قادر بر درك مفاهیم پیچیده آن گردند.

اینك خواننده خود میتواند ابعاد و قابلیت گسترش و درجه اصالت هر موضوع را درك و استنباط نماید.

ب- مؤلفین درجه اول مجموعه کتب خطی:

قبل از طرح مطلب و در توضیح مطلب عنوان شده در ابتدای مقال پیرامون «کیفیت و انواع تألیف» لازم میدانیم مختصری در این مورد شرح دهیم.

شناخت مؤلف در نسخه خطی در اکثر موارد شناخت موضوع، اهمیت تألیف و سایر خصوصیات آن را باعث میگردد، اما شناخت مؤلف خود کار آسانی نیست چرا که در کتب قدیمه با انواع دلایل شخص مؤلف کمتر خود را معرفی می نمود و بندرت از خود ذکری می آورده. گاهی شاگردان، فرزندان و اطرافیان یا حتی کاتبان او را معرفی میکرده اند و لذا اکثر کتب قدیمه فاقد نام مؤلف است و در اینجاست که درجه فضل و تبهر شخص کتاب شناس یا فهرست نویس با یافتن نام مؤلف و معرفی کتاب آشکار میگردد. اما برای شناخت آنکه کتاب از کیست دوراه وجود دارد. نخست آنکه کتاب معروف و مشخص باشد که

بمحض تعیین نام کتاب و خصوصیات آن مؤلف شناخته میشود، فی المثل همه میدانند که «تبیان» از شیخ طوسی است، یا همینطور «الاستبصار» لذا بمجرد برخورد با آن و دریافت نامشان، که آن نیز کارچندان ساده‌ای نیست و محتاج آگاهی و دقت عمیق است، شناخته میشوند. دوم شیوه‌ایست که بیشتر متکی بامارات و قرائن و بسته بدرجه فضل و ممارست شخص فهرست نگار دارد، بدین ترتیب که با اتکاء سبک نوشته، موضوع، خصوصیات زبانی، بیانی و بسیاری نکات دیگر پی میبرد که نسخه چیست و از کی است. شیوه و سبک نگارش مؤلفین نام‌دار نزد محققین شناخته شده است و بدین لحاظ می‌توان مؤلف را دریافت، دیگر از طریق قرائن و نشانه‌هایی که در متن آمده از معاصرین و فرزندان مؤلف، استادان وی، امر او سلاطین وقت، خصوصیات زمان، مکان و امثال آن‌ان که میتوانند بشناسائی مؤلف کمک نمایند. گاهی مؤلف در کتاب از تألیف و یا تألیفات دیگرش ذکر می‌کند، مقایسه میکند و یا خبر از نگارش آن میدهد که همه این قرائن راهنمایی هستند بر شناختن او.

اما دلایل عمده‌ای که شخص عالم و محقق را به تألیف و نگارش می‌انگیخته، نه از راه تفنن بوده و نه از راه شهرت جوئی، بلکه اجمالا دو دلیل عمده میتوان برای آن ذکر کرد، نخست آنکه شخص عالم در می‌یافت که موضوعی از موضوعات یا مطلبی از گفتنی‌ها مسکوت مانده و نیاز به شرح و تفصیل دارد و چون امکان بآن را در خود می‌دید لذا اقدام به نگارش می‌نمود. در اینجا گاهی ابواب جدیدی را می‌گشود و مسائل تازه‌ای را عنوان میکرد و چیزی بر آنچه که بود می‌افزود. شیخ طوسی در مقدمه التبیان و یا استبصار توضیح میدهد که این مطالب

و مسائل گفتنی بوده و لذا من به شرح و بیان آنان اقدام کردم. دوم که در ادامه همان دلیل اول است احساس نیاز و خلأ بوده که شخص مؤلف در بابی یا موضوعی می نموده و لذا اقدام بر رفع آن و نگارش اثر می نموده، بویژه هنگامی که امکان داشت این کمبود مورد طعن و ایراد ائمه دیگر ادیان و مذاهب واقع شود. علامه «حلی» مکرر در مقدمه آثارش این مطلب را بیان و نوشته هایش را توجیه می نماید و گوید چون این باب ناگشوده مانده بود و از جهت آنکه مؤمنین مورد ایراد واقع نشوند اقدام باین تحقیق و نگارش گردید. البته ناگفته پیداست که معدودی هم برای رفع نیازهای مادی و یا در جستجوی شهرت و آوازه اقدام به تألیف میکرده اند که از این مقوله خارج است.

مؤلفین از نظر حجم کار قابل تفکیک به پرکار و کمکار هستند. آقای اشکوری از شخصی ذکر میکنند که بسیار گمنام است اما درجائی مدعی شده که بیش از پانصد جلد کتاب نوشته، لکن علمای طراز اول بندرت تألیفات فراوان داشته اند و این امری است طبیعی، چرا که اکثریت علما و مؤلفین بویژه مؤلفین نامدار و معروف حرفه شان تنها تألیف نبوده بلکه در مواردی خاص و بدایلی که ذکرش گذشت دست بتألیف میبرده اند و در جوار امر تدریس و گذران امور مردم و در مقایسه با حجم کار روزمره واضح است که تاچه حد از بابت فرصت پرداختن بامر تألیف در مضیق بوده اند. لذا آنچه که هست محصول مجاهدات و کوششهای فوق العاده آن بزرگواران میباشد.

انواع تألیف نیز جز آنچه که بعنوان کتاب، رساله، نوشته، و امثال آن می شناسیم بویژه در حوزه های علمیه دینی انواع دیگری

نیز یافت میشود که سه نمونه مشخص آن عبارتند از امالی، مستدرک، شرح. - امالی جمع املاء، نوعی تألیف است که در آن تقریرات استاد بوسیله شاگرد نوشته شده و سپس بتصدیق استاد میرساند، عبارت ساده‌تر معمولاً در کلاسهای درس و مباحث اساتید، همانگونه که امروزه نیز متداول است، شاگردان و حاضرین یادداشت برداشته، تکمیل نموده و سپس بنظر استاد میرسانند که صحت و اصاله آنها را تأیید نماید. معروفترین از این نوع، امالی شیخ طوسی است یا امالی شیخ صدوق. در مواردی نویسنده حتی روز و تاریخ مبحث را نیز یادداشت کرده آنچنانکه در امالی شیخ طوسی هست. این امالی منحصر به اسلام و مذهب جعفری نیست بلکه در سایر ادیان و مذاهب نیز رایج است. «امالی» گویند از آنجهت که همیشه مجموعه‌ای از این نوشته‌ها با هم است. امروزه نیز در حوزه‌ها و مجامع دینی این امر رایج است، لکن بدان نام «تقریرات» را میدهند.

شرح: همانگونه که از لغت برمیآید شرح و توضیح است بر کتاب، رساله، عقیده و نظریه یا اصولاً مطلبی که متقدم و یا معاصر بر مؤلف باشد گاهی مؤلف خود در رساله و جزوه جداگانه‌ای اثرش را شرح میکند. مسئله شرح و شارحین در تألیفات گذشته و معاصر فراوان بچشم میخورد و چه بسا مؤلفین و علمای بزرگ که در هر فن و رشته‌ای بویژه در مسائل دینی و عقیدتی شروحاتی بر آثار متقدمین یا معاصرین خود نوشته‌اند. در شرح آنچه مهم است مفید بودن بمطالب کتاب و شرح جزء جزء مطالب آن است، و از خارج چیزی بر آن نمیتوان افزود، لکن اصطلاح نزدیک بدان که «مستدرک» است همان وظیفه شرح، توضیح

و تکمیل متن را بعهده دارد با این تفاوت که میتوان از چهارچوب کتاب یارساله تجاوز کرد و مطالب جدیدی را در تکمیل و توسعه آنچه که هست بیان داشت. از شروح معروف میتوان «شرح کشاف» را نام برد و یا شرح وسایل. «حاشیه» نیز نوعی شرح است در جوار و بموازات مطلب اصلی، گاهی شرح بر شرح نوشته میشود. از مستدرکهای معروف «مستدرک وسائل الشیعه» (از حر عاملی) است که بعد از مؤلف وسیله میرزا حسین نوری نوشته شده یا «مستدرکات بحار الانوار» مرحوم مجلسی.

مؤلفین درجه اول و صاحب نام که تاکنون کتابهایشان در این مجموعه کتب خطی ملاحظه گردیده از اینقرارند:

- ۱- بخاری (محمد بن اسماعیل بخاری) که کتاب معروف «صحیح» وی و یکی از چهار کتاب مهم در حدیث اینجاست.
- ۲- شیخ طوسی (شیخ الطائفه محمد بن الحسن طوسی) که از او «التبیان» و «الاستبصار» در اینجا وجود دارد.
- ۳- شیخ صدوق (محمد بن علی بن بابویه قمی) که نسخ مکرر کتاب «من لایحضره الفقیه» وی وجود دارد.
- ۴- خواجه نصیر الدین طوسی که رسائل متفرقه از وی در اینجا یافت میشود.
- ۵- جلاله زمخشری صاحب تفسیر معروف کشاف و از علمای معتزله.

- ۶- شهید اول (محمد بن مکی عاملی) بابرخی کتابهایش.
- ۷- شهید دوم (زین الدین بن علی عاملی) باپاره ای کتابهایش.

۸ - علامه مجلسی و تألیفات و تصنیفات مکرر از او بخط خودش یا کاتبان.

۹ - علامه حلی که کتاب و اجازات متعدد از وی در اینجام وجود است و بسیاری مؤلفین متقدم و متأخر دیگر.

مسئله‌ای که در رابطه با مؤلفین باید بدان اشاره کرد امر ترجمه از عربی بفارسی بوده است. در اینجا شخصی که بیش از همه مورد نظر است از نظر کثرت کار ترجمه و بخصوص که اکثر کارهای ترجمه وی در این کتابخانه موجود است زواره‌ای (حسن بن علی زواره‌ای) میباشد که در عهد صفویه بوده و کتابهای مهم و بسیار ارزشمندی را بنحوی عالی ترجمه نموده چرا که خود نیز شخص صاحب فضلی بوده، هموست که قرآن مجید را نیز یکبار بفارسی ترجمه نموده. مترجمینی دیگر نیز هستند که از نظر اهمیت کارشان در مرتبه دوم است. گاهی خود مؤلفین و علمای طراز اول نیز دست بکار ترجمه آثار خود و دیگران زده‌اند که البته نادر بوده، چرا که ظاهراً احتیاجی به اینکار نمی‌دیده‌اند و در هر موضوعی که احساس کمبود و نقصان میکردند قبل از اقدام به ترجمه در آن خود رأساً در صدد تألیف بر میآمدند و از جانب دیگر تا همین قرون متأخر زبان عربی کاملاً تثبیت و شناخته شده در مجامع علمی بود، همچنانکه امروزه در حوزه‌ها و محافل دینی هست.

در پایان این بررسی مختصر مجموعه خطی کتابخانه موقوفه آیه الله العظمی مرعشی نجفی و بجهت انجام توصیه‌ای که از جانب صاحب نظران و استادان فهرست نویس گردیده، در جهت توجه و حمایت

از این کار محققانه، و اصولاً فراهم آوردن و فهرست نمودن کتب خطی - این میراث‌های ارزنده فرهنگ و قومیت جهان اسلام و ایران - باید چند کلمه‌ای اضافه نمایم.

در گذشته و بجهت جنبه‌های تصنعی و نمایشی که رژیم منحوس پیشین داشت امکانات و بودجه فراوان برای تهیه و خرید کتب خطی فراهم نموده بود که بدیهی است بیشتر از جنبه عتیقه بودن و جنبه نمایشی داشتن امر بوده، لکن بجهت لاقابل این نوع کتب رونق فراوان داشتند و کتاب خطی از افریقا تا هند و از آمریکا تا اروپا و موزه‌های جهان غرب جهت عرضه بیازار بایران سرانبر بودند، لذا کمتر کتابی از ایران خارج میشد و متقابلاً بسیاری از کتابهای از قبل ر بوده شده مجدداً بایران باز میگشت. طبیعی است که بعد از انقلاب شکوهمند مردم ایران آن بودجه و آن امکانات بجهت از میان رفتن جنبه‌های نمایشی برای کتب خطی مقدور نمود و لذا جریان معکوس برقرار گردید و سیل کتب خطی از ایران بجانب خارج از کشور سرانبر شد. اینک بر عهده دولت جمهوری اسلامی است که با اخذ سیاستهای قاطع و زمان دار از آن گونه که در مقدمه این فصل اشاره شد، مانع از این جریان گردد و از جانب دیگر باتشویق و حمایت از کتابخانه‌های عمومی و عام المنفعه از این قبیل که موضوع تحقیق ما است، بویژه در امر تهیه و ضبط کتب خطی توجهی بیش از پیش بمسئله کتب خطی در ایران بنماید.

مبحث دیگر کار فهرست نویسی و معرفی کتب و نسخ خطی است که بیگمان بهمان اندازه کتاب خطی اهمیت دارد، اگر کتاب يك شیء

عتیقه باشد شاید این امر چندان مورد و اهمیتی نداشته باشد، لکن آنگاه که قرار بر کتابشناسی و بررسی محتوی و معرفی می باشد، حتماً باید باین جنبه از تحقیق و تتبع اهمیت و ارزش فراوان داده شود. بقول آقای حائری: کتابشناسی مدرکی برای تاریخ علم است و لذا باید آنرا تعمیم داد و در دانشگاهها کرسی مخصوص برای آن قرار داد. این مسلمانان هستند که بیشترین مجموعه های خطی را دارند و دارای اینهمه علما و مؤلفین و کثرت تحقیق هستند و لذا شایسته است که امر فهرست نویسی را بیش از پیش ارج نهاده و تشویق نمائیم، در ادامه مناسبت دارد که نظر آقای عبدالحسین حائری سرپرست و فهرست نگار دانشمند کتابخانه مجلس شورا و سنای سابق که اینک مجلس شورای اسلامی باشد، در مقدمه «فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (سنای سابق*)»، در این مقوله را نقل نمائیم، ایشان گوید:

«این نگارنده همواره با کمال تأسف احساس میکردم کار فهرست نگاری، کتابشناسی و نسخه شناسی کتابهای خطی - این بزرگترین منابع و اسناد میراث فرهنگ و تمدن اسلامی - از خط و هدف خویش کنار مانده، در قالب وظیفه ای خشک و شغلی از مشاغل برای تأمین زندگی درآمده است. بدور از محتوی و روح واقعی و بدون حصول نتیجه ای اصلی و اساسی...» و سپس نتیجه میگیرند که توسعه این امر در واقع کمکی است به «... اهمیت، اولویت و لزوم آشنائی دقیق عموم مسلمانان با آثار و افکار دانشمندان مسلمان و خدمات

* فهرست کتب خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (سنای سابق) شماره ۲

ارزنده‌ای که قرن‌ها پیش از دیگر ملل پیشرفت فرهنگی و تمدن بشری انجام داده‌اند و آگاهی تمام طبقات خاصه دانش آموزان و دانشجویان «باسیر حقیقی تاریخ علوم و نیز بماهیت حساسیت نقش کارشناسان کتابشناسی (که در واقع پایه ریزان تاریخ و سیر علومند)» در خاتمه پیشنهادات ایشان قرار دارد در احیاء رونق این فن شریف و انجام این وظیفه اسلامی و علمی که شمه‌ای بدین‌قرار است:

لازم است در کار کتابشناسی و فهرست نگاری نیز تجدید نظر کنیم، از نو طرحی بریزیم و روح واقعی آنرا بکالبد بازگردانیم، باید کارشناسان و دانشمندان مسلمان و متعهد از نو بکار شناسایی و تحلیل آثار و افکار علماء اسلام بپردازند و عده‌ای از مستعدان متعهد را نیز برای فراگیری این فن شریف و این وظیفه اسلامی تربیت کنند.

و بدنبال آن وظیفه داریم در تاریخ و سرگذشت علوم تجدید نظر کنیم و تاریخ علوم را بر اساس اسناد واقعی و دقیقاً بررسی شده ترتیب دهیم و آنرا در سطح جهان و خاصه در جهان اسلام و بین تمام طبقات جوانان نشر دهیم انشاء الله...»

سخن را بپایان می‌برم و می‌پردازیم به ارائه عکسهایی از هریک از نمونه‌های مذکور در قبل با تکرار و تأکید مجدد بر این مطلب که نواقص و زوایای ناگفته در این تحقیق بسیار بوده و امیدوارم که ارباب بصیرت بر من ببخشایند، لکن امیدوارم که راه‌گشایی بوده باشد در جهت توجه و حمایت از تحقیقات از این نوع، باشد که همگی بعون الله تعالی در این راه موفق باشیم.

فصل الحاقی

شامل منتخبی از عکسهای برخی از صفحات کتب نفیس و
معتبر موجود در گنجینه عظیم خطی کتابخانه حضرت آیه الله
العظمی مرعشی نجفی مد ظله عالی

این عکسها به انتخاب و معرفی مقام تولیت کتابخانه جناب
حجة الاسلام حاج سید محمود مرعشی نجفی می باشد بدیهی است که
محدوده‌ی آن نسخ شناسانده شده در هشت مجلد فهرست نسخ خطی
این کتابخانه است و جز آنان هنوز بسیاری نوا در و نفایس هست که نیاز
به زمان برای بررسی و شناساندن آنان میباشد.



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَالَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ
وَيُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ
وَيُخَوِّدُ مَا يَوْفَى
بِوَعْدِهِ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ
وَالَّذِي يُنَزِّلُ الْمَطَرَ

صفحه‌ای از قرآن کریم بخط کوفی بر روی پوست

الجزء الأول من كتاب

نَجِّ الْبَلَاءَ وَهُوَ الْمَوْتُ مِنْ كَلَامِ

مولانا امیر المؤمنین علی زلیخا طالب

صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ

مع سيدنا الشرف السيد الرضوي ذي الحسب

ابن الحسن بن الطاهر الأوجندي المناقب أبي جهم

المُؤَسَّسُ قَدْ أَفْجَحَ وَجْهَهُ

مرغى الاجل و جود العالم محمد بن دوله ابو المظفر محمد بن الاجل

وَالْمَدِينَةِ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ السَّعِيدِ جَلَّالَ الدِّينِ فِي الْإِسْلَامِ
عَنْ عَمَلِ الْوَجْهِ إِذَا دَاوَاهُ الْوَجْهُ وَنَفَسَ فِي الْإِسْلَامِ

هذا الجزء وهو الأول من فروع البلاء فراه حفظه في معرفة

وَأَعَانِي فِي عِلْمٍ وَعَارِضَتُهُ بِالْأَصْلِ الْمَقُولِ بِهِ وَلَيْسَ بِمَقْدُورٍ

نهج البلاغه با اجازه‌ای بر روی آن سال ۵۲۹ هـ ق

وقف كتابخانه قرائتخانه عمومی آیت الله العظمی

مرعشی نجفی - قم

كان بينهما نماء فيه عن تقدم الخراج استعمل العدل واجد
الجسف والجيف فان الجسف يعود بالجلأ والجيف
الى لسيف **و** قال عليه السلام ما اخذ الله على اهل

ان يتعلموا حتى اخذ على اهل العلم ان يعلموا **و** **وال**
السيد رحمه الله **وهذا حين انشأ**

الغاية بنا الى قطع المختار من كلام امير المؤمنين **رحمته**
حامدين لله تعالى على ما آمن به من توفيقنا لهم ما انت
من اطرافه وتقرّب ما بعد من اقطاره وما توفيقنا الا
بالله عليه توكلنا وبني جبرينا ونعم الوكيل **و** **الحمد لله**

والصلوة على حلقه محمد وآله **الهمني** **كل كتاب** **بمح** **السلامة**

سوم **الله** **الرحمن** **و** **بعد** **الواع** **لمنتسبه** **العدل** **الفضا** **الى** **هم**

الله **العنى** **الى** **اسم** **الحصل** **يعرف** **للعبدى** **المدعى** **اول** **يعلم**

جعل **الله** **المدعى** **رفقة** **وسهل** **الى** **نيل** **الطلاب** **طريقه** **طريقه** **سبح**

اول **الى** **العدد** **لسم** **لعل** **و** **سمانه** **امام** **كونه** **الحصل** **العلم** **لهم** **لكم**

هو **سما** **حوا** **لهم** **حانه** **الله** **اللطيف** **لطيف** **المر** **المر** **المر** **المر**



أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَمْ يَنْزِلْ أَمْرِي مَعَكُمْ عَلَى مَا أُجِبْتُ حَتَّى
 نَهَكَكُمْ بِالْحَرْبِ وَلَقَدْ وَابَّ اللَّهُ أَخَذْتُ مِنْكُمْ
 وَتَرَكْتُ وَمَا لِعَدْوٍكُمْ أَنَّهُ لَقَدْ كُنْتُ أَمْسِلُ لِمَنْ
 فَاصْبَحْتُ الْيَوْمَ مَا مَوْرًا وَكُنْتُ أَمْسِلُ نَاهِيًا فَاصْبَحْتُ
 الْيَوْمَ مَنِيًّا وَلَقَدْ أَحْبَبْتُمُ الْبَقَاءَ وَلَيْسَ لِي إِلَّا أَنْ
 عَلَى مَا تَكْرَهُونَ

بلغ

في بيان

هذا الجزء الأول وَيَلُو فِي أَوَّلِ الْمَثَانِ شَاءَ اللَّهُ
 وَمِنْ كَلَامٍ لَهُ بِالْبَيْضَةِ وَقَدْ دَخَلَ عَلَى الْعُلَاءِ مِنْ
 زِيَادِ الْحَارِثِيِّ يَبُودُ وَهُوَ مِنْ أَصْحَابِهِ فَلَمَّا رَأَى
 سَعْدَ دَارَةَ قَالَ مَا كُنْتُ تَصْنَعُ
 الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ وَصَلَاةٌ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَغَيْرِهِ الطَّاهِرِينَ
 وَهُوَ خَيْرٌ مِنَّا مَعَ الْوَيْلِ

وَعَزَّ عَائِدٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْأَسْتِخَارَةِ
اللَّهُمَّ اقْضِلْنَا بِالْحَيَّةِ وَالْهَمْنَا مَعْرِفَةَ الْإِخْتِيَارِ
وَأَجْعَلْ ذَلِكَ ذَرْيَةً إِلَى الرِّضَا بِمَا قَضَيْتَ
وَالسَّلَامَ لِمَا حَكَمْتَ وَأَرْخِ عَنَّا رَيْبَ أَهْلِ
الْأَرْثِيَابِ وَأَيِّدْنَا بِبِقِينِ الْمُخْلِصِينَ وَلَا تَسْمِنَا
عَجْزَ الْمَعْرِفَةِ عَمَّا تَجَيَّرْتَ فَتَغْرُطَ قَدْرُكَ وَتُكَرَّ
مَوْعِدَ قَضِيَّتِكَ وَنَجِّحْ إِلَى التَّيِّمِ إِبْعَادُ مَنْ جُنَّ
الْعَاقِبَةِ وَأَقْرُبْ إِلَى صِدْقِ الْعَاقِبَةِ حُبِّ الْبِنَا
مَا نَكَّرَ مِنْ قَضَائِكَ وَسَهِّلْ عَلَيْنَا مَا
نَسْتَعِيبُ مِنْ حُكْمِكَ وَالْهَمْنَا الْإِقْيَادَ
لِمَا أَوْرَدْتَ مِنْ مَشِيَّتِكَ فَلَا نَكُرُّ مَا اجْتَبَيْتَ



میرزا حسن

أبى عبد الله الحارثي من الرضا وأمه واحدة وصلى الله
على سيد المرسلين محمد وآل النبي على البركات والآلاء

وكان الفراغ منه في صفر من سنة اربع واربعمائة
الحمد لله رب العالمين

ولقد روي عن ما ترسل المثلث الأبيشير ومندرن

الاهت قيادة الشيخ
الراشد المشهد

و طره كلمه كلمه تم
الجزء من اوله الى اخره

الحمد لله الذي
 جعلنا من عباده
 الصالحين والصلوة والسلام وأكمل النعمتين والأحكام
 الفقير إلى الله الغني محمد بن علي بن الحسين
 فاشهد الله تعالى مصليا على نبيه محمد وآله

دانشگاه تهران
کتابخانه مرکزی
تاریخچه کتابخانه



وقف كتابنا بقراءة خاتمة عمود آيات الله العظمى
مرعشي نجفی - قم

سَلَامُ هَذَا اسْتَفْهَامُ مَعْنَاهُ التَّقْرِيرُ بِعَيْنٍ مِنْ قَدْرِ عَلَى خَلْقِ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فِي عَظَمَتِهَا وَكَثْرَةِ أَحْزَانِهَا يَقْدِرُ عَلَى
إِعَادَةِ خَلْقِ الْبَشَرِ ثُمَّ إِبْطَالِ هَذَا الْإِسْتَفْهَامِ بِقَوْلِهِ
يَلِي أَيْ هُوَ قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ وَهُوَ الْخَلْقُ لِيُخْلَقَ خَلْقًا آخَرًا
خَلْقَ الْعَالَمِ كُلِّهِ مَا خَلَقَ ثُمَّ ذَكَرَ قُدْرَتَهُ عَلَى الْإِبْطَالِ
الْمَشِيِّ فَقَالَ إِنَّمَا أَعْرَضَ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَلَا يَهْدِيهِ وَهَذَا كَقَوْلِهِ
فِي الْحَجَلِ إِنَّمَا أَقُولُ مَا شِئْتُ إِذَا أَرَدْتَنَاهُ أَلَا يَهْدِيهِ وَقَدْ تَقَدَّمَ
تَقْسِيمُهَا ثُمَّ نَزَّهَ نَفْسَهُ مِنْ أَنْ يُوَصَفَ بِعَيْزٍ الْقُدْرَةِ فَقَالَ
فَسُبْحَانَ الَّذِي يَكُونُ كُلُّ شَيْءٍ أَيْ مَلَكَ كُلِّ شَيْءٍ
وَالْقُدْرَةُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ أَيْ الْمَدَّةُ تَرْتَجِعُونَ تَرْتَدُّونَ بَعْدَ الْمَوْتِ
أَخْرَجَ وَيَتْلُوهُ فِي الرَّابِعِ أَنْ شَاءَ اللَّهُ تَقْسِيمُ سُورَةِ
وَالصَّافَّاتِ كَتَبَهُ الْقَفِيرُ إِلَى عَفْوِ اللَّهِ عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ
بْنُ عَلِيِّ مُحَمَّدٍ الْمُحَدِّثِ الْمُفَرِّغِ غُفْرَانًا لِلَّهِ وَلَوْ أَلَدِيهِ
وَالْمَسَاوِي الْمُسَلِّطِ لَيْسَ وَفَوْقَ نَسْجَةِ لَيْلَةِ الْحَبَشِ
حَاضِرِ جَنَّةِ الْأُولَى مِنْ لَوْعٍ وَبَحْرِ عِصْمَانٍ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ وَصَلَوَاتُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ وَآرِدَ أَرْجَاءِ الْخَوَارِجِ لِهَمَّتِ الْمُؤْمِنِينَ وَعَلَى
صَحَابَتِهِ الْمُتَجَبِّينَ وَعَلَى الْمَاهِغِينَ لَهُمْ بِأَحْسَنِ الْيَوْمِ الدِّينِ
بَعْدَ مِنْ نَسْجَةِ صَحْبِهِ مِنْ نَسْجَةِ صَحْبِهِ مَقَابِلُهُ بَعْدَ مِنْ نَسْجَةِ
صَحْبِهِ مَقَابِلُهُ بَلِّغْهُ الْمُنَافِقَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ
وَحَسْبُكَ اللَّهُ وَلَعَمْرُكَ الْوَكِيلُ
بِرَبِّهِ مَعَهُ الْأَصْلُ وَنَحْوُهُ

سورة الصافات

مادة



وكسر الهمزة واجبة الملائكة وبتاء مضمرية وفتح النون والذمى ورفع الملائكة ومع
 التثنية والنون ورفع الملائكة المعنى ما سئل الملائكة الإلهية بلحق وهو الرسل والقرآن
 من قول الملائكة الكفا والحق يومئذ وقوله اذن هو ان الملائكة من جنس آخر معدن معدن
 ولو نزلت الملائكة ما كانوا اذ امنطون مؤخرين ما لا يعلمهم عند معاشة الملائكة
 وفتح اما نحن فليس الذمى والقرآن المستفصل لانهما النسب من سمعوا اما نحن مسداه
 واثاله للقرآن الحافظون تاملوا المادة والمستفصلان والبتدليل ثم علم السلام
 من الامور المعنى الله حفظ العرب محمد امير كل قبيلة في شيع في اتباع الاولين
 واحزابهم وما ماتهم الله حكاية حال مضى لانهما لا يدخل الاعلى مضارع الا
 وهو في معنى الحالة الاعلى ما في الامور تتبع الحال وحمل الملائكة بالرسول
 فستمر نون الجملة حال معدنة من المفعول باسمه فنسلكه اي
 السرك المستهزا السركب وقسري يضم النون المعنى كاد هذا السركب السركب
 ولما استهزا في قلوب الاولين كوكب نزلته في قلوب المؤمنين اهله كاهن الامور
 بالرسول العذاب القران الهام فلكه للذين هم كانوا اسمعوا الهام متناه
 الذي علم فندخل في قلوبهم ومع ذلك الامور وقد حلت مضت سنة الامور
 بان ملكوا الامور يومئذ وظنوا فيه الملائكة في انساب يعرجون بعد ذلك في
 ضم اليها وكسر الهمزة والاولى هي الارواح التي تصاعدها بامر السماء لعالمها
 شكروا محمدا مشغلا اي غشيت ابصارنا وصوتهم السمع كسر
 مسكرا الشرايخ الحارث مسكروا المعنى لهم ما في السماء وصوتهم في الملائكة
 والمسكرون يومئذ عيانا لما لا يوصف بصرهم بل سحرناهم
 او نراهم بطيورا كالدوا في السما بروحاني الاله عشره جوارح في الارض والسموات
 ورواها في السما بالانوار تلكا طين من السهم والسمم تصاعدها
 من تحت جودهم من كل شيطان رفع مسكروا وطول السهم فاستمعوا له
 فاستمعوا من بين طينهم لان شيطان بمعنى الذي من اربع عاينهم كانوا الكهنة
 على السموات الى الارض فيمنعوا عن السحرة فلما ولد لهم من الله دسم منعوا
 على السموات كلها في الحديث الملائكة تنزل الى العنان هذا الامر الذي
 معنى السماء نسمو والمطمان السهم فوجه الى الكتمان ملامته ما لا يدرى عند
 الغشم قلت لانهم اكان في النجوم في الجاهلة فالنجم ان النجم مستقر في
 السطحان معسلة او حيلة لئلا يعود الى اشته او السهم يعود الى اركانها والوا
 وطاف في السما طين من الارض غولا معسلا السهم موزون معدن على
 قدر الحاجة اليه ما في ذلك من العظم والحديد المعنى نزلنا الارض على السماء

معاني القرآن ابو جعفر نحاس نويته حدود قرن پنجم



و بعدی بحدی و متابعت آن مواظب بودی از هر آنکه در حق تو بگوید ادعی بگری که در میان
مجموعه ما سوره بصطیر بود و مواظبه نبود چون آن خطاطی را کند و مواظب می شد
بسیار معلوم شد که آن از سوره در بواسطه کتب مجرب بود و بدین روی باز در و نده
ما بواسطه اختلاف کردن البصر ح ۱ با خط او و با وی خواند از نزد نقاشان ما را
از سوره سلطان نگاه دارا ج بعضی در جمله صحابه رضوان الله علیهم
اصلاح کرده اند و عوذ تن که آن قرآن است مانی عاتقه صحابه گفته اند که آن
قرآن است و عبد الله معبود رضی الله عنه گفته که عوذ تن بعد از کتب است که خدای تعالی
و نقاش سلطان با صلوات الله علیه در آن کار از قرآن بودی از هر آن که بدیاد را در حق
خود و عوذ تن که هر که گوید از کلام خدای است که از سوره و اگر گوید که آن قرآن است
کافیه بود و قدر در حق فضل عوذ تن حدیثی عن الانبیا دفع الله عنه قال حدیثی
عنه شری عامر بن الله عنه انه کان مع النبی صلی الله علیه و سلم یسفر فقال النبی صلی الله علیه و سلم
الاخیر که فضل سوره الموره و الخیر و الزکات قال فیکت عنه دست و سجده رسول
الله صلی الله علیه و سلم حتی اتوا الخیر فسر لواء المصحح فاجتبت الصلوة فقام رسول الله
صلی الله علیه و سلم و قرأ بالمیزان من صلوته الصبح و الفاء الصبح الاول و الفاء
فما فی رسول الله صلی الله علیه و سلم صلوته الثانیة الی قال صلاها ما عتبه و اشار بالیسابه
و الوصلی و عادی کتب دفع الله عنه عن رسول الله صلی الله علیه و سلم انه قال من قرأ
سوره الفاتحه و سوره النجم اعطاه الله صلی الله علیه و سلم الاجر کما انما قرأ مع الکتاب الی ان الله عا
لما سوا و علی محمد صلوات الله علیه و سلم و الحمد لله علی التمام و فرغت من کتاب الادب
الاخیر من تعبد الظلام الله الی العیون المسمی مناسع العلوم علی يد محمد بن حسین
عند انقضاء الیوم الحاسر من محرم سنه احدى و تسعون و هو الیوم المبارک
للمسلمین عاصرا و قد سوي عننا خبر الرسول صلی الله علیه و سلم علی الیوم
فی الله من الناس عاصرا و ما شاء الله من العلم ان شاء الله و ما عدا
و علی الامام الاعرج حسان الدین الحنفی الذی هو نفس المسمی الی الامام
الاطم من الدین الی یحیی بن هاشم و ما له و اطه حظه و فرأه و تصحیح الی ان سید
مسی و لم یطلع علیه و الله المعلوم و ما رکه له و ارجوان بدعی و یطعن الیهم
اعانه الیهم الذی و مسجده و ما رکه له و ارجوان بدعی و یطعن الیهم
و آخر ما رکه له و مسجده و ما رکه له و ارجوان بدعی و یطعن الیهم



وقتی که در این شهر افتخار نمودی ایستاده العظمی
مرعشی نجفی - قم

فلیس مناد

الجزواللانی من فصائل

امیر المؤمنین علی بن ابی

طالب علیه السلام عن

عبدالله بن احمد بن حنبل

حدثنا ابو عبد الرحمن عبدالله بن احمد بن

حنبل قال حدثني ابي قال حدثنا يعقوب بن ابراهيم

قال حدثني ابي عن ابي اسحق قال حدثني عبدالله

ابن عبد الرحمن بن معمر وهو ابو طوالة الأنصاري

فضائل امیر المؤمنین از عبدالله بن احمد بن حنبل نوشته حدود قرن هفتم

وقف کتابخانه عمومی آستان قدس
مرغشی نجفی - قم

و یسره للانسان ان يرى السمير على الرواب وليس له المحذور ولا باس ان يترقى الانسان
القوافل و ياخذ عايد السلاجرة و آخر ما و دله فافسد الملول لم يكن على ماله ضمان
ما افسده لكنه يتسعا العبد في مقدار ما افسده و لا باس بيع جوارح الطير كلها
واخذ منها و التقطب بها جميع الوجوه ٥ ثم للارل اول من ذاك الهالیه
سوره في الجزء الثاني ٥ الما ج و الحوجه ر العلم

و على الله على سزا محمالي بالذ الطامر شه العبد الحق الله تعالى و الله تعالى
انما جعل المولى طم الله تعالى و على محمالي على عايد السلاجرة و الله تعالى
المعفو و التوبه لود جميع المومنين و اهل الدراع من محمالي على عايد السلاجرة و الله تعالى
و عزمه و لله الحمد و الله ٥ ٥٠٧

انما احسن الله توفيقه و احسنه و كل عارفه
فصله و مريد فراه و سجا الله و ابانا
به الحمد و الله و كتب حسد ادنى حادى
سرا و اوله شبع و عشره و سبع مائة

نسخه ای از نهایه شیخ طوسی نوشته سال ٥٠٧ هـ ق

شماره ٢٤١

کتابخانه عمومی آیت الله العظمی

مرعشی نجفی . قم

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطاهرين من بعده

وآله الطاهرين من بعده
والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطاهرين من بعده

والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطاهرين من بعده

والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطاهرين من بعده

والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطاهرين من بعده

والصلاة والسلام على سيدنا محمد
والآله الطاهرين من بعده

فان الله تعالى قد علم
ان هذا الكتاب قد
نسخه الله تعالى
من كتابه العظيم
والصلاة والسلام
على سيدنا محمد
والآله الطاهرين
من بعده

والقارون على خزائنهم محمد وآله الطاهرين
والتق الأفاع من أيتامه في العترة الأولى من جادى الأولي
سنة خمس وتسعين وخمسمائة وكثرت أعضد عيال الله
حاشا لله تعالى لا يحول
الحسين بن أحمد الملقب
الجبيل
أصفاط طيار

نسخه‌ای از نه‌ایه شیخ طوسی نوشته سال ۵۹۵ هـ ق



وَتُسَبِّحُ وَتُكَبِّرُ وَتُحَمِّدُ لَازِهْدِ الْخُرُوفَ فَلَهَا ثَلَاثُ لُغَانٍ فِي عِبَادَتِهَا
 بِهَا تَسْتَعِينُ بِالْأَفْعَالِ فِي ذَلِكَ وَكُتِبَ بِهَا تِلْكَ وَتَقَاكَ لَا مَعَالِيَ إِلَّا بِهَا
 لِلْأَسْمَاءِ وَمِنْ الْمَدَائِدِ كَتَبَ الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْحَيَاةَ بِالْوَاوِ مَا دَامَ
 مَقْرُورًا فَادْلَاكَ مَضَامَا أَوْ مَضَى كَتَبَ بِالْهَاءِ مِثْلَ هَلْ صَلَاتُكَ وَكَذَاكَ وَحِينَئِذٍ
 رَحْلَانِ وَنَعَامَانِ وَحَيَاتَانِ وَأَسَاقِطُ ذَلِكَ بِالْوَاوِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَنْقَضَ بِهِ
 الْأَيَّامُ عَنْ تَحْقِيقِ مَسْئَلَةِ هَذِهِ الْأَسْمَاءِ عَلَى هَذَا تَحْقِيقِ الصَّلَاةِ عَلَوُغِ فَرَارِ
 الْعَاقِبِينَ فَالْحَقْرَةُ الْوَاوُ مَقْرُونَةٌ بِالتَّحْقِيقِ وَمِنْ الْمَدَائِدِ قَوْلُهُ تَوْبَةً وَتَوْبَةً
 الْيَاءُ مِنْ الْمَسْمُومِ لِأَنَّهُ يَوْمٌ رُكِبَ الشَّيْءُ الْوَلَعَةُ فَكُنْتُ
 بِهَا قَلْبًا وَقَدْ عَلِيَ هَذَا مَا هُوَ نَبِيٌّ لِأَنَّا الْبَنِينَ كَالشَّيْءِ الْوَاحِدِ فَأَتَا
 فَادْلَاكَ بِهَمْزِهِ مُفَصَّلًا حَمَلًا عَلَى الْأَصْلِ إِذْ لَمْ يَكُنْ يَحْتَاجُ إِلَى
 تَمِ شَرْخِ الْمُقَدِّمَةِ فِي الْخَوَلَاءِ بِالْحُسْنِ طَاهِرِينَ كَأَشْرَافِهِ
 وَدَامَ الْمَدَامُ مِنْ سَخَاخَاتِهِ عَشْرِينَ حَيَاتًا مَسْمُومَةً
 كَسَالَتُهُ مَسْمُومَةً عَدَا تَعْمِيدُ مَسْمُومَةٍ عَلَى الْفَاسِمِ
 تَوَلَّى عَلَيْهِ أَوَّلُهَا الْمَوَازِيرُ وَتَسَاكَ الْبُورُوقُ فِي الْفَرْقِ
 وَالْعَالَةُ عَلَى بَرِّ السُّورَةِ وَأَصْحَابِهِ وَلَهُ الْبَيْتُ تَسْلَامًا كَرَامًا
 وَحَسْبُكَ لَسَدُ لَوَا الْوَكَلِ

وَقَدْ كَتَبْتُ هَذِهِ الْكَلِمَاتُ فِي الْمَدَائِدِ
 مِنْ تَحْقِيقِ الْمَدَائِدِ

[illegible]

باب السُّبُوفِ هـ

روى وهب بن وهب عن محمد بن ابيه علهما السلام ان عليا عليه السلام
 كان يقول لا يجوز القول الا بالحق عدا الزمان قال له ابو موسى عليه السلام
 كما لعنتم من عفاير الى الرضا صلى الله عليه واله فسا اعرس شربقاع ارض وحرش قاع
 الارض فقال له رسول الله صلى الله عليه واله شربقاع الارض الاسواق وهو ميدان
 البليس لغوا بامائه وبلغ له مسبه وبيت ذرته ومن سطفت في قنار طابها
 في موان اوسار في اذرع ليل كان في سلعته يقول عليكم طل بيات اربوه
 وابوكم حي فلهذا مع ذلك اكل اظف واخر خارج ثم قال عليه السلام خير
 البقاع المساجد واجتهدوا اليه اولم دغوا فافهم فزادها

باب ثواب الاعتناء بالاسبواب

وَقَالَ لَهُ الْمُسَدِّدُ عَلَى السَّلَامِ سَوِّفَ الْمُسْلِمِينَ سَيُجِيبُهُمْ مِنْ بَعْدِكَ أَمَّا بَيْنَ يَدَيْهِ
إِلَى السَّلَامِ فَدَعَا عَامَ حَتْمٍ عَنِ الصُّورِ عَنَّا عَبْدُ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ مَنْ نَظَرَ
مُتَوَقِّفًا أَوْ مَسْجُودًا مَعَهُ عَالَمَةً رَاجِدَةً شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرَكَ لَهُ



وقف كتابخانه دولتی خانه عدوسی آیت الله العظمی
مرعشی نجفی - قم

باب اول در جلی من مآهی رسول الله صلی الله علیه و آله

قال ابو عبد الله محمد بن علي الحسين بن موسى بن ابي القاسم الفقيه رحمه الله عليه
عن شعيب بن واقد عن الحسين بن زيد عن الصادق جعفر بن محمد عن ابيه عن ابي
عمر الموصلي عن زكريا بن طالب عن ابي الحسن قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله
عن ابي علي الجاهلي وقال الله يورث الفقر وهو عن علي بن ابي طالب
عن السؤال في الطهارة والتوضوء المساجد وهو عن ابي بصير عن ابي
الاعراب المساجد طاروا فاصولوا فما كسبوا ففعلوا ان يقولوا انهم
ممنوعون او على قارعة الطريق وهو ان ياتوا بالانسان يستأجره وان كان
مستحقا وهو ان يخصص الخمار ويصلي فيها وقال اذا غسلت ارجلكم
فصاوبوا الارض فليأخذوا على عودهم ولا يشرشوا ارجلهم الماء عند غسلهم
ولا يلقوا في حفرة الرخ وهو ان يقولوا لعن الله الرذالة منه
وقاب العنق وهو ان يمشي الرجل في فراء يغلي لا يتغير وهو ان يمشي
وهو ان يمشي الرجل في فراء يغلي لا يتغير وهو ان يمشي
فنجسوا القبلة وهو عن الرذالة على الحميم وهو عن ابي بصير
ابا وهو عن اتباع النساء الجاهل وهو ان يمشي في ثياب الله بالزنا
او يمشي به وهو ان يمشي الرجل في فراء يغلي لا يتغير وهو ان يمشي
للمومنين ان يمشي على ثوبه وما يمشي على ثوبه وهو ان يمشي

الآثار

الزينة

وحد كتابنا وقرائت خاتمه
مرعشي نجفی - م

۱۱۶

الحمد لله رب العالمين والعاقبة للمتقين وصلى الله على سيدنا محمد
والآخيه الطيبين الطاهرين وسلم

باب وضو وضوه

وفرضه الاربعة اشياء غسل الوجه من قصاص شعر الرأس الى
مخاض شعلا من ماذ ارت عليه الاهاام والوسطى وغسل اليدين
ثم المرفقين الى أطراف الأصابع والمسح بمقدم الرأس مع الشعر ومسح
ظاهر القدمين الى الكعبين

باب ما ينقض الوضوه

وينقضه عشرة اشياء البول والغائط والريح والنبي والجملع
في الفرج والنوم الغالب على السمع والبصر والعماء العقل بالافان
الما بعد لصلحيه من الفهم والخيف للنساء والاستنجاض ما هودون
الموجب للفعل بها في اوقات الصلوات

باب ما يوجب إعادة الوضوه

ويجب إعادة وضوه استناسته ما قد متاه له وهو البول
والغائط والريح والاستنجاض ما هودون الموجب للفعل
بها في اوقات الصلوات والنوم الغالب على السمع والبصر
والعماء العقل بالافان والوضوء عا غير الترتيب تركه

Handwritten signature in Urdu script, likely belonging to a member of the royal family, possibly the Emperor of India, as indicated by the title 'Emperor of India' in the adjacent block.

وحدہ علی

الله على ملائكتي بعدة اليوم

وكان النفاق منه عشرين للجمعة المباركة تاني عشر في ربيع الاول الذي هو من شهر رجب سنة ثلث وعشرين

ويعطاه لكانه وسامى من موبقات انامه

ولمّا عا لها لغوة

۱۰۰

15

کافی با حواشی شهید ثانی

شماره ۲۶۸

لنا بختانه عمومی آیت الله العظمی

مرعشی نجفی - قم

وینع الفراغ منه يوم الجمعة لاربع عشر بقدر من شوال
سنة خمس وسيز وحرمان
لحسره العبد المذنب المحجاج العفزان لله ورسوله
للحسن محمد الحسن الحسني الهادي اركان علي
ودارن علي حسن و سبعه سنة سنة

حدث الامير الميرزا
والله من المستلزمات للمسلمين انهم اذا رجعوا الى بلادهم فليكونوا من
الحسنين والذين هم في الدنيا على ما هم عليه من انفسهم
لذلك فقد قالوا يا ابا الحسن نرى انك قد كنت في الدنيا
دعنا على امر عبد الله عليه السلام فقد قدم عليه ووجدنا اهل الارض
يا ابا عبد الله فقال عليك السلام من انتم فقالوا قوم من اهل الجبال فقال يا ابي
فقالوا لعلنا اهل الارض فاطرق قلبا في الارض حتى ابنتك الحبيبة ردت من عمة
لهم لعلنا لعلنا وما حوت ففد ففد سببها بدي الحسن عليه السلام فاد
عليه منكم فقال يا ابا عبد الله اننا اذ موز فقال رجلا باخواننا الغيبة
المدسكين حفا بلين فقالوا يا ابا عبد الله اننا اذ موز فقال رجلا باخواننا
فقالوا يا ابا عبد الله اي فضيلة لهم لننتقل اليها ونسكنها فقال علي السلام
وهي كذا الا ان رسول الله صلى الله عليه واله هو المنة الا ان لا ينز الموز على
وهي كذا الا ان حرمي وحرمي الذي ربيدي قم فدف فيسها لعلنا في ذلك
استقام فاطمة بطلت شعفتها التميز لعلنا قالوا وهذه الماء في ذلك
ال من داني مني من عمو علي عليه السلام وهد في نسخ السيرة في انكا
ال من داني مني من عمو علي عليه السلام فاسأله في هذا في هذا

ارشاد مفيد نوشته سال ۵۶۵ هـ ق



فَلَمَّا بَقِيَ النَّاسُ لِلْمُصِيبَةِ وَلَمْ يَجْعَلُوا عِظَمَ الَّذِي مَعَهُمْ
 فِي كُلِّ وَقْتٍ لِلْمَلَاةِ يَهْجُوهُ لَالاً وَبِلاً وَابَاسَةً كُلٌّ مِمَّا
 وَيَطْلُبُ أَوَامِرَ وَارِثَاتِ مَا لَكَ وَلِلَّهِ مِزَانُ السُّبُوتِ وَالْمُحَدِّثِ
 لَدُنْكَ يَدُ وَفَتْهُ الظَّلَامُ لَدُونِهِ عَنِ النَّاسِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنْ وَلِيِّهِ الْمَا
 وَزَيْنَارِ سُلُوكِ نَفْسِنَا وَوَجْهِهِ خَيْرٌ مِمَّا زُنْيُنَا وَلَا سَوَا
 مِثْلُ رَسُولِ اللَّهِ إِذَا كَانَ يَوْمُهُ لَعْنَتُهُ فَلَيْسَ بِكَ مَا عَشِيَتْ مِنْ تَكَا
 وَكُنَانِهِ سَمَرُ الْأَنْوَارِ نَحْوَهُ عَلَى مَوْجِ لَا يُسْطَاعُ وَلَا سِيْرَا
 وَهُوَ السُّكَاةُ مِنْ تَوْفِيقِ هَيْبَةٍ مِنَ الْبَرِّ خَرَامٍ مِنْ حَاكِي شَنَا
 وَمَنْ هَذَا الْأَمْرُ عَنْهُمْ بِرُجُودِ لَقْدِ سُلُوكِ اللَّهِ إِذَا قِيلَ قَدْ قُنَا

هذا الكتاب من مال الطالب

في مناقب الإمام علي بن أبي طالب صلوات الله

وَلِلَّهِ حَقُّهُ وَسَلَوَاتُهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ صَلَوَاتُهُ دَائِمَةً
 إِلَى يَوْمِ الدِّينِ وَتَقْدِيرُ الْفَضْلِ مِنْ كِتَابِي فِي شَهْرِ رَجَبِ عَشْرِينَ وَخَمْسِينَ

لأخواتنا



شوال
 ۱۳۹۷

سمع جمع كتاب الجمع من الصحاح في الفقه الكافي في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات هذا الكتاب على السبيل الكلي
السنة على السبيل إلى الحق أو هم من غير بيان إلى الوقت من قبله من الحنفي بقراءة العدل إلى الفاضل
سعود بن علي بن عبد الله بن أحمد المازني الصغار في خطه السماع من منقلت جماعة من الذين كان يجمع إليهم
محمد بن أبي العباس بن المقرن الخطاط وذلك في السور الثمانية عشر من كتابه في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
نقلته من الأصل بعد معارضة به هذه النسخة وفي السماع من منقلت جماعة من الذين كان يجمع إليهم
وسمع جمع الكتاب أيضا من أبي تاج محمد بن أبي محمد بن أبي العباس المقرن قوله لا بد من خمسة عشر مجلد
الشيخ علي بن محمد بن هبة لا ينكر رأيه أن عبد الله بن محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
سمعت من أبي تاج محمد بن هبة من منقلت خط أحمد بن الوكيل الرضا في ربيع الثاني سنة ثمان
هجرة المذاهب في السماع من منقلت خط أحمد بن الوكيل الرضا في ربيع الثاني سنة ثمان

وسمع جمع كتاب الجمع من الصحاح في الفقه الكافي في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات هذا الكتاب على السبيل الكلي
أبي عبد الله محمد بن علي بن محمد بن هبة لا ينكر رأيه أن عبد الله بن محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
المذاهب وأما من منقلت العدل إلى الفاضل سماع من منقلت جماعة من الذين كان يجمع إليهم
بقوله في الكافي على السبيل إلى الحق أو هم من غير بيان إلى الوقت من قبله من الحنفي بقراءة العدل إلى الفاضل
بن عبد الله بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
العلماء كقول أبي تاج محمد بن هبة لا ينكر رأيه أن عبد الله بن محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
أحمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
وعلى الفقه في ذلك المطبع المستورون وشهدت للشيخان المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
فخرج طبع المستورون وكذلك في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
أي محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
والفقه الحنفي في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
مفوات لسماحه على الأصل المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
من مخطوط البصر المذاهب من أول الكتاب شيء سمعته بغيري على الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
أخبرني محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
أخبرني محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
أخبرني محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات
أخبرني محمد بن أبي العباس المقرن في الفقه الحنفي وهو في أربع مجلدات

27A

و بخت مایه و جوی غرر زنده گانی بود و الله اعلم بالصواب

حرفه‌های نیکوکارانه

طلبه کن در معیشت مایه مراد بود اگر شند حسن ساختن یا هر یک کسی نزداد
دلیل کند که قدر نیز معیشت رسمی فراخ کردن و مرادش حاصل شود و اگر نه
لی جوی رحمت مانده ضایع شده دلیل بر خلاف شند که مایه او مال شند
مرحله او است و دلیل کند و مرادش و سبب این که در بودن باش ندارد
و آن شند بحر جوی می باشد دلیل بر خیر و صلاح اگر از نیست و نیز
و مایه حقایق و جلوه و آن خلاف شند دلیل بر شر و فساد است

حب پس سیرین گوید همه امور که بحواب الکران در مایه خود
و شندگی و مرادش و در آن شفا و راحت بود دلیل بر خیر و معیشت و شفا
کار کند و آن شند و مرادش و در آن شفا و راحت بود دلیل بر خیر و معیشت و شفا
و مال کرده شد **حجامت** این سیرین گوید که مال شند حجابی

سکانه در جا کما می نمود و در اجابت کرد و دلیل کند که رای خود را می تواند
و آن شند او کسی را حمایت می کرد و آن پس بدست و شای می نمود و اما شند
که در نزد مایه ای ای سبب و آن آن پس دشمن می بود که شرا و امر کرد و سبب
ظهور مایه و آن آن پس سبب و دلیل کند و آن آن پس سبب و دلیل کند و سبب
بود دلیل کند که عذر و ترک مایه که ملی گوید که شند و شفا را
حجاب می کرد و دلیل کند که مایه طفرای و آن شند می را حمایت می کرد که
کنندگی در سبب رسمی طفرای و آن شند حمایت کرد و خود را نیز و مایه را
کنندگی ملی بجا کما می شد و بارس مایه و آن شند جوی می بود و دلیل
کنندگی مایه در سال سلامه مایه و آن شند که شیشه شکست و دلیل
کنندگی زشت می بود مایه را اطلاق دهد حاشا مغرور گوید که حجاب می

III

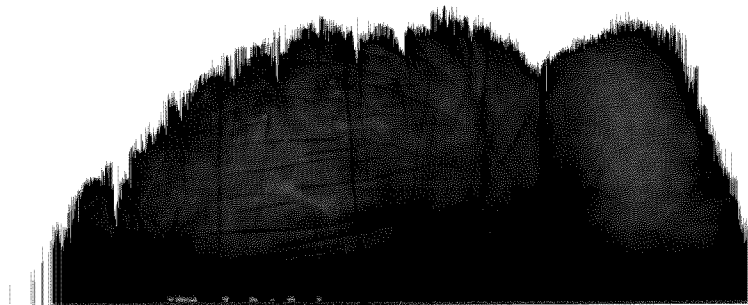
تمت
بالحمد لله وسلاوة على خير نبيه خاتم محمد ال
وكان الواقع من نسخة بعد الحفر احسن من الاول
مفتوح سبعة عشر وثمانين
بالحمد لله وسلاوة على خير نبيه خاتم محمد ال
وكان الواقع من نسخة بعد الحفر احسن من الاول
مفتوح سبعة عشر وثمانين

لقد انجزت هذا العمل في شهر ربيع الثاني ما اعلم

الصعاب في شهر ربيع الثاني ما اعلم

لقد انجزت هذا العمل في شهر ربيع الثاني ما اعلم

عظمت حادى الموت في اربع يدي وانا لم ارج ميتا فلا بد لي ان اغدوا
انعم جسمي بالثياب لينده واسبس جسمي من غمض البلاء
كأنني قد صرت في ربيع البلاء من فوقه ردم من تحت له لحد
وقد هبت مني الحارس وراحت فلم يبق في العظم لحم ولا جلد
فلا بد لي ان اغدوا في ربيع البلاء من فوقه ردم من تحت له لحد
اكثر في الموت شغل في البلاء ولكن قد ايقال عزنا اننا انما
ارايهم قد لا ولم ادرك المني وليس معي تقوي وليس معي
فيا حسرتي ان كان ردي حسرة علي ويا فجاد لوق شفع الواحد
علي ميت مثلي وهو طوبى التقى وليس معي ادوي سفرى بعد
انا عند سوخت مراي كعمد كذا العبد عبد سو ليس له



الحق فيها

ولا يخفى عليك انه كانت **هذه** الرسالة **للحضرة** من عباد
 للمولى عبد الله المسترشد وغيره تكليلا للعائلة وتنمية للعائلة
 ولزيادة الاعتبار واعلم ان اولى هذه

النسخة الشريفة عن والده الميرزا العلامة الزاهد
 الذي السيد محمود بن علي سيد الاطباء الحنبلية
 التبريزي من نسخة ثقة الاسلام النوري بطرقة
 المعرفة المودعة في المستدرك وطلع النجوم وغيرها
 المنزلة الى المتقدمين منهم صاحب هذه الرسالة
 شيخنا الغضائري قدس الشرف والحمد لله تعالى

شاه وقد غنت من بحر هذه
 الكلمات ونسخها الرسالة
 في الليلة الثانية من
 رمضان ١٣٥٥
 ابن بابويه
 وابنة الامام

وهو كتاب الغضائري في آيات الله العظمى
 مرعشي نجفی - قم

نسخه ای از کتاب الضعفاء ابن الغضائری بخط حضرت آیت الله العظمی

مرعشی نجفی بسال ۱۳۵۵ ه ق

شماره ۱۵۵

فَأَمْرُ فَنَارِ سِدْرٍ قَالَ بِصَاحِبِي وَوَالِدِهِ صَاحِبِ الدِّمَانِ الصَّلَاةُ
 وَالْعَمَلُ فِي مَسْجِدِي وَلَا تَشْهَادُ عَنْ
 طَاوُوسٍ الْهَاشِمِيِّ قَالَ مَرَرْتُ بِالْحَجَرِ فِي رَجَبٍ فَذَا النَّاكِبُ رَأَيْتُ وَسْجِدًا قَامَتْ لَهُ
 فَادَاهُو عَلَى رُجُلَيْهِمَا الْيَوْمَ قُلْتُ مَا مَرَّ بِكَ خَلِّصْ لِي مِنْ أَهْلِ بَيْتِ النَّبِيِّ ^{اللَّهُ}
 لَا غَيْرَ دَعَاؤُهُ فَجَعَلْتُ أَرْقِيهِ حَتَّى فَرَغْتُ مِنْ صَلَاتِهِ وَرَفَعْتُ كَفِّهِ
 إِلَى السَّمَاءِ وَقَالَ سَيِّدِي سَيِّدِي هَذِهِ بَدَايَ قَدْ مَدَدْتُ لَهَا إِلَيْكَ الْيَدَ
 نَوْبَ مَمْلُوءَةٍ وَعَسَى إِلَيْكَ بِالرَّجَاءِ مَمْدُودَةٌ وَجَوَّ لَمْ يَكُنْ دَعَاكَ تَدْلًا أَنْ
 خَشِنَتْ بِالْكُرْمِ تَهْضُلًا سَيِّدِي مِنْ أَهْلِ السَّقَاةِ خَلَفْتَنِي فَأُطْلِقُ لِي دَايَ امْرَأَتِ
 السَّعَادَةِ خَلَفْتَنِي فَأَسْرَحَايَ سَيِّدِي الصَّبْرُ الْمَقَامُ خَلَفْتَ اعْصِيَايَ امْرَأَتِ
 لِسْرِ الْجِسْمِ خَلَفْتَ امْعَايَ سَيِّدِي لَوْ أَنَّ عِنْدَ السُّطْحِ الْهَرَبَ مِنْ مَوَدَّةٍ
 لَكُنْتُ أَوَّلَ الْهَارِبِينَ مِنْكَ لَكِنِّي أَغْلَمُ أَيُّ لَا أَفُوتُكَ سَيِّدِي لَوْ أَنَّ عِنْدَايَ
 بَرْدٌ فِي مِلْحِكَ لَسَأَلْتُكَ الصَّبْرَ عَلَيْهِ غَيْرَ أَنِّي أَغْلَمُ أَنَّهُ لَا يَبْدُؤُ فِي مِلْحِكَ
 طَاعَةٌ مُطِيعٌ وَلَا يَنْقُصُ مِنْهُ مَعْصِيَةٌ عَامِرٌ سَيِّدِي مَا أَنَا وَخَطَرِي هَبْ
 لِي حِطَّاءِي بِفَضْلِكَ وَجَلَلِي بِسُؤْلِكَ وَأَعْفُ عَنِّي بِكْرَمٍ وَخَيْرِكِ الْهَيَّ
 وَسَيِّدِي أَخِي مَطْرُوحًا عَلَى الْفَرَسِ تَقْلَبُنِي أَيْدِي حَتَّى وَأَرْجُو مَطْرُوحًا
 عَلَى الْمَقْبَلِ يُقْسِلُنِي صَلَاحُ جَنْبِي وَالدَّخِيلُ يَحْمِلُنِي لَوْ أَنَّ سَأَلَ الْأَوَّلَاءُ أَطْرَافَ
 حَنَانِي وَأَرْجَمُنِي فِي ذَلِكَ الْبَيْتِ الْمَطْلُومِ وَجَنَّتِي وَغَرَّتِي وَخَبَّرْتَنِي

FAE

کتابخانه عمومی آیت الله العظمی

مرعشی نجفی - قم

فَمَا نَسَحْتُ مِنْ نُسْخَةٍ خَطِّ الْمَحْسَنِ إِلَى
ابْنِ الصَّائِي وَذَكَرْتُ أَنَّهَا أَحْرَمُ النَّسَاءِ
وَالِدُ وَصَفَتْهُ إِلَى أَرْضِ سَنَةِ اَبْرَاجٍ وَشَعْبِ
قُلُمَائِهِ هـ وَكَتَبْتُ فِي سَنَةِ ثَلَاثِينَ وَهَمَاءِ
كُنْتُ مُحَمَّدُ بْنُ الْأَدِيبِ جَامِلًا
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ مُحَمَّدٍ وَصَلَوْتُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَآلِهِ
اللَّهُ عَلَى نَعْمَةٍ
الطاهر زوفا لأمه

عبدالملك ردی كوی كه و ساهی تنظیم آید است و بخواهد كه سجادت خدایت امیر المومنین
 در ایاد اكره ایا داری نیگو و آیت رب محمد صوم و از تو شكایت كنم و در حقیقت بی گناه از من
 رسیدن است بار و از او باز كنم بیچینی بی گوید من از قوت حق آن رسا جبران ندم چو
 پیش عبدالملك رفتم صورت آن حال بقدر اكره عبدالملك فرمود تا او را پیش تخت آوردند چو
 امیر المومنین آمد بد خدمت كرد و خالموش باستان عبدالملك گفت چه حاجت داری گفت مردی را
 بولایت مافرسند كه بیه بلاذخت و كوشت بخورد و استخوان ببلدات و مغز را ببلع كند عبدالملك
 چو این شنید گفت اولا معجزه كنم گفت نخواهم الا انك دیگری آید و نا آت و عدت سازد چنانك
 وی ساخته است و عادت او ندانیم عمر و فاكند گفت سر چه خواهی ناباوی كنم گفت اولا
 بقومای كه خون بینی دگر از اكره من مكن و سیرت خویش بكو كردان و بر خدای دلیری مكن
 تا حق خیمت خدای و شكر اصطباع حضرت مآزرده باشی بیچینی بی گوید عبدالملك در من
 نكرست و گفت مثابت این حق بی بینی سر من فرود تا و فو رضای او مثالی نداشتند و عرض او
 بمصوب و متصل شد علی الحمله متابع فضل و هنر در هر غنیمی روح داشته است و نفوذ حجت
 و بلاغت را در هر دوی نهانی و امیر و صاحب قرآن كه در دوزخ زمان طحا و ملاذ كرامت
 و موبد غیبات هم بولانا نام خدای در خواجه جهان دستور صاحب قرآن آصف نابی طلع خوسید
 مجال و مجال نظام الملك فوام الدولة و الذی ملك ملك الوزرا و قد و صد و العظماء
 سادات الكرام گفت اكابر العظام اول الكرام و المصالح محمد بن ابی جعفر الخیومی شیدا الله از
 الاسلام بمكانه است صاحب قرآن كه آن را ما را و سپر صد و دشت را احوال اهرست و كارم
 و مفاخر و محمد بن و ذرا و ما ضی الطیرانی فخر ملك و دین و تیغ و قلم بمن رای و رویت او بیایه
 و مفاخراند و بد او احسان و جود و امتنان او در حق عفاة و گناه سایر و دایر

كه هر كس و هر كس است
 كه هشت در كه او طحا و اولو الالباب
 نموده است الطیرانی
 بجای لاله كسریار از دهان حجاب
 آن سال در وقت احضار
 و تاك من ساز و نیزه عنین غناب
 صاحب خیم و دیو و جاد

مکان کار مفاخر نظام ملك حجاب
 سهر مهر مجاهد محمد نوین
 نهفته است الطیرانی
 اگر تو باج طعش كند ز گند چهر
 در راه و چهره و چهره
 همیشه تا كه كند دل را بی با دلدار
 جاد و جاد و جاد

این کتاب از الطیرانی
 و در این کتاب
 و در این کتاب
 و در این کتاب

باد : باد
باد : باد

[illegible]

وَيُؤَدِّرُ فِيهِمْ مَعَاذَ الْكَرْبِ خَيْرٌ وَأَمَّا حَالُ
يَدُ كَيْدِهِمْ فَهُمْ يَكِيدُونَ إِلَى صُحُفٍ مُنْقَرَةٍ

قديمه المجلد الثاني
 المجلد الثاني
 المجلد الثاني
 المجلد الثاني

وقت کتابخانه و قرائت خانہ عمومی بیت اللہ المظفری
مرعشی نجفی - قم

[illegible]

عبد الرحمن بن عبد الله
عليه السلام

الحجر الثالث

در این کتاب
 علی بن ابی طالب
 علیه السلام

في نعيم

فصيف سبنا الـ الحليل العفيل الى معمر محمد
نظر في هذا الكتاب

قد اعلنا في اسرار الوفاء عند الحجاب عبد الله المنذر الدامس
من اوله الاخيه وسبع جمعه اسبح اسمك الحبيب يا ذا الجلال والكرامه
الحسين محمد وكتب محمد الحسين علي الطاهر في شهر ربيع الاول سنة ١٢٨٥
والله اعلم بالصواب

[illegible]

جزء سوم تفسیر تبیان شیخ طوسی دارای اجازه‌ای بخط مبارکش سال ۴۵۵ هـ ق

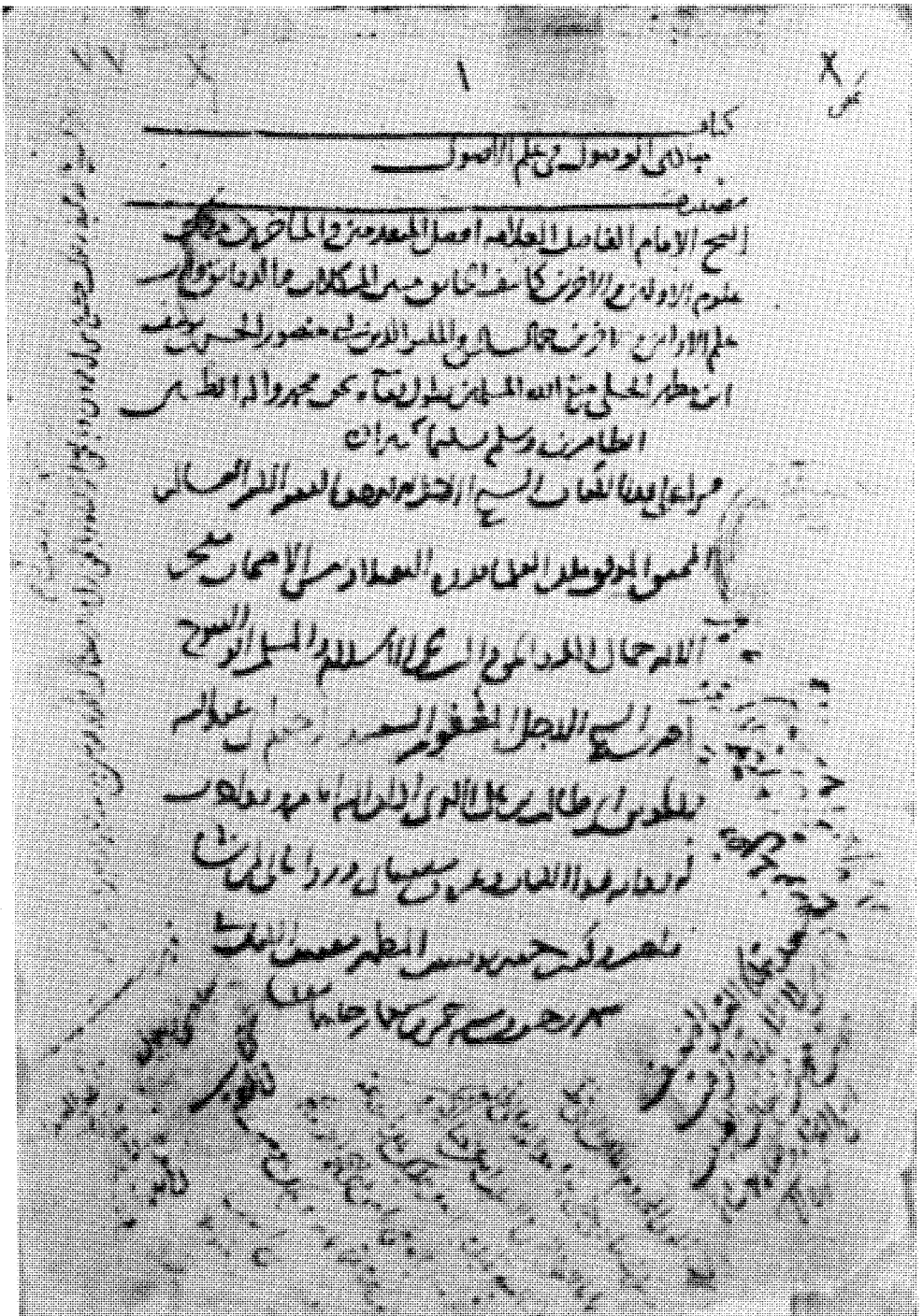
قرأ على السهام مائة إلى آخره السبع الفقه نفع المصالح أسد السد
 لبراهيم لا رتبة ما يبدو ووفد الحرف حله وريده وراه شهدا فضله ووزن
 وبه قد دل على فهمه وتحقيقه وعلمه وصدقته والي وغور في هذه الأمور
 مسأله وأظلم مشكله فأجبت بما اعول عليه موميا إلى ذلك اليه موميا حاصله
 فأحد لكضا بما يليق إليه حافظا ما ورد عليه وأجرت له رواية ذلك على
 عزو الذي رحمه الله عزاه وعن سحاح القصة محمد بن علي البقرة محمد بن حمزة
 عن سحر سحر عن المار هاشم عن أبي علي عن أبي بصير عن محمد بن الحسن المصنف
 بعد ما الله يرضوا به وأخبر له ما به ذلك انضاع على السبع المصالح الحسنة
 عن السد أي عبد الله
 عن الحسن بن علي
 خرج وليس حجة

و در خانه و قرائت خانقاه صومعی آیت الله العظمی
مرعشی نجفی - قم

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله الموفق
مولا انکنت برام العجلان اوحد الزمان
المستور فی المجهول المظفر للواء علی الفروج
والاصول جمال الملم والحدود الذی لم یفسر
حکم مظهر امام الله امان
و راعی الکمال السج العالم الامار الناصر الناصر المخلص
المدین ملک العلماء من الفضلاء من الملاحین من المدرسین
صالح المکرر الهمود من المولى البار العلامة المصلح
رسم الامام المصلح علی المحسن غفر له محمد الطیرى الزمان
امامه داعی الی الله ممدیه شهد سعة رذل علی علمه
ومعه المسائل السلمیه راوسله ردایه الدعا
عفی له سبب احسنه اصله لک رکت حسن برست مظهر
مفسر الدعا او او سر روح الولی لیس فی سبب
حکامه ساله مصلح سدا تجمل لیس الزمان

وقف کتابخانه و قرائت خانقاه صومعی آیت الله العظمی
مرعشی نجفی - قم

خط علامه حلی بر روی نسخه ای از مبادی الاصول



خط علامه حلی بر روی نسخه‌ای از کتاب «مبادی الوصول»

کتاب المسیرۃ فی اصول الدین

الصحاح الامام العالم الفاضل الكامل المحقق المدقق سلطان
العقلاء شيخ الطائفة معتمد الفرق امام السعفة وركن السعفة
كاشف الكماش صبر الدعا في وارث علوم الازهر والافرن جمال الحق
والملكو الدرس له مصور الحسب من مظهر المحل لادام الله
افضاله ومع الملمر بطول بقاء المحرر والاعظم الطاهر وسلم
سما كسر

مسد اعلى مولانا السيد العالم الحافظ اعظم
 ملك المصلا حمال الملك اوتت عملا مستمرا
 هو المصلا لعمد من له عبد الله ملكو من
 الاول من القاء من اول الى اخره من
 مصلا وملك على يومه واوله واوله من
 عن الذي مصلا من الامام امه امام ولد واوله
 من واحد من مصلا واوله من مصلا
 عن من مصلا واوله من مصلا
 عن من مصلا واوله من مصلا

وقد كتبنا هذا في كتابنا الذي يسمونه الكتاب العظيم

— سرعشی، جفی — قم

الفهر

السر الصبح والعاثق والليل ونيل الفلذ امانع في الكسوف سورة الناس قال سالت عن
 للناس قل ان ايليس يلتم القلب فاذا ذكر الله خفي وقال ابو جعفر ان الذي بالخير
 قلت لا فقال الناس تنسك وهذا اخر ما احتوا به ونقضاء من السبع اجزاء من كتاب
 بن ابيهم بن هاشم روى عن الامية الطاهرين وحدثنا السائلك واكتينا باول ابائنا
 عن باقها وحدثنا المذكور عنه وما فائدة قليله بل لا فائدة فيها ونقضاء ما اضفنا اليه ما خطر
 بالاب حايث سوره دناجل باجلا صرح في عدم النص به بالانبياء والامهات فان مذهب
 اهل البيت الامية الطاهرين ليس شرا في هذا الرجل فليتا مل فان مذهبهم يزيد ذلك
 عن النبايح وتزنيه الانبياء والامية عن جميع التعاليج واعلم ان لنا في كثير من هذا الكتاب
 نظارة لا يعرف مذهبنا الذي هو الان جميع عليه وكتب عبد الرحمن بن محمد بن
 ابراهيم بن عتيابي منقح الكتاب ومختصره وذلك وللحمد لله رب العالمين وصلى الله

على محمد وآله اجمعين

ذلك في غده ذي الحجة سنة سبع وستين
 وسبع مائة للهجرة والمهمله وحدثه علي
 ابو علي سيدنا محمد وآله وسلم

هذا كتابه قد قرأه في شهر ربيع الثاني سنة
 ١٢٠٠ هـ

الكتاب المذكور في الفهر
 في شهر ربيع الثاني سنة ١٢٠٠ هـ
 في شهر ربيع الثاني سنة ١٢٠٠ هـ

هذا الكتاب قد قرأه في شهر ربيع الثاني سنة
 ١٢٠٠ هـ

دفتر کتابخانه و اسناد خطی و چاپی
موسسه تخصصی زبان

ادب و مثنوی / آثار

هذا الحمد الشانی من الکتاب
والبحر المضمین فی تاول کتاب انشاء العهد من الحلی للمصنف الفخیر المحدث
الشیخ المصنف المجلد فی

هدیه من علی محمد محمود العلوی الجبیتی الآملی اصحابه
ودفنه ان شاء الله ووالده ابو محمد
شیخ المصنف المحدث جلاله علی
سوره مریمه و سوره طه

تحریر

کتابخانه عمومی

دفتر کتابخانه و اسناد خطی و چاپی
موسسه تخصصی زبان

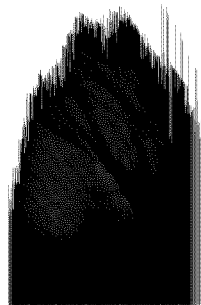
تفسیر المحيط الاعظم سید حیدر آملی بخط خودش سال ۷۷۷ ه ق

شماره ۳۰۱

فَكَرَّ الْمَوْلَى ابْنُ الْإِمَامِ الْعَاقِلِ الْمُفِيدِ الْمُحَدِّثِ عَمَّادِ الدِّينِ أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ
 لِبِزَادِ رِيسَالِكِ افْتِخَارِ بَابِ الْبَسَاجِ أَدَامَ اللَّهُ فَوَائِدَهُ كَمَا فِي هَذَا الْمَوْسُومِ بِبُكَاتِ الْهَيْئَانِ
 فِي بُكَاتِ الْهَيْئَانِ مِنْ نُسْخَةِ الْأَصْلِ خَطِّيٍّ أَمَّا مُمْتَلِكُ هَذِهِ النُّسخَةِ بِيَدِ زَوْلَةٍ الْآخِرَةِ فِي سِتَّةِ
 وَعِشْرِينَ مِيعَادًا بِالْجَائِظِ السَّنَائِي مِنَ الْجَامِعِ الْأَمُونِ الْمُعْتَبَرِ ذَكَرَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ الْمَوْتُ فِي مَدَّةِ
 كَانَتْ آخِرَ مَا فِي عَشْرِ شَهْرِ اللَّهِ الْمُحَرَّمِ مِنْهُ تِسْعٌ وَفِيهِ سَبْعٌ أَحْسَنَ اللَّهُ تَعَالَى بِهَا وَسَمِعَ
 غَالِيَهُ الْمَوْلَى الشَّيْخَ الْإِمَامَ الْعَالِمَ الْعَلَامَةَ الْعَدُوَّ الْمُفِيدَ الْجَبْرِ الْفَرِيدَ حُجَّةَ الْمَذْهَبِ
 وَرِيسَ الْأَحْيَاءِ عِزَّ الدِّينِ أَبُو عَلِيٍّ حَمْدُهُ لِبِزَادِ رِيسَالِ الْعَاقِلِ الْكَبِيرِ الرَّسُّ قَطِبِ الدِّينِ مُوَحِّدِ الْأَعْمَالِ
 لِبِزَادِ الشَّيْخِ الْإِسْلَامِيِّ الْخَافَقَانِي الْجَبَلِ أَدَامَ اللَّهُ الْإِمْتَاحَ بِهِ وَالْمَوْلَى الْعَدْلُ ابْنُ كَالِ الدِّينِ
 لِبِزَادِ الشَّيْخِ الْإِمَامِ الْعَدُوَّ شَرَفَ الْخَيْرِ نَسَلَهُمُ اللَّهُ فِي ابْنِ الْإِمَامِ الْعَاقِلِ الْإِسْلَامِيِّ الْإِسْلَامِيِّ
 لِبِزَادِ رِيسَالِ الْعَدُوِّ فِي أَدَامَ اللَّهُ فَضْلَهُ وَسَمِعَ ذَلِكَ كَمَا لَا زَوْلَةٍ الْآخِرَةِ
 وَلِلَّهِ الْمُجْدَلُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ وَأَبُو بَكْرٍ وَفَتَايَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الرَّكِّي وَأَجْرَتُهُمْ أَجْمَعِينَ مَا
 مَحْمُودٌ لِيَسْمِعَهُ بِشَرْطِهِ الْمُعْتَبَرِ عِنْدَ أَهْلِ الْأَنْزُومِ وَبُتِيَ فِي الْمَارِغِ الْمَذْكُورِ أَعْلَاهُ

وَبِطَبْعِ طَبْعِ ابْنِ أَبِيكَ زَعْبَانَ الْيَفْدِي
 حَامِدًا لِلَّهِ وَمُصَلِّيًا عَلَى نَبِيِّهِ
 وَتَبْلُغًا

نكت الهميان صفدى با اجازه‌ای بخط وی بتاریخ ۷۵۹ هـ ق



الحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطاهرين
 أجمعين
 وبعد
 فبسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطاهرين
 أجمعين

واما بعد
 فالحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطاهرين
 أجمعين
 وبعد
 فبسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلوة والسلام على
 سيدنا محمد وآله الطاهرين
 أجمعين

سالكه لاجل احاطه ابدى لا يضر سالكه ولا ^{تتلكم}

و نه المصيه اعلى الله قدره ان يكرهنى على لوح خاطره ^{صفحه}

باسم الله العزاسه ليعطين مشام كما جاز الكصاعه ^{مصادره}

بالك لسانه ورقه بنانه اشد الحمره ^{غوانه}

محمد المشهور بالله العاظمى ابو زمره

شكره آيد او احمد ^{۱۰۲۹}

حاجه اصلياء

۵

وقف كتابخانه دارقرايت حاره عذرى آيت الله العظمى
مرتضى انصافى - قم

فقال لا يشروا كره قلنا ما ترى وحدنا بالصدقة فالتفت الى القبله قاتل ما بعد
 عليه ورجع عن المذهب وتولى وتبرأ وركب بعد ذلك في الدليل الى علي بن مصعب
 بن جابر فقال له ان يعمل على القبر صدوقا لم يجز بشئ ووجد من علم الموضع وجر
 الصدوق عليه واثبت الغلام الاسود من رفته قال ابو الحسن بن الحاج رايانا
 الصدوق الذي هذا حديثه اظننا وذلك قبل ان يفي عليه الحايطة الذي بناء
 الحسن بن زيد بن السقيفة الضعة والاحكام بتقديم المسئلة على الجيم الكفر وهو
 خلاف الاقدام والجرة الجيم والراكل قبيل انضوا فصاروا ايدا واحدة ولم يحا فورا
 عزمه ويقال الجرة ايضا لا يحمده وهو المراد هنا والسكر بالمسئلة سد النهر و
 التفار حديد كالناس يتقربوا طينا شديدا في العبر في بعض النسخ في البر وخرج
 ولا يجزوا بالمسئلة من الحادثة بمعنى المجاورة يقال كلف فاحار الى جبال الى ارضها
 طابرين سرعين يعني من الخوف لطيفا اي بحيث لم يطلع عليه احد اخر ارب
 الزيارات وشهود الشاهد المساجد وبها ما تم الجزاء الناس كتاب
 الحج من اجزاء كتاب الرافى وتلق في الجزاء
 التاسع كتاب الحسنة والاحكام
 والشهادات ان شأته
 والحمد لله ان لا
 واخرها طاهر
 والحمد لله
 ١٢

عن راجع عن الشيخ محمد بن الشيخ حسن بن الشيخ زين الدين الشهيد
عز جده الشهيد عن الشيخ الفاضل ناصر المذهب احدث على عبد العالى العالم
المبى عن الشيخ شمس الدين محمد بن المؤذن الجزين عن الشيخ ضياء الدين على
عن والده الاجل شمس الدين محمد بن مكي الشهيد عن الشيخ فخر الدين ابى طاهر
محمد بن والده العلامة جلال الملة والدين الحسن بن مطهر احدث عن شيخه
المحقق نجم الملة والدين ابى القاسم جعفر بن الحسين بن حميد عن السيد ابي
ابى على فخر بن محمد المروغ عن الشيخ ابى الفضل شاذان بن جبريل
القمي عن الشيخ الفقيه عماد الدين ابى جعفر محمد بن ابى القاسم بن
عن الشيخ ابى على الحسن بن والده شيخ الطائفة ابى جعفر محمد بن الحسين
الطوسي له اثر الاسلام محمد بن يعقوب الكليفي طرق متعددة منها عن ابى
محمد بن محمد بن النعمان الميند عن شيخه ابى القاسم جعفر بن قنبر بن
وكذلك له الى الشيخ الصدوق محمد بن علي بن بابويه طرق منها عن ابى العبد
نذر الله اسرارهم اجمعين وكتبه اجدت الغاية محمد بن قنبر بن قنبر

مرئى النجلى - قم
نصف كتابخانه فرستاده عمودى آيت الله العظمى

مرئى النجلى - قم

يك صفحه از اجازه ای بخط فیض کاشانی بر روی نسخه ای از کتاب

تأویل الایات الظاهرة

شماره ۲۵۹

کتابخانه موعود آیات الله العظمی
مرعشی نجفی - قم

والترب لا یتوی بحیث یعارض حذف النی علی الذم
الموجب للافق رکاعوت فقد کرمت الحاشیه
الشریفة النعمانیة المعلقة علی النواید الضیائیة فی المهند الکلمة
الرضیة الرضویة علی شرفها السلام والنسب الحقیة
بید الضعیف المستفید من الله التوفیق الموعود
نور الله بن شریف الحسین المرحوم الشیرازی
الشیرازی سید ابیة الله طریقه
وجعل مستقبل حاله خیر
ماضیه ۱۴۲۵
س

مجموعه بخط قاضی نور الله شوشتری مرعشی شهید

شماره ۳۰۴۲

وقد كانا قد قرأنا كتابه عيسى بن آدم عليه السلام
من شئى نجلى - لم

باب القرآن النجم

الآيات ولكن واذا أصابنا من الضر دعا بالجرى أو قاعا أو غاما فلما كشفنا عن حشره تركنا لم
يدعنا إلى حشره كذا لك بين العرض ما كنا نوسمرون وقال سبحانه واذا ألقا الناس حشره من بعضنا
مستقيم إذا هم يكفر في آياتنا قل إنما أسرع قل إن رسلنا كذبتون ما نكفرون هو الذي سبقركم في البؤ
والبرحق إذا كنتم في الفلك وجرين بهم برح طيبة وفرجوا بها جاءتها ريح عاصف وجاءهم الرج
من كل مكان ونفخوا فيهم ألقوا لهم طغيانهم لم الذين لهم أختنا من هذه تلك من من الشاكرين
فلما أنهم إذا هم ينجون في الأرض يقولون يا أيها الناس إنما أنبئكم على أنفسكم متاع الحياة الدنيا
ثم ألبسناكم منسجناكم فكأنتم تتلون هودا ولئن ألقا الإنسان منا حشره ثم نزعنا ما منه الشاكرين
كفر ولئن ألقاها من بعد فتراهم يرجعون ذهب السجرات على أن الفرج فخور إلا الذين صبروا
وعلوا الصلوات أولئك هم المغفرة وأجر كبير أرفعهم إلى الذين بدلوا نعمت الله كغرا واحدا قوم دار
البرار حشرهم على رؤسهم على أعقابهم قال لهم وانعدوا وسمعوا اسمكم كتموها إن الإنسان لظالم لظان الحقل
وما كنم من حشره من أنه ثم إذا كنتم الفجر فاليه تراءون ثم إذا كشف الفجر عنكم إذا فرقتكم برتهم شركون
لكبر وأبأ أنيأهم فتمتقوا أنسوف تعلمون وقال لهم دابة فصل حبكم على صغر في الذوق قال الذين فصلوا ذلك
ررهم على ما ملك أياهم فهم فيه سوا الضعفة التي كهدون الأقرعة لعمدة الله كبرون وقال لهم يعرفون يومئذ
ثم ينكرونها وأنهم الكافرون وقال لهم في وضربته مثلا فتركانت آمنه مطمئنة بايتها زعماء عدا من
كل مكان فكفرت بأنهم الله فإذا هم الله بأسهم جمع وانفطسا كما أوحيينون لا تسكنوا وإذا كنتم الفجر
في البر من تدعون إلا آياه فلا تنكروا إلى البر اعرضتم وكان الإنسان كذرا أقامتم أن تحبكم
جانب البر أو يرسل عليكم حاصبا ثم لا تجدوا لكم وكيلا أم آمنتم أن يعيدكم فيه ثارة أخرى فيرسل
عليكم قاصفا من الرج فيزكم بالقرعة ثم لا تجدوا لكم علينا به تبيعا الكهنت واضرب لهم مثلا ولعن
جدا لا حدها من استيق من اعقاب وحفناهم اجل وجعلنا بينهم رعا كلفا محبين أنت الكفا ولم نعلم الله

ما لا يعلمون

يك مجلد از بحار الانوار بخط مجلسي

شماره ٢٦٢

وقت کتابخانه قرأت خانه عمومی آیت الله العظمی
مرعشی نجفی - قم

[illegible]

Handwritten signature and date: 1999

وليس في الكلام المبسوط الذي نجنيح بالرجوع على انهما شاءا ان ذلك قضيت العلم التذكير
والامر في اي انجنيح في كلام لا فتيقن والتاويل قريب من ولا بد من راجعة نسخة اخرى في
الحال ولا نجنيح ما في كلام التذكير من التاكيد وما حكمناه عنها موجود في نسخة منها
ولقد قال قبله قد تم قول المؤلف لان الاصل بقاؤه اي لو قال الوكيل قبل تسليم المبيع
قبضت الثمن وتلف في يدي قد تم قول المؤلف لان الاصل عدم القبض وبما ذكره المؤلف عند
المشترى وانما يقسم قول الوكيل في التلف اذا ثبت وصول المال اليه الى غيره فلا تمانع
عند الكلام على الاختلاف في التعريف ولو اقر بقبض الذين من الفهم قد تم قول
المؤلف على اشكال من ان الاختلاف في فعل الوكيل وانما امين ومن اصابة بقوله
المؤلف عند الفهم لا تقدم بيان ذلك والف في بينه وبين ما قبله والمؤلف في كونه
اعلى اذ لا واخره انما هو اذ انما والقلوب والسلام على من خلقه اجعل من محمد وآله الطاهرين
المعصومين وقد من نعمهم سبحانه بفضله واحسانه وبسكة محمد وآله صلى الله عليه
 وآله لا تمام هذا الجزء من كتاب مفتاح الكرامة بعد انتصاف الليل من الليلة الثانية
من شهر رمضان المبارك سنة الف وثمانين وخمسة عشر على يد مصنفه
الاول الا قد محمد الجواد الحسيني الموسوي العالمي عامله الله سبحانه في جميع
نعالى بلطفه وفضلته ورحمته وكان قد اطلع مع توثيق البال واختلاف الحال في جميع
وقد اصابت الاعراب من عنده القائلين بمقالة الوفاي الحاجي في جميع
بالنصف الا شرف وشهد الحسين ما وقد قطعوا الطريق في جميع
فيما يوارى وار الحسين عليه السلام بعد منصرفهم من
زيادة نصف شعبان فتقدمهم فما غفلوا في
التمني من النعم وبقا قبل انهم ما به
من زوار العرب في الحلة في
ما قدروا ان ياتوا في
الى النجف الاشرف في
فيهم عام في
فيهم

.....

أحدا فهم من مخدم مشغولون
أمر عندهم الغيب فهم يكتبون
أمر يريرون كيدا فالتفت كفروا
هم المكيدون أمر لهم إلا غير الله
سبعون عايشون وان يروا
كسفا من السما ساقطا يقولوا
سحاب مذكور فذرهم حتى يلاقوا
يومهم الذي فيه يصعقون يوم
لا يغني عنهم كيدهم شيئا ولا هم
يتصرفون وان للذين ظلموا
عذابا دون ذلك ولكم أكثرهم
لا يعلمون وأصبر لحكم ربك فانك
باعتنا وسع محمد ربك حيث تقوم
ومن الليل فنبهه وادبار النجوم

مَثُوبِكَ بِلُطْفِ عَنَانِكَ وَتَرْحَمَتِي وَ
 وَضْعَتِي عَنْ مَعَاصِيكَ مَا أَحْيَيْتَنِي وَ
 تَوَفَّقَنِي لِمَا يُنْفَعُنِي مَا أَبْقَيْتَنِي وَإِنْ تَشْرَحْ
 بِكِتَابِكَ صَدْرِي وَتَحْطِ بِتِلَاوَتِهِ
 وَزُرِّي وَتَمَخَّضْ فِي السَّلَامَةِ فِي دِينِي وَ
 نَفْسِي وَلَا تُوحِشْ بِي أَهْلَ الْبُيُوتِ وَتَسْمَعْ
 إِحْسَانَكَ فِيمَا بَقِيَ مِنْ عُمْرِي كَمَا
 أَحْسَنْتَ فِيمَا مَضَى مِنْهُ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ
 وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ

بَصْدِي

بسم الله الرحمن الرحيم
 الحمد لله رب العالمين
 والصلاة والسلام على
 سيدنا محمد وآله
 وبعد

أَحْلَاوَعِضُو عَلِيَّ بِأَصْفَا
لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ
أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ
جُعِلَ لَكُمْ مَوْعِدٌ لَّوْضِعُ
الْكِتَابِ قَتَرِي الْمَجْمُوبِ
مِثْلَ مَا أَوْفَيْتُمْ سُلَّ اللَّهُ اللَّهُ
أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ
سَيَصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا
صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ
شَدِيدٌ فَلَمَّا كَانَ الْوَيْلُ

FOA

الرَّعِبِ يُخْرُونَ يَوْمَ تَمْيَأُ أَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ



فَاعْبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ وَلَوْ أَن كُذِّبَ اللَّهُ

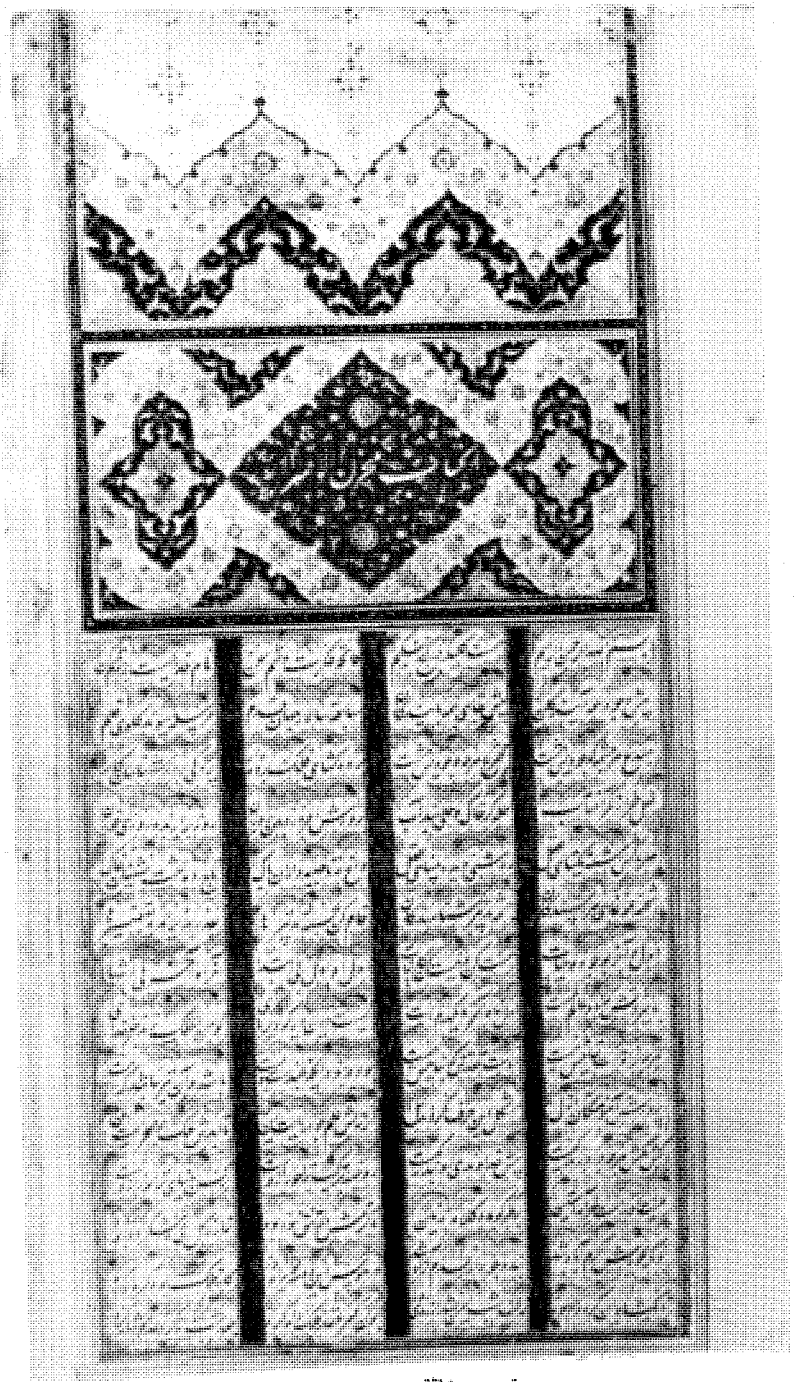
عَلَيْهِمْ لَجَاءَ لَعْنُهُمْ فِي الدِّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ



عَذَابُ النَّارِ ذَلِكَ بَأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ



وَمَنْ يَشَأْ اللَّهُ فَازِلْ بِهِ شَدِيدَ الْعِقَابِ مَا قَطَعْتُمْ



خمسه نظامی نوشته ۹۸۱

شماره ۳۲۸

فهرست مطالب

صفحه ۷-۱۰	دیباچه
« ۱۳-۱۴	پیشگفتار محقق
« ۱۷-۳۲	مقدمه
« ۳۳-۱۰۷	فصل اول - تاریخچه و کیفیت عمومی کتابخانه
« ۱۰۹-۱۷۸	فصل دوم - خصوصیات فنی کتابداری کتابخانه
	فصل سوم - بررسی و معرفی مجموعه نفیس خطی
صفحه ۱۷۹-۲۱۵	این کتابخانه و ملحقات و نوادر آن
« ۲۱۷-	فصل الحاقی - منتخبی از عکسهای کتب خطی